

Politechnika Białostocka

**Projekty inwestycyjne finansowane z funduszy strukturalnych na lata
2007-2013- wybrane aspekty**

Monografia naukowa pod redakcją
Wioletty Czemieli-Grzybowskiej

Wydawnictwo Politechniki Białostockiej
Białystok 2008

Recenzenci:

Prof. nadzw. dr hab. Stanisław Naruszewicz

Dr hab. prof. SGH Anna Skowronek-Mielczarek

Korektor:

Izabela Stalończyk

Projekt okładki:

Anna Zajkowska

Spis treści

Rozdział 1 Budżet wspólnotowy a finansowanie środków na politykę spójności Mirosława Laszuk	s 7
---	-----

Rozdział 2 Rozwój lokalny w oparciu o projekty unijne i ich promocja Anna Zajkowska: <i>Rola funduszy unijnych w stymulowaniu rozwoju lokalnego</i>	s 26
Izabela Smaczna: <i>Informacja i promocja projektów współfinansowanych z funduszy strukturalnych</i>	s 39

Rozdział 3 Projekt inwestycyjny i jego ewidencja Anna Bagieńska, Anna Linowska: <i>Ewidencja księgowa środków unijnych</i>	s 53
Monika Walicka, Marta Wojciuk: <i>Ryzyko w zarządzaniu projektem inwestycyjnym</i>	s 67

Rozdział 4 Rozwój zasobów ludzkich z funduszy strukturalnych Anna Bagieńska: <i>Możliwości rozwoju kapitału ludzkiego organizacji w ramach funduszy strukturalnych</i>	s 78
Adam Dębski: <i>Problem wykluczenia i inkluzji społecznej w Programie Operacyjnym Kapitał Ludzki na lata 2007-2013</i>	s 91
Anna Linowska: <i>Ocena efektywności szkoleń jako narzędzie pomiaru wartości dodanej kapitału ludzkiego</i>	s 103

Załączniki

1. Wniosek o dofinansowanie realizacji projektu MSP w ramach PO RPOWP działanie 1.4 i 3.2	s 122
2. Wniosek o dofinansowanie realizacji projektu PO KL	s 133
Spis tabel i rysunków	s 141
Literatura	s 142

Słowo wstępne

Celem publikacji jest przekazanie praktycznych wskazówek dla zainteresowanych tematyką funduszy strukturalnych oraz dla potencjalnych beneficjentów środków unijnych. Złożoność i obszerność problematyki zawężona została do wybranych aspektów, najbardziej aktualnych z punktu widzenia ich autorów. Planowana jest kontynuacja rozpoczętych zagadnień w kolejnych publikacjach.

Monografia wskazuje możliwości i opinie dotyczące okresu programowania 2007-2015. Autorzy w poszczególnych rozdziałach sięgają do dokumentów źródłowych dotyczących funduszy strukturalnych, tworząc w ten sposób wiarygodny przekaz, poparty dodatkowo danymi statystycznymi. Poszczególne części monografii reprezentują bardzo zróżnicowany dobór informacji, w celu przekazania możliwie ciekawych, dobranych wytycznych i analiz.

W pierwszej części przedstawiono z jednej strony możliwości rozwoju lokalnego w oparciu o fundusze strukturalne, a z drugiej strony, wskazano kierunki i cele ich wdrażania w okresie 2007-2015. Nowe ujęcie polityki regionalnej to szansa dla tych regionów Europy, które przez lata były niedofinansowywane. Pomoc unijna skierowana do nich zwiększa prawdopodobieństwo powstania w przyszłości nowych lokomotyw rozwojowych. Druga część publikacji dotyczy PO KL, który jako pierwszy został wdrożony i dostępny beneficjentom w trybie konkursowym. Najważniejsze aspekty *Strategii Lizbońskiej* dotyczą rozwoju zasobów ludzkich i ww. program na poziomie krajowym formułuje obszary problemowe, które wymagają wsparcia, ukierunkowując tym samym polską politykę społeczną na osiągnięcie wskaźników rezultatów wyznaczonych przez UE na poziomie kraju. W trzeciej części monografii wskazano na praktyczny aspekt projektów inwestycyjnych. Podkreślono rolę wymagań stawianych przed systemem rachunkowości ewidencjonującym przepływ środków unijnych w jednostce gospodarczej. Jednocześnie wskazano na ryzyka możliwe do obserwacji przy wdrażaniu projektów inwestycyjnych. Ostatnia część publikacji dotyka problematyki, której znaczenie wzrasta w nowym ujęciu polityki regionalnej- polityki spójności i budżetu wspólnotowego. Spójność społeczna, gospodarcza i terytorialna to aktualne założenia europejskiej polityki regionalnej.

Praktyczny wymiar publikacji wzbogacają formularze niektórych wniosków załączonych na końcu książki.

Wyrażamy nadzieję, że opracowanie przedkładane do Państwa rąk, to nie tylko skompilowane informacje o funduszach strukturalnych okresu programowania 2007-2013, ale także praktyczny poradnik dla korzystających z unijnych źródeł finansowania, pełen wiarygodnych i przejrzystych kierunków i możliwości.

dr Wioletta Czemieli-Grzybowska

Rozdział 1

Znaczenie budżetu wspólnotowego w realizacji polityki spójności

Znaczenie budżetu wspólnotowego w realizacji polityki spójności

Streszczenie

Podział środków na wydatki w budżecie unijnym od dawna wzbudza wiele dyskusji. Zarzuty dotyczą zbyt dużych środków przeznaczanych na politykę rolną i niewielkich kwot przeznaczanych na politykę spójności oraz na działania na rzecz wzrostu konkurencyjności unijnej gospodarki. Perspektywa Finansowa na lata 2007 – 2008 w nieznacznym stopniu zmienia te proporcje. Analizując budżet na rok 2008, należy stwierdzić, że środki na zobowiązania ujęte zostały w wysokości 129,1 mld euro. Kwota ta oznacza wzrost o 2,2 % w stosunku do roku 2007 i stanowi 1,03 % DNB Wspólnoty. Na politykę spójności przeznaczono w 2008 roku 46 877 941 445 euro i wydatki w latach następnych na tę politykę będą wzrastały. Zakłada się również zmniejszenie wydatków na politykę rolną, pomimo, że jeszcze w 2008 roku przeznaczonych jest 45% wydatków. Problemem pozostają jednak ciągle niskie wydatki na konkurencyjność na rzecz wzrostu i zatrudnienia.

1. Wstęp

Budżet ogólny jest najistotniejszym elementem systemu finansowego Wspólnot Europejskich. Na system ten składają się: Europejski Fundusz Rozwoju, Europejski Bank Inwestycyjny oraz działalność pożyczkowa Komisji Europejskiej. Jednak to budżet ogólny stanowi podstawę finansowania działalności podejmowanej w ramach poszczególnych filarów.

Zasady sporządzania i wykonywania budżetu oraz procedura jego uchwalania określone zostały w przede wszystkim w Traktacie ustanawiającym Wspólnotę Europejską [1, art.268-280]. W niewielkim stopniu postanowienia dotyczące budżetu zostały zawarte w traktacie ustanawiającym Euratom [2, art. 177]. Analizując prawne podstawy budżetu należy wskazać decyzje Rady dotyczące systemu zasobów własnych. Procedura uchwalania tych decyzji jest skomplikowana. Rada podejmuje decyzje jednomyślnie, po konsultacji z Parlamentem Europejskim, ponadto muszą one zostać ratyfikowane przez

parlamenty krajów członkowskich. Oznacza to, że na dokonanie zmian w systemie zasobów własnych Unii musi wyrazić zgodę każdy kraj członkowski [14,s.109-110].

Funkcjonowanie budżetu wspólnotowego regulują określone zasady. Przede wszystkim obowiązuje tu zasada równowagi, co oznacza, że budżet nie może zamykać się deficytem. Wydatki nie mogą więc przekraczać dochodów. Zaznaczyć należy również, że zgodnie z zasadą uniwersalizmu konkretne dochody nie mogą być przyporządkowane konkretnym wydatkom.[11, s.458]

Odpowiedzialność za wykonanie budżetu spoczywa na Komisji Europejskiej. Zgodnie z art. 274 TWE realizuje ona budżet w oparciu o przepisy rozporządzeń oraz w granicach przyznanych środków, mając na uwadze zasady rozsądnego zarządzania finansami. Rozporządzenia uchwalane przez Radę po konsultacji z Parlamentem Europejskim, określają szczegółowe zasady realizowania przez instytucje swoich wydatków. Państwa członkowskie są zobowiązane do współpracy z Komisją w celu zapewnienia, że przyznane środki zostaną wykorzystane zgodnie z zasadami rozsądnego zarządzania finansami. Po zakończeniu roku budżetowego Komisja Europejska jest zobowiązana do przedłożenia Radzie i Parlamentowi Europejskiemu sprawozdania z wykonania budżetu za poprzedni rok budżetowy. Uwzględniając przeprowadzone badanie rocznego sprawozdania oraz sprawozdanie Trybunału Obrachunkowego dotyczące wykonania przez Komisję budżetu, Parlament udziela Komisji absolutorium z wykonania budżetu. Obowiązkiem Komisji jest podjęcie wszelkich działań niezbędnych do uwzględnienia uwag zgłoszonych przez Parlament Europejski.

2. Dochody i wydatki budżetu wspólnotowego

Dochody budżetu ogólnego można podzielić na dwie grupy: zasoby własne oraz pozostałe dochody nie wchodzące w skład systemu zasobów własnych. System ten funkcjonuje od 1970 roku, kiedy to w dniu 21 kwietnia 1970 roku Rada podjęła decyzję [3] o wprowadzeniu systemu zasobów własnych, mającego na celu zmniejszenie zależności budżetu od wpłat bezpośrednich państw członkowskich. Pozwoliło to na zwiększenie stabilności budżetu poprzez uniezależnienie wielkości dochodów od zgody władz narodowych.

W budżecie wspólnotowym zasoby własne można podzielić na tradycyjne zasoby własne, dochody z tytułu podatku VAT oraz dochody związane z DNB (poprzednio PNB). Tradycyjne zasoby własne są to cła rolne i składki cukrowe oraz pozostałe cła [14,s.132]. Cła rolne zastąpiły pobierane do 30 czerwca 1995 roku opłaty wyrównawcze, których głównym celem było wyrównanie różnicy między cenami światowymi produktów rolnych

(z reguły niższymi) a cenami takich samych produktów rolnych wspólnotowych. W 1995 roku na mocy porozumienia podpisanego w ramach GATT opłaty wyrównawcze zostały zamienione na cła. Znaczenie ceł rolnych w budżecie zmniejsza się ze względu na ich redukcję, co jest wynikiem negocjacji Unii Europejskiej i WTO w zakresie liberalizacji handlu produktami rolnymi. Kolejny element dochodów - składki cukrowe nie odgrywają także znaczącej roli. Nie wyodrębnia się ich nawet oddzielnie w wykazie dochodów, tylko łączy się z cłami rolnymi.

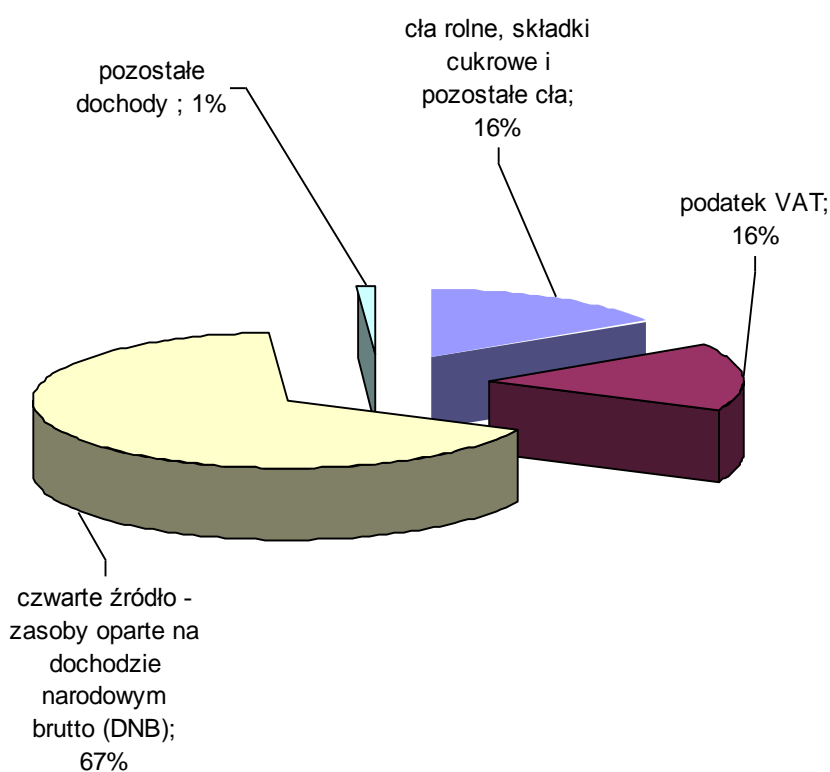
Malejące jest również znaczenie pozostałych ceł pobieranych z tytułu importu z krajów trzecich. Jest to także wynikiem realizacji porozumień zawieranych w ramach GATT/WTO związanych z liberalizacją handlu. Na spadek dochodu z ceł wpływ miał też rozbudowany system porozumień dotyczących preferencji handlowych i tworzenia stref wolnego handlu, które Wspólnota zawarła z różnymi grupami krajów oraz funkcjonujący od 2001 roku system poboru ceł, który pozwala na pozostawienie krajom członkowskim z tytułu pobrania cła 25% kwot zebranych. Zaznaczyć należy, że w 2008 roku wpływy z powyższych dochodów (cła rolne, składki cukrowe oraz pozostałe cła) wyniosą 16% wszystkich dochodów budżetowych [16].

Duże znaczenie mają wpływy z tytułu podatku VAT. Istota pozyskiwania środków z tego źródła sprowadza się do zastosowania jednolitej dla całej Unii stawki VAT do podstawy opodatkowania tym podatkiem, liczonej w jednakowy sposób dla wszystkich krajów członkowskich [14, s.134]. W latach 1985 – 1989 dochody z tego tytułu stanowiły ponad połowę dochodów budżetowych, natomiast później zaczęły spadać. Związane to było z ograniczeniem podstawy, od której naliczana jest kwota podatku VAT, przekazywana do budżetu przez kraje członkowskie. Według obecnie obowiązujących zasad, podstawa ta nie może przekroczyć 50% DNB danego kraju. Do 2001 roku jednolita stawka podatku VAT liczona od podstawy wynosiła 1%, natomiast w 2002 roku została obniżona do 0,75%, zaś w 2004 roku obniżono do 0,5%. Obecnie w okresie finansowania 2007 – 2013 stawka ta wynosi 0,225%. Zgodnie z decyzją Rady w sprawie systemu zasobów własnych na lata 2007 – 2013 stawkę poboru zasobów VAT ustala się na poziomie 0,15% dla Niemiec, zaś dla Holandii i Szwecji 0,10% [4]. Pomimo powyższych redukcji dochód z podatku VAT, jak wspomniano powyżej nadal jest istotny i pod względem wielkości zajmuje drugie miejsce. W 2008 roku wyniesie 16% wszystkich dochodów budżetowych [16].

Najbardziej znaczącym dochodem do budżetu wspólnotowego jest jednak obecnie tzw. czwarte źródło. Początkowo stanowiło ono źródło uzupełniające, w ciągu ostatnich

dwudziestu lat stało się głównym źródłem finansowania działalności Unii Europejskiej. Wpływy z tego źródła związane są z udziałem każdego państwa członkowskiego w dochodzie narodowym brutto (DNB) UE. Są one pobierane według jednolitej stawki proporcjonalnie do DNB każdego państwa członkowskiego. Nie ma określonego limitu tej stawki poza pułapem środków własnych, który ogranicza łączną sumę wszystkich środków własnych do poziomu maksimum 1,24% DNB UE. Dzięki istnieniu tego źródła możliwe jest równoważenie budżetu, a więc pozyskiwane z niego środki pozwalają na niedopuszczenie do deficytu budżetowego.

Na pozostałe dochody, stanowiące 1% wszystkich dochodów budżetowych składają się podatki pracowników instytucji UE, składki państw spoza UE na niektóre programy unijne, kary finansowe dla przedsiębiorstw za łamanie prawa konkurencji i innych przepisów wspólnotowych.

Rysunek 1. Dochody budżetu wspólnotowego w 2008 roku

Źródło: http://ec.europa.eu/budget/library/publications/budget_in_fig/dep_eu_budg_2008_pl.pdf (z dnia 22.03.2008 r.)

W zakresie wydatków, należy zaznaczyć, że od 2007 roku nastąpiła zmiana w zakresie klasyfikacji wydatków. Do 2007 roku obowiązywała następująca klasyfikacja:

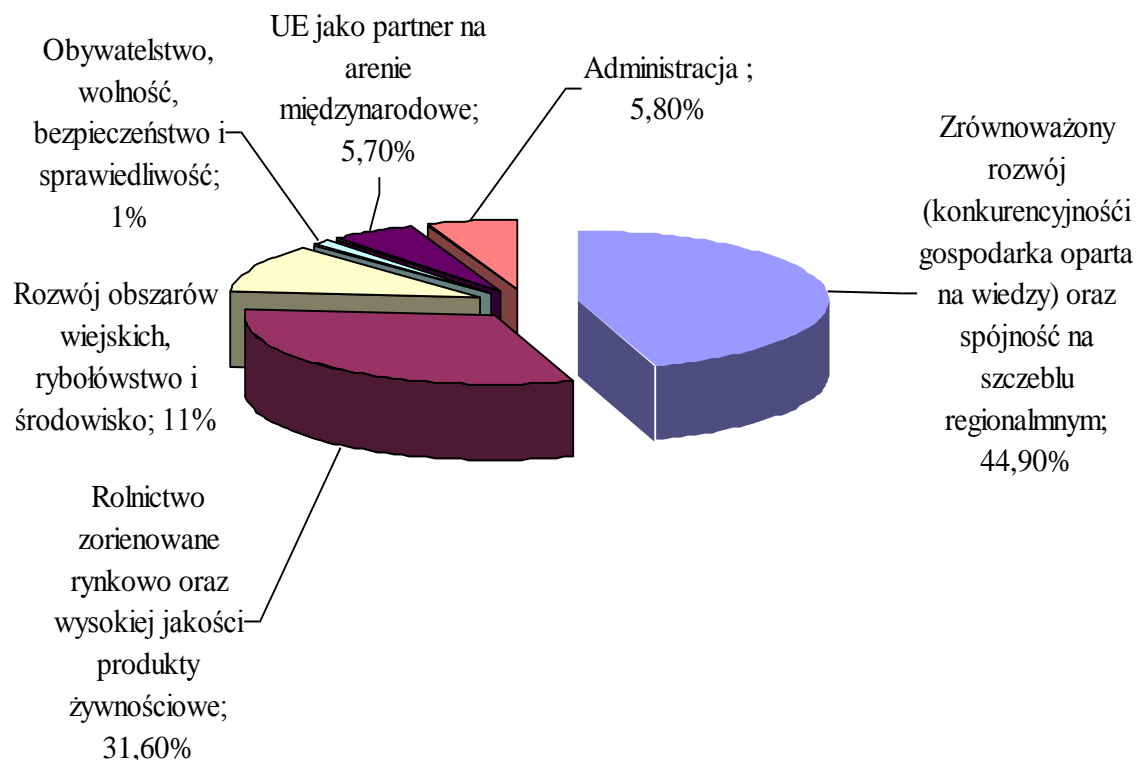
- rolnictwo (wydatki na finansowanie rynków rolnych realizowane z Europejskiego Funduszu Orientacji i Gwarancji Rolnej – Sekcja Gwarancji),
- działania strukturalne (wydatki na fundusze strukturalne – EFRR, EFS, EFOGR Sekcja Orientacji, FIOR oraz na Fundusz Spójności),
- polityki wewnętrzne (obejmują między innymi wydatki na kształcenie zawodowe, edukację, rozwój młodzieży, kulturę, politykę energetyczną, politykę ochrony środowiska, na badania i rozwój technologiczny),
- polityki zewnętrzne (wydatki na działania o charakterze ogólnym – na przykład pomoc humanitarna i żywnościowa, działania w ramach Wspólnej Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa, pomoc w sytuacjach kryzysowych oraz działania odnoszące się do krajów i grup krajów – na przykład kraje bałkańskie, nieczłonkowskie kraje regionu Morza Śródziemnomorskiego),
- administracja (wydatki na funkcjonowanie administracji unijnej),
- pomoc przedakcesyjna (pomoc przeznaczona dla krajów kandydujących),
- pozostałe wydatki.

Obecnie, tzn. od 2007 roku, w klasyfikacji wydatków na pierwszym miejscu znajdują się wydatki ponoszone na trwały rozwój. Obejmuje on dwa obszary: konkurencyjność na rzecz wzrostu i zatrudnienia oraz spójność na rzecz wzrostu i zatrudnienia. Konkurencyjność unijnej gospodarki ma być osiągnięta przez wdrażanie Strategii Lizbońskiej. Cel ten obejmuje między innymi dopełnienie zasad działania jednolitego rynku, co ma pomóc w zwiększeniu konkurencyjności unijnych przedsiębiorstw, wzmocnienie obszaru badań naukowych i rozwoju technologii, poprawę jakości edukacji i kształcenia w Unii oraz wzmocnienie wspólnotowych programów polityki społecznej. Istotnym elementem jest tu również stworzenie systemu nawigacji satelitarnej Galileo. Z kolei obszar spójność obejmuje działania na rzecz rozwoju mniej zamożnych regionów (cel – konwergencja), transformacji lokalnych gospodarek przez rozwój potencjału regionu (cel konkurencyjność regionalna i zatrudnienie) oraz rozwój współpracy terytorialnej (cel – europejska współpraca terytorialna).

Kolejne obszary finansowania to:

- zachowanie i zarządzanie zasobami naturalnymi, który ma na celu poprawę bezpieczeństwa i jakości żywności, zrównoważony rozwój obszarów wiejskich oraz czystsze środowisko naturalne,
- obywatelstwo, wolność, bezpieczeństwo i sprawiedliwość – obszar ten obejmuje działania mające na celu między innymi pomoc państwom członkowskim w kontrolowaniu przepływów migracyjnych, zwiększenie bezpieczeństwa oraz ułatwienie dostępu do podstawowych dóbr i usług, a także wspieranie europejskiej współpracy kulturowej,
- działania zewnętrzne Unii Europejskiej (UE jako partner na arenie międzynarodowej) dotyczą wspierania krajów kandydujących i sąsiadujących, pomocy krajom rozwijającym się (wspieranie rozwoju społeczno-gospodarczego i kulturalnego, a także demokracji, ładu administracyjno-regulacyjnego, przestrzegania praw człowieka i praworządności w krajach rozwijających się) oraz pomocy humanitarnej. W obszarze tym mieszczą się również działania podejmowane w ramach realizacji Wspólnej Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa,
- administracja – obejmuje finansowanie działalności Komisji Europejskiej oraz innych instytucji unijnych.

Przyjęta nowa klasyfikacja wydatków ma służyć lepszemu i jaśniejszemu określeniu priorytetów Unii Europejskiej. Poszczególne działy mają znacznie lepszą konstrukcję i obejmują większą ilość polityk i inicjatyw w porównaniu z obszarami wydatków funkcjonującymi wcześniej [13, s.8].

Rysunek 2. Wydatki budżetu wspólnotowego w 2008 roku

Źródło: http://ec.europa.eu/budget/library/publications/budget_in_fig/dep_eu_budg_2008_pl.pdf (z dnia 22.03.2008 r.)

3. Perspektywa finansowa na lata 2007-2013 a polityka spójności

Perspektywa finansowa na lata 2007-2013 nie wnosi istotnych zmian do funkcjonowania Unii Europejskiej. Nie zmieniła się również w sposób znaczący ilość pieniędzy na realizację poszczególnych polityk. Nowe Perspektywy Finansowe wskazują trzy strategiczne cele dla Unii na lata 2007 – 2013. Są to: stały rozwój, nadanie pełnej wartości obywatelstwu europejskiemu oraz zwiększenie znaczenia Unii jako partnera w świecie [13, s.6-7].

W porównaniu do perspektyw finansowych z lat poprzednich (na przykład w porównaniu do Agendy 2000) Komisja Europejska inaczej zaklasyfikowała wydatki. Nowa klasyfikacja, jak już wspomniano, ma służyć lepszemu i jaśniejszemu określeniu priorytetów UE na następne lata. Poszczególne obszary mają znacznie szerszą konstrukcję i obejmują większą ilość polityk i inicjatyw w porównaniu latami poprzednimi. Umieszczenie na pierwszym miejscu wśród obszarów finansowania działań na rzecz trwałego rozwoju, które obejmują konkurencyjność na rzecz wzrostu i zatrudnienia oraz

spójność na rzecz wzrostu i zatrudnienia świadczy między innymi, że podjęte zostały kroki prowadzące do realizacji celów określonych w Strategii Lizbońskiej. Za strategiczny cel Unii Europejskiej uznano tu uczynienie europejskiego ugrupowania integracyjnego „najbardziej konkurencyjną i dynamiczną, zbudowaną na wiedzy gospodarkę na świecie, zdolną zapewnić sobie wzrost możliwy do utrzymania w długim okresie z większą liczbą lepszych miejsc pracy oraz zachowania kohezji społecznej” [10,s.18].

Tabela 1. Założenia Perspektywy Finansowej na lata 2007-2013 (w mln EUR)

Środki na zobowiązania	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
1. Trwały wzrost gospodarczy	54 405	57 275	59700	61 782	63 614	66 604	69 621
- konkurencyjność na rzecz wzrostu gospodarczego i zatrudnienia	8 918	10 386	11 272	12 388	12 987	14 203	15 433
- spójność na rzecz wzrostu gospodarczego i zatrudnienia	45 487	46 889	46 428	49 394	50 627	52 401	54 188
2. Ochrona i zarządzanie zasobami naturalnymi w tym:	58 351	58 800	59 252	59 726	60 191	60 663	61 142
rolnictwo - wydatki na stabilizowanie rynku oraz dopłaty bezpośrednie	45 759	46 217	46 679	47 146	47 617	48 093	48 574
3. Sprawy obywatelskie, bezpieczeństwo, sprawiedliwość	1 273	1 362	1 523	1 693	1 889	2 105	2 376
Wolność, bezpieczeństwo i sprawiedliwość	637	747	872	1 025	1 206	1 406	1 661
Obywatelstwo	636	615	651	668	683	699	715
4. Unia Europejska jako partner globalny	6 578	7 002	7 440	7 893	8 430	8 997	9 595
5. Administracja	7 039	7 380	7 699	8 008	8 334	8 670	9 095
6. Wyrównania	445	207	210				

środki na zobowiązania ogółem (%DNB)	126 491 1,06%	132 026 1,06%	135 824 1,05%	139 102 1,03%	142 458 1,01%	147 039 1,00%	151 829 1,00%
środki na płatności ogółem (%DNB)	122 190 1,02%	129 681 1,04%	123 858 0,95%	133 505 0,99%	133 452 0,95%	140 200 0,96%	142 408 0,94%

Źródło: Komisja Europejska Dyrekcja Generalna do spraw Budżetu, *Budżet ogólny Unii Europejskiej na rok finansowy 2008*, Bruksela - Luksemburg styczeń 2008, s. 7

Biorąc pod uwagę powyższe dane, należy stwierdzić, że w Perspektywie Finansowej ponad 40% wydatków nadal przeznaczonych jest na Wspólną Politykę Rolną. Znacznie mniejsze sumy zostały przeznaczone na badania, innowację i edukację – a więc na obszary, które przyczyniają się do tworzenia nowoczesnej gospodarki, co wynika z założeń Strategii Lizbońskiej.

Istotna część wydatków przeznaczona została również na politykę spójności. Zaznaczyć należy, że wydatki te w latach 2007 – 2013 mają tendencję wzrostową. Dziesięć nowych krajów członkowskich dostanie ok. 157 miliardów euro w przeciągu siedmiu lat. Z ogólnej puli 347.414 milionów euro przeznaczonych na wydatki związane z polityką spójności, w latach 2007 – 2013 na Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego przeznaczonych zostało 198 941,36 mln euro, na Europejski Fundusz Społeczny - 78 716,37 mln euro, zaś na Fundusz Spójności 69 752, 32 mln euro [6, s.21]. Środki te będą kierowane poprzez fundusze strukturalne na inwestycje w kluczowe elementy stanowiące o europejskiej konkurencyjności – kapitał ludzki oraz rozwój infrastruktury, innowacyjność, telekomunikacja, technologie informatyczne, badania i rozwój.

W celu lepszej realizacji założeń polityki spójności opracowane zostały przez Radę strategiczne wytyczne Wspólnoty [5]. Zawierają one zasady i priorytety polityki spójności oraz sugerują w jaki sposób europejskie regiony mogą optymalnie wykorzystać kwotę, która została przyznana na krajowe i regionalne programy pomocy w okresie najbliższych siedmiu lat. Wytyczne te wykorzystane są przez władze poszczególnych państw członkowskich w procesie opracowywania krajowych priorytetów strategicznych oraz programowania na lata 2007-2013, tak zwanych „krajowych strategicznych ram odniesienia”. Zgodnie z wytycznymi oraz Strategią Lizbońską, programy współfinansowane poprzez politykę spójności powinny dążyć do ukierunkowania priorytetów na trzy główne cele:

- poprawa atrakcyjności państw członkowskich, regionów i miast poprzez zapewnienie odpowiedniej jakości i poziomu usług oraz zachowanie ich potencjału środowiskowego;
- działanie na rzecz innowacji, przedsiębiorczości i wzrostu gospodarki opartej na wiedzy poprzez zwiększenie zdolności badań naukowych i innowacji, w tym nowych technologii informacyjnych i komunikacyjnych;
- tworzenie lepszych miejsc pracy i większej ich liczby poprzez zachęcanie większej liczby osób do pracy lub przedsiębiorczości, poprawę możliwości przystosowawczych pracowników i przedsiębiorstw oraz zwiększenie inwestycji w kapitał ludzki.

Wytyczne dążą do zapewnienia równowagi pomiędzy podwójnymi celami agendy zatrudnienia i wzrostu gospodarczego oraz spójności terytorialnej. Stąd też uważa się, że nie może istnieć podejście „jednakowo dla wszystkich” do nowych programów.

Realizacja polityki spójności w latach 2007 – 2013 oparta jest na trzech celach:

- 1) konwergencja (cel priorytetowy), który jest ukierunkowany na przyśpieszenie konwergencji najslabiej rozwiniętych państw członkowskich i regionów (realizowany przez EFRR, EFS i Fundusz Spójności),
- 2) konkurencyjność regionalna i zatrudnienie – ukierunkowany na wzmocnienie potencjału konkurencji i atrakcyjności regionów (realizowany przez EFRR i EFS),
- 3) europejska współpraca terytorialna – ukierunkowany na zacieśnienie współpracy przygranicznej poprzez wspólne inicjatywy lokalne na szczeblu ponadnarodowym (realizowany przez EFRR) [12, s.265-257].

Przy określaniu wielkości środków na realizację poszczególnych obszarów szczególny nacisk położony został na realizację działań zgodnych z celami określonymi w Strategii Lizbońskiej. Działania podejmowane w ramach polityki spójności powinny więc skupić się przede wszystkim na rozwoju i wzroście zatrudnienia. Największą część wydatków budżetu unijnego na rok 2008 i w latach następnych zostanie więc przeznaczona na zwiększenie tempa wzrostu i poziomu spójności Unii. Decyzja o zwiększeniu wydatków na poprawę konkurencyjności odzwierciedla determinację, z jaką Europa dąży do zapewnienia sobie właściwego miejsca w stale rozwijającej się gospodarce światowej, chcąc jednocześnie utrzymać na odpowiednim poziomie wsparcie dla rolnictwa. Sektor ten w dalszym ciągu będzie otrzymywał ponad 40 % środków z budżetu.

Biorąc pod uwagę Perspektywę Finansową na lata 2007 – 2013 zaznaczyć należy, że polityka spójności Unii Europejskiej uzyskała stabilne ramy funkcjonowania na kolejne siedem lat. Polityka spójności zajmuje w budżecie około 35% wszystkich wydatków. Jest

więc drugim, po polityce rolnej, obszarem finansowania z budżetu wspólnotowego. Podkreślić należy, że następuje systematyczny wzrost finansów przeznaczanych na politykę spójności. I tak w latach 70-tych wydatki na fundusze strukturalne kształtowały się w granicach kilku procent, w latach 80-tych nastąpił wzrost do kilkunastu procent, zaś obecnie jak wspomniano powyżej wydatki przekraczają znacznie 30%. Taki wzrost wydatków możliwy był na skutek zmniejszenia wydatków na Wspólną Politykę Rolną – analizując strukturę wydatków można zauważyć taką zależność.

Finansowanie w ramach polityki spójności Unii Europejskiej jest silnie związane z zasadą solidarności między zamożniejszymi i mniej zamożnymi państwami członkowskimi. Metody obliczania przyznawanych kwot zostały szczegółowo określone w rozporządzeniach wspólnotowych dotyczących instrumentów polityki spójności. Ostatecznie jednak przyznawane kwoty zależą od względnej zamożności regionu i kraju, liczby ludności i stopy bezrobocia. Najważniejsze jest jednak kryterium ekonomiczne. Finansowanie nie przekracza 4 % produktu krajowego brutto danego państwa członkowskiego.

Regiony, w których PKB jest niższy niż 75% średniej UE mogą być objęte celem pierwszym – konwergencja. W 27 państwach cel ten dotyczy 84 regionów w 17 państwach członkowskich liczących 154 miliony mieszkańców. Oprócz tych regionów celem pierwszym objęte są regiony tzw. efektu statystycznego, gdzie PKB *per capita* jest powyżej 75 % średniej UE - 27, ale poniżej 75% średniej UE – 15. Regiony te – zwane phasing – out, czyli stopniowo wyłączane z programu (objęte są finansowaniem przejściowym). Zaliczanych jest tu 16 regionów zamieszkałych przez 16,4 mln ludności o PKB tylko nieznacznie przekraczającym minimum z powodu statystycznego efektu rozszerzenia UE. Kwota dostępna w ramach celu konwergencja w latach 2007 – 2013 wynosi 282,8 mld euro, co stanowi 81,5 % wszystkich środków. Jest podzielona między regiony konwergencji - 199,3 mld euro, regiony stopniowo wyłączane z programu - 13,9 mld euro oraz Fundusz Spójności - 69,6 mld euro przeznaczony dla 15 państw członkowskich [7, s.8].

Cel drugi - konkurencyjność regionalna i zatrudnienie obejmuje 168 regionów w 19 państwach członkowskich zamieszkałych przez 314 mln ludności. Zaznaczyć należy, że 13 z powyższych regionów, których ludność wynosi 19 mln, to tak zwane obszary przejściowe (phasing-in) objęte specjalnymi przydziałami środków z powodu ich wcześniejszego statusu regionów objętych celem pierwszym. Przewidziana na lata 2007 –

2013 kwota 54,9 mld euro, z której 11,4 mld euro przypada na regiony przejściowe, stanowi nieco mniej niż 16 % całkowitej kwoty [7, s.9].

Z kolei celem trzecim – europejska współpraca terytorialna – objęte są obszary przygraniczne, na których mieszka 181,7 mln osób (37,5% ludności UE). Na ten cel w latach 2007 – 2013 przeznaczono 8,7 mld euro, co stanowi 2,5% całości kwoty przeznaczonej na politykę spójności. Z powyższej kwoty na współpracę transgraniczną przyznano 6,44 mld euro, na współpracę ponadnarodową przyznano 1,83 mld euro, zaś na współpracę międzyregionalną i sieci przyznano 455 mln euro [7, s.10].

W budżecie wspólnotowym na rok 2008 na zwiększenie tempa wzrostu i poziomu spójności Unii Europejskiej przyznane zostało 45% ogólnej kwoty wydatków. Ma to na celu zapewnienie właściwego miejsca gospodarce unijnej w rozwijającej się gospodarce światowej. Kształtowanie się wydatków wspólnotowych w 2008 roku (zobowiązania i płatności) przedstawiają poniższe tabele.

Tabela 2. Wydatki budżetu wspólnotowego w 2008 roku - dane liczbowe w podziale według ram finansowych w środkach na zobowiązania

Środki na zobowiązania	Budżet 2007	Ramy finansowe 2008	Budżet 2008	Różnica 2008/2007	Różnica 2008-2007
	EUR	EUR	EUR	%	EUR
1. Trwały wzrost	54 854 332 015	57 275 000 000	57 963 941 445	5,7%	3 109 609 430
1a. Konkurencyjność na rzecz wzrostu gospodarczego i zatrudnienia	9 367 547 511	10 386 000 000	11 086 000 000	18,3%	1 718 452 489
1b. Spójność na rzecz wzrostu gospodarczego i zatrudnienia	45 486 784 504	46 889 000 000	46 877 941 445	3,1%	1 391 156 941
2. Zarządzanie zasobami naturalnymi i ich ochrona	55 850 230 036	58 800 000 000	55 041 123 496	- 1,4%	- 809 106 540
w tym: wydatki związane z rynkiem i płatności bezpośrednie	42 311 661 000	46 217 000 000	40 876 490 000	- 3,4%	- 1 435 171 000
3. Obywatelstwo, wolność, bezpieczeństwo i sprawiedliwość	1 443 632 099	1 362 000 000	1 342 877 000	- 7,0%	- 100 755 099
3a. Wolność, bezpieczeństwo i sprawiedliwość	623 833 000	747 000 000	728 034 000	16,7%	104 201 000
3b. Obywatelstwo	819 799 099	615 000 000	614 843 000	- 25,0%	- 204 956 099
4. Unia Europejska	6 812 460 000	7 002 000 000	7 311 218 000	7,3%	498 758 000

jako partner na arenie międzynarodowej					
5. Administracja	6 977 864 032	7 380 000 000	7 283 860 235	4,4%	305 996 203
6. Wyrównania	444 646 152	207 000 000	206 636 292	- 53,5%	-238 009 860
Środki na zobowiązania - ogółem	126 383 164 334	132 026 000 000	129 149 656 468	2,2%	2 766 492 134

Źródło: Komisja Europejska Dyrekcja Generalna do spraw Budżetu, *Budżet ogólny Unii Europejskiej na rok finansowy 2008*, Bruksela - Luksemburg styczeń 2008, s. 11-15

Tabela 3. Wydatki budżetu wspólnotowego w 2008 roku - dane liczbowe w podziale według ram finansowych w środkach na płatności

Środki na płatności	Budżet 2007	Ramy finansowe 2008	Budżet 2008	Różnica 2008/2007	Różnica 2008-2007
	EUR	EUR	EUR	%	EUR
1. Trwały wzrost	43 590 118 012		50 324 204 626	15,4%	6 734 086 614
1a. Konkurencyjność na rzecz wzrostu gospodarczego i zatrudnienia	6 544 801 397		9 772 639 600	49,3%	3 227 838 203
1b. Spójność na rzecz wzrostu gospodarczego i zatrudnienia	37 045 316 615		40 551 565 026	9,5%	3 506 248 411
2. Zarządzanie zasobami naturalnymi i ich ochrona	54 210 425 736		53 177 320 053	- 1,9%	- 1 033 105 683
w tym: wydatki związane z rynkiem i płatności bezpośrednie	42 035 641 756		40 825 600 500	- 2,9%	- 1 210 041 256
3. Obywatelstwo, wolność, bezpieczeństwo i sprawiedliwość	1 270 114 751		1 241 449 006	-2,3%	- 28 665 745
3a. Wolność, bezpieczeństwo i sprawiedliwość	369 871 000		533 196 000	44,2%	163 325 000
3b. Obywatelstwo	900 243 751		708 253 006	- 21,3%	- 191 990 745
4. Unia Europejska jako partner na arenie międzynarodowej	7 352 746 732		8 112 728 400	10,3%	759 981 668
5. Administracja	6 977 864 032		7 284 420 235	4,4%	306 656 203
6. Wyrównania	444 646 152		206 636 292	- 53,5%	-238 009 860
Środki na płatności - ogółem	113 845 815 415	129 681 000 000	120 346 758 612	5,7%	6 500 943 197

Źródło: Komisja Europejska Dyrekcja Generalna do spraw Budżetu, *Budżet ogólny Unii Europejskiej na rok finansowy 2008*, Bruksela - Luksemburg styczeń 2008, s. 16 - 19

Analizując budżet na rok 2008, należy stwierdzić, że środki na zobowiązania ujęte zostały w wysokości 129,1 mld euro. Kwota ta oznacza wzrost o 2,2 % w stosunku do roku 2007 i stanowi 1,03 % DNB Wspólnoty. Pozostawia to margines w wysokości 3,7 mld euro poniżej pułapu przewidzianego w ramach finansowych. Kwota środków na płatności przewidziana w budżecie na 2008 r. wynosi 120,3 mld euro, czyli 0,96 % DNB, co stanowi wzrost o 5,7 % w stosunku do 2007 r [9, s.5].

Z całkowitej kwoty 58 mld euro, przeznaczonej na zwiększenie tempa wzrostu i poziomu zatrudnienia przez wspieranie konkurencyjności oraz spójności, na programy poprawy konkurencyjności zapewniono 11,1 mld euro, co stanowi wzrost o 18,3 % w porównaniu z rokiem 2007. Ta część wydatków obejmuje inwestycje w badania naukowe, sieci transportowe i energetyczne, kształcenie i szkolenie oraz na program GALILEO i Europejski Instytut Technologii. Pozostałe 46,9 mld euro skierowano na wsparcie polityki strukturalnej i spójności [9, s.5].

Tabela 4. Środki przeznaczone w budżecie wspólnotowym w 2008 roku na politykę spójności

Podrozdział 1b – Spójność na rzecz wzrostu gospodarczego i zatrudnienia	Budżet 2008	
	EUR	%
Fundusze strukturalne:	38 722 889 467	82,6%
- cel: konwergencja (fundusze strukturalne)	28 882 049 203	61,6%
- cel: konkurencyjność regionalna i zatrudnienie	8 592 457 050	18,3%
- cel: europejska współpraca terytorialna	1 162 228 995	2,5%
- pomoc techniczna	86 154 219	0,2%
Fundusz Spójności:	8 155 051 978	17,4%
- cel: konwergencja (fundusz spójności)	8 155 051 978	17,4%
Ogółem	46 877 941 445	100%
w tym cel konwergencji	37 037 101 181	79%

Źródło: Komisja Europejska Dyrekcja Generalna do spraw Budżetu, *Budżet ogólny Unii Europejskiej na rok finansowy 2008*, Bruksela - Luksemburg styczeń 2008, s. 23

Biorąc pod uwagę powyższe dane, należy skonstatować, że w ramach celu konwergencja w 2008 roku mniej zamożnym regionom udostępniona zostanie kwota 37 mld euro na dodatkowe inwestycje wspierające lokalny wzrost i zatrudnienie. Kwota ta zostanie przeznaczona między innymi na inwestycje w kapitał rzeczowy i ludzki, infrastrukturę, potencjał badawczy, edukację i szkolenia oraz zwiększenie zdolności dostosowawczych pracowników.

Zaznaczyć należy również, że wszystkie regiony w UE (poza regionami najmniej rozwiniętymi, które objęte są pomocą w ramach celu konwergencja) korzystają ze środków w kwocie 8,59 mld euro przeznaczonych na zwiększenie ich atrakcyjności dla inwestorów lokalnych i globalnych. Cel konkurencyjność regionalna i zatrudnienie będzie obejmował głównie wspieranie innowacji, gospodarki opartej na wiedzy oraz połączeń w ramach sieci informacyjnych i transportowych, a także ogólnie zatrudnienia. Z kolei na trzeci cel – współpracę terytorialną w celu umacniania rozwoju terytorialnego, wykraczającego poza granice administracyjne, w budżecie w 2008 roku przewidziano 1,16 mld euro. Kwota ta przeznaczona została na rozwój i wspieranie współpracy między państwami i regionami oraz tworzenie sieci, które służą rozpowszechnianiu najlepszych praktyk.

Tradycyjnie najwięcej środków przekazywanych jest Europejskiemu Funduszowi Rozwoju Regionalnego – jest to związane z miejscem jakie ten fundusz zajmuje w polityce regionalnej UE. Najmniej pieniędzy z budżetu otrzymuje Fundusz Spójności, co wynika z jego specyficznego charakteru – ograniczonego zakresu tematycznego inwestycji.

Znaczna część tych pieniędzy została przeznaczona Polsce. Na realizację polityki spójności Polska w latach 2007 – 2013 otrzyma 67,3 mld euro. W tym na działania w zakresie pierwszego celu – konwergencja 66,55 mld euro, zaś na realizację europejskiej współpracy terytorialnej 731 mln euro. Rezultatem podjętych działań ma być poprawa skuteczności administracji publicznej, wzrost jakości kapitału ludzkiego, modernizacja infrastruktury, wsparcie konkurencyjnych i innowacyjnych przedsiębiorstw, zwiększenie konkurencyjności regionów i rozwój obszarów wiejskich.

Analizując wykorzystanie środków finansowych przeznaczonych na politykę spójności w latach wcześniejszych i w obecnym okresie finansowania, należy stwierdzić, że do największych dotychczasowych beneficjentów tej polityki należy Hiszpania. W latach 1994 – 1999 otrzymała ona ponad 40 miliardów euro, a w okresie 2000 – 2006 ponad 43 mld euro. W latach 2000 – 2006 istotnymi beneficjentami były także Włochy i Niemcy, które uzyskały po ponad 28 mld euro. Największym beneficjentem w latach 2007 – 2013 środków przeznaczonych na politykę spójności będzie Polska. Zgodnie z założeniami Perspektywy Finansowej na lata 2007 – 2013 Polska może ogółem uzyskać 91 mld euro. W ramach polityki spójności może otrzymać 59 656 mld euro, co stanowi 3,82% jej PKB.

4. Podsumowanie

Finansowanie polityki spójności w budżecie wspólnotowym stanowi istotny element. W okresie znacznego rozszerzenia Unii Europejskiej mogłoby się wydawać, że polityka ta zyska na znaczeniu. Jednak analizując proces kształtowania się perspektywy finansowej na lata 2007 – 2013 należy stwierdzić, że pomimo tego, iż Unia jest znacznie zróżnicowana pod względem poziomu zamożności, istnieje niechęć do kontynuowania dotychczasowej polityki. Często rozbieżne opinie o efektywności polityki spójności powstają z uproszczonego rozumienia polityki spójności – wyłącznie kategoriami zmniejszania różnic w poziomach rozwoju. Stąd też często pojawia się niezbyt dobra ocena skuteczności polityki, która wynika z obserwacji dynamiki zmian w poziomie dochodu narodowego i procesu konwergencji dochodów oraz ewentualnie poziomów zatrudnienia. Jednak zaznaczyć należy, że polityka ta przyczynia się także do powstania innych efektów, w tym dla krajów sąsiednich lub nawet całej UE, a także wiążących się z wyposażeniem uboższych regionów w infrastrukturę mającą wpływ na jakość życia, a dopiero na pośrednio na wzrost gospodarczy. Ważnym komponentem polityki spójności jest działanie na rzecz tworzenia odpowiedniego środowiska regulacyjnego i instytucjonalnego w regionach zapóźnionych w rozwoju, bowiem efektywna absorpcja zależy w dużej mierze od jakości sfery instytucjonalnej. Stąd też fundusze strukturalne są w coraz większym stopniu kierowane na projekty wzmacniające zarządzanie i instytucje rynkowe oraz kapitał ludzki. Rezultaty inwestycji w tych obszarach są jednak widoczne w dłuższej perspektywie [15, s.35].

Mówiąc o przyszłości polityki spójności, należy wskazać, że dalszy jej rozwój powinien opierać się o sugestie zawarte w raporcie kohezyjnym Komisji Europejskiej. Wskazuje on, że powinny być podejmowane działania polegające na uwzględnieniu związków pomiędzy politykami wspólnotowymi a spójnością. W szerszym stopniu powinny być uwzględniane założenia Strategii lizbońskiej oraz działania na rzecz przeciwdziałania zmianom klimatu. Powyższe cele powinny być osiągnięte przede wszystkim przy użyciu instrumentów polityki spójności [8, s.47].

Konstatując należy przytoczyć opinię J. Pietrasa zawierającą rekomendacje dla przyszłych działań podejmowanych w ramach polityki spójności. Zgodnie z powyższą rekomendacją polityka spójności nie powinna być traktowana wyłącznie w kategoriach solidarności, choć ten motyw stanowi istotną przesłankę dla nadawania jej wysokiej rangi w ramach finansów publicznych Unii. Przy wydatkowaniu funduszy w ramach tej polityki powinny być wzięte pod uwagę także inne unijne cele. Państwa kohezyjne powinny dzięki

niej nie tylko zmniejszać dystans rozwojowy, lecz także uzyskiwać większą zdolność do nadążania za wyzwaniami, przed którymi stoi cała Unia Europejska. Dlatego celami tej polityki powinny być zarówno wspieranie szans rozwojowych regionów mniej rozwiniętych, wspieranie przedsięwzięć przynoszących dużą europejską wartość dodaną, tworzenie sieci infrastrukturalnych w skali europejskiej, jak i finansowanie dóbr publicznych mających wymiar europejski. Polityka spójności nie może zostać zredukowana do wymiaru redystrybucji pomiędzy zamożniejszymi a biedniejszymi regionami Unii Europejskiej [8, s.38].

Literatura:

1. Consolidated version of the Treaty establishing the European Community (Official Journal C 325 of 21 December 2002),
2. Treaty establishing the European Atomic Energy Community (Official Journal C 340 of 10 November 1997),
3. 70/243/ECSC, EEC, Euratom: Council Decision of 21 April 1970 *on the replacement of financial contributions from Member States by the Communities' own resources* (Official Journal L 94, 28 April 1970),
4. Decyzja Rady Nr 2006/702/WE z dnia 6 października 2006 r. w sprawie strategicznych wytycznych Wspólnoty dla spójności (Dz. Urz. UE L 291 z dnia 29.10.2006),
5. Decyzja Rady (WE) Nr 2007/436 z dnia 7 czerwca 2007 roku w sprawie systemu zasobów własnych Wspólnot Europejskich (Dz. Urz. UE L163 z dnia 23 czerwca 2007 roku),
6. Komisja Europejska, *Nowe fundusze, lepsze zasady – przegląd nowych zasad finansowych i możliwości finansowania na lata 2007 – 2013*, Luksemburg 2007,
7. Komisja Europejska Dyrekcja Generalna do spraw Polityki Regionalnej, *Praca na rzecz regionów. Polityka regionalna Unii Europejskiej na lata 2007 – 2013*, Luksemburg 2007,
8. Komisja Europejska, *Rozwijające się regiony – rozwijająca się Europa. Czwarty raport na temat spójności gospodarczej i społecznej*, Luksemburg maj 2007,
9. Komisja Europejska, *Budżet ogólny Unii Europejskiej na rok finansowy 2008*, Luksemburg 2008,

10. Jasiński L. J., *O konkurencyjności Unii Europejskiej jako podmiotu gospodarki światowej*, „Determinanty rozwoju i integracji krajów europejskich”, Warszawa 2007,
11. Kawecka – Wyrzykowska E. (red.), *Unia Europejska. Przygotowania Polski do członkostwa*, Warszawa 2001,
12. Naruszewicz S. (red.), *Fundusze strukturalne w polityce regionalnej*, Białystok 2005,
13. Nowak B., *Nowa perspektywa finansowa Unii Europejskiej 2007 – 2013*, „Raporty i Analizy” Nr 6, Centrum Stosunków Międzynarodowych, Warszawa 2005,
14. Oręziak L., *Finanse Unii Europejskiej*, Warszawa 2004,
15. Pietras J., *Przyszłość budżetu Unii Europejskiej. Spójność celów, polityk i finansów unijnych*, Warszawa 2008.
16. Dokument elektroniczny dostęp:
http://ec.europa.eu/budget/library/publications/budget_in_fig/dep_eu_budg_2008_p1.pdf

The Role of Common EU Budget in Implementing Cohesion Policy

Distribution of financial resources for the expenses in EU budget has been the subject of controversy for a long time. The objections concern too extended measures supporting farming policy and too small amounts supporting coherence policy and the activities being in favor of competitiveness growth within European economy. The Financial Perspective for 2007 and 2013 changes these proportions in the insufficient way. While analyzing the budget for 2008 it needs to be said that the obligation measures account for 129,1 billion euros. It means that they grew by 2.2% comparing to 2007 and account for 1,03% DNB in the Community. In 2008 46 877 941 445 Euros were allocated for coherence policy, with the perspective of increasing this amount in following years. It is assumed that the measures assigned for farming policy will fall although in 2008 the expenses will account for 45%. The problem is still low expenses for competitiveness and employment growth

Rozdział II

Rozwój lokalny w oparciu o projekty unijne i ich promocja

Rola Funduszy Unijnych w Stymulowaniu Rozwoju Lokalnego

Streszczenie: Rozwój lokalny jest rezultatem wspólnych działań sektora publicznego i prywatnego. Niemniej rola inicjatora tego rozwoju przypada gminie, jako podstawowej jednostce samorządu terytorialnego. Wśród instrumentów, którymi dysponuje gmina jest możliwość, wręcz konieczność, dokonywania gminnych inwestycji, w tym infrastrukturalnych. Wstąpienie Polski do UE upoważniło gminy do korzystania z funduszy strukturalnych, a tym samym pozyskiwania środków na inwestycje, których realizacja do tej pory nie była możliwa. Przytoczone przykłady wskazują, że gminy potrafią aplikować o unijne pieniądze.

1. Wstęp

Rozwój lokalny, rozumiany jako *procesy pozytywnych przemian w postaci wzrostu ilościowego oraz zmian o charakterze jakościowym w sferze społecznej, gospodarczej, przestrzennej i ekologicznej w danej jednostce terytorialnej, uwzględniających potrzeby, priorytety i preferencje oraz uznawane systemy wartości mieszkańców* [14, s. 1] jest rezultatem wspólnych działań sektora publicznego i prywatnego. Niemniej wiodąca rola należy do samorządu gminy, jako podstawowej jednostki samorządu terytorialnego. Dlatego wszelkie działania podejmowane przez władze gminne, powinny mieć na celu nie tylko wykonywanie zadań własnych gminy¹, ale też kreowanie i stymulowanie rozwoju lokalnego. Wymaga to jednak odejścia od *administrowania*, rozumianego potocznie jako działanie od budżetu do budżetu, tj. w cyklu rocznym do *zarządzania*, które stanowi umiejętność oddziaływania na przebieg procesów i zjawisk w interesie wspólnoty samorządowej. W literaturze przedmiotu przyjęło się już określenie *nowe zarządzanie publiczne*, a jego istota polega m.in. na rozróżnieniu dwóch funkcji państwa oraz instytucji publicznych (w tym gmin), tj. dostarczyciela usług publicznych i ich organizatora. W tradycyjnym ujęciu sektor publiczny miał bezpośrednio dostarczać usługi publiczne, nowe

¹ Do zakresu działania gminy, zgodnie z ustawą o samorządzie gminnym, należą wszystkie sprawy publiczne o znaczeniu lokalnym, nie zastrzeżone ustawami na rzecz innych podmiotów, dotyczy to w szczególności spraw wymienionych w tej ustawie [12, art. 7].

zarządzanie publiczne większy nacisk kładzie natomiast na ich organizowanie, zagwarantowanie ciągłości świadczenia czy określenie parametrów ilościowych i jakościowych itd. [3, s. 13]. Dlatego też w gminie, jako podmiocie zarządzania, oprócz dokumentów planistycznych sporządzanych obligatoryjnie (np. budżet) przydatne są dokumenty przygotowywane z inicjatywy władz samorządowych (np. plan rozwoju lokalnego). Rozwój lokalny nie może być bowiem procesem przypadkowym, a jego planowanie, oprócz zdefiniowania kluczowych celów, wymaga m.in. wskazania sposobu realizacji tych celów.

2. Instrumenty stymulowania rozwoju lokalnego

Pod pojęciem instrumentów stymulowania rozwoju lokalnego należy rozumieć wszelkie działania, procedury, zachowania i instytucje, które mogą mieć wpływ na ten rozwój. Można je klasyfikować według różnych kryteriów. Prosty i czytelny podział zaproponował Ziółkowski, dzieląc instrumenty na 2 grupy [14, s. 7-9]:

Instrumenty instytucjonalno-organizacyjne – tworzą ogólny klimat i podstawy sprzyjające rozwojowi. Wśród nich wymienić należy:

- właściwą strukturę organizacyjną urzędu gminy, zdolną do skutecznego i efektywnego zarządzania rozwojem gminy;
- sprawne procedury postępowania urzędowego, zapewniające jak najlepszą obsługę mieszkańców i funkcjonujących podmiotów gospodarczych oraz potencjalnych inwestorów;
- tworzenie lokalnych agencji przedsiębiorczości lub lokalnych agencji rozwoju;
- inicjowanie działań na rzecz utworzenia stowarzyszeń i fundacji działających na rzecz rozwoju lokalnego;
- tworzenie lokalnych centrów (ośrodków) informacji, doradztwa gospodarczego dla istniejących firm i potencjalnych inwestorów oraz mieszkańców podejmujących działalność gospodarczą;
- prowadzenie aktywnej polityki informacyjno-konsultacyjnej wśród mieszkańców o zamierzeniach rozwojowych władz gminy;
- reprezentowanie interesu lokalnego we władzach powiatowych, regionalnych i krajowych;
- prowadzenie aktywnej działalności promocyjnej gminy.

Instrumenty finansowo-rzeczowe – nakierowane są na udzielanie określonej pomocy w sensie rzeczowym lub finansowym konkretnym podmiotom gospodarczym lub na

finansowanie konkretnych przedsięwzięć podnoszących walory lokalizacyjne gminy dla potencjalnych inwestorów, wśród nich wyróżnić można:

- wykorzystywanie budżetu jako narzędzia zarządzania gminą;
- tworzenie własnych funduszy stymulowania i wspierania rozwoju lokalnego lub pozyskiwanie zewnętrznych funduszy na ten cel;
- tworzenie rezerwy gruntów komunalnych pod działalność gospodarczą;
- sprzedaż, po preferencyjnej cenie, nieruchomości gminnych dla pozyskania pożądanych inwestorów;
- okresowe zwolnienia podmiotów gospodarczych z podatków i opłat lokalnych;
- ulgi i upusty cenowe za usługi komunalne;
- tworzenie lokalnych stref gospodarczych, np. w formie gminnych stref aktywności gospodarczej;
- utworzenie gminnego funduszu poręczeń gwarancyjnych w celu wspierania rozwoju małej i średniej przedsiębiorczości poprzez udzielanie poręczeń i gwarancji kredytowych dla tych podmiotów;
- proinwestycyjna polityka władz gminy, zmierzająca do rozwoju infrastruktury komunalnej, mieszkalnictwa i usług społecznych (edukacja, ochrona zdrowia, opieka socjalna, kultura i sztuka, sport i rekreacja).

Ocena skuteczności stosowania poszczególnych instrumentów jest złożona i trudna do przeprowadzenia. Określony efekt jest bowiem wypadkową szeregu instrumentów, najbardziej uzasadnione jest więc stosowanie pakietu instrumentów odpowiednio ze sobą zintegrowanych. Niemniej do ważniejszych spośród wymienionych zaliczyć należy proinwestycyjną politykę władz.

3. Inwestycje gminne jako instrument rozwoju lokalnego

Rozwój lokalny nie jest możliwy bez inwestycji, nie tylko dokonywanych przez gminę, ale także inwestycji realizowanych przez inne podmioty na jej terenie. Należy jednak pamiętać, że często to inwestycje gminne są niezbędne do stymulowania następnych. O znaczeniu inwestycji gminnych dla innych inwestycji oraz dla rozwoju lokalnego decydują następujące cechy [1, s. 34]:

- dobrze zaplanowane inwestycje infrastrukturalne powodują kolejne inwestycje (np. uzbrojenie terenów pod budownictwo przyciąga inwestorów budowlanych);

- inwestycje finansowane przez gminę dają pracę lokalnym firmom, a więc tworzą koniunkturę na rynku usług budowlanych;
- inwestycje są najskuteczniejszą metodą zapobiegania bezrobociu – spirala inwestycyjna tworzy lokalny rynek pracy;
- inwestycje infrastrukturalne i inne inwestycje komunalne podnoszą na stałe standard życia mieszkańców gminy (np. wodociągi, kanalizacja, drogi itd.);
- bez dokonania pewnych inwestycji rozwój niektórych dziedzin działalności gospodarczej nie jest możliwy, brak inwestycji (np. w dziedzinie telekomunikacji, zaopatrzenia w energię, wodę itp.) stanowi niebezpieczną barierę w rozwoju gospodarczym;
- brak niezbędnych inwestycji w dziedzinie ochrony środowiska jest barierą rozwoju zrównoważonego i może na trwałe pogorszyć jakość życia mieszkańców;
- brak inwestycji w niektórych dziedzinach (np. w budownictwie mieszkaniowym) powoduje, że podstawowe potrzeby mieszkańców nie są zaspokojone, wywołując niezadowolenie społeczne.

Najistotniejsze znaczenie mają inwestycje infrastrukturalne, ich brak jest bowiem poważną przeszkodą dla wielu innych inwestycji i może w istotny sposób zahamować rozwój gospodarczy, a także znacznie pogorszyć warunki funkcjonowania podmiotów gospodarczych na terenie gminy. Taki wniosek potwierdza np. analiza SWOT Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko [6, s. 54-63].

Tymczasem środki finansowe pochodzące z budżetu gminy nierzadko z trudem wystarczają na pokrycie bieżących wydatków gminy², a co dopiero na finansowanie kosztownych, a jednocześnie niezbędnych inwestycji takich jak oczyszczalnie ścieków, stacje uzdatniania wody, budynki szkolne, sale gimnastyczne, drogi i inne. Władze samorządowe powinny więc dążyć do wypracowania skutecznych sposobów pozyskiwania zewnętrznych środków finansowych, zwłaszcza funduszy unijnych, które są niepowtarzalną okazją dla rozwoju inwestycyjnego polskich gmin w nowym okresie programowania 2007-2013 [2, s. 51].

² Udział wydatków bieżących w strukturze wydatków budżetów gmin w Polsce stanowi blisko 80 % [9, s. 138].

4. Fundusze unijne jako źródło finansowania gminnych inwestycji

Poprzedzenie wejścia Polski do Unii Europejskiej spowodowało pojawienie się nowych, dotychczas nieznanych źródeł pozyskania środków pieniężnych, tzw. funduszy przedakcesyjnych. Stanowiły one jedynie namiastkę znacznie większych środków, do korzystania z których polskich beneficjentów upoważniło wstąpienie Polski do UE.

Dokumentem strategicznym, określającym priorytety i obszary wykorzystania oraz system wdrażania funduszy unijnych: Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR), Europejskiego Funduszu Społecznego (EFS) oraz Funduszu Spójności (FS) w ramach budżetu Wspólnoty na lata 2007–13 jest Narodowa Strategia Spójności (NSS)³. Jej celem strategicznym jest *tworzenie warunków dla wzrostu konkurencyjności gospodarki opartej na wiedzy i przedsiębiorczości zapewniającej wzrost zatrudnienia oraz wzrost poziomu spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej* [5, s. 40].

Cele NSS są realizowane m.in. za pomocą programów i projektów współfinansowanych ze strony instrumentów strukturalnych. Te programy to [5, s. 95]:

- Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko
- Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka
- Program Operacyjny Kapitał Ludzki
- 16 Regionalnych Programów Operacyjnych
- Program Operacyjny Rozwój Polski Wschodniej
- Program Operacyjny Pomoc Techniczna
- Programy Operacyjne Europejskiej Współpracy Terytorialnej

Jednocześnie z uwagi na reformę polityki strukturalnej i wydzielenie odrębnych funduszy: na rzecz rozwoju obszarów wiejskich oraz rybackiego, wdrażane będą dodatkowo dwa programy ogólnokrajowe:

- Program Rozwoju Obszarów Wiejskich;
- Program Operacyjny Zrównoważony rozwój sektora rybołówstwa i nadbrzeżnych obszarów rybackich.

Ponadto Polska uczestniczy w Programach oraz Inicjatywach Wspólnotowych.

Jednym z ważniejszych źródeł finansowania przedsięwzięć związanych z rozwojem infrastruktury w nowym okresie programowania na lata 2007-2013 jest Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko (PO IiŚ). Głównym celem PO IiŚ jest *podniesienie atrakcyjności inwestycyjnej Polski i jej regionów poprzez rozwój infrastruktury technicznej*

³ Nazwa urzędowa: *Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia 2007-2013 wspierające wzrost gospodarczy i zatrudnienie* [5].

przy równoczesnej ochronie i poprawie stanu środowiska, zdrowia, zachowaniu tożsamości kulturowej i rozwijaniu spójności terytorialnej [6, s. 64].

PO IiŚ koncentruje się przede wszystkim na działaniach o charakterze strategicznym i ponadregionalnym. Ponad 66 % wydatków będzie przeznaczonych na realizację celów Strategii Lizbońskiej [6 s. 4]. Zaletą tego programu jest jednak jego komplementarność w stosunku do działań realizowanych w ramach 16 regionalnych programów operacyjnych. Pierwszym więc krokiem, jaki musi podjąć gmina w celu pozyskania środków unijnych, jest określenie zakresu rzeczowego inwestycji oraz jej kosztów, a następnie określenie, do którego z programów operacyjnych kwalifikuje się inwestycja. Nie można bowiem jednocześnie ubiegać się o dofinansowanie z krajowego i regionalnego programu operacyjnego. W tym celu ustalona została tzw. linia demarkacyjna, czyli zestaw kryteriów wskazujących dla określonych projektów miejsce ich realizacji w ramach konkretnego programu operacyjnego.

Wybrane informacje o możliwościach pozyskania przez gminy środków w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich i Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podlaskiego przedstawia Tabela 5.

Tabela 5. Możliwości pozyskania przez gminy środków w ramach PROW oraz RPOWP

Program Rozwoju Obszarów Wiejskich	
Oś 3. Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej. Działanie: Podstawowe usługi dla gospodarki i ludności wiejskiej.	
Cel działania	Zakres działania
Poprawa podstawowych usług na obszarach wiejskich, obejmujących elementy infrastruktury technicznej, warunkujących rozwój społeczno-gospodarczy, co przyczyni się do poprawy warunków życia oraz prowadzenia działalności gospodarczej.	Pomocy udziela się na realizację projektów w zakresie: 1) gospodarki wodno-ściekowej w szczególności: a) zaopatrzenia w wodę, b) odprowadzania i oczyszczania ścieków, w tym systemów kanalizacji sieciowej lub kanalizacji zagrodowej, 2) tworzenia systemu zbioru, segregacji, wywozu odpadów komunalnych; 3) wytwarzania lub dystrybucji energii ze źródeł odnawialnych, w szczególności wiatru, wody, energii geotermalnej, słońca, biogazu albo biomasy.
Wysokość pomocy	
Pomoc ma formę zwrotu części kosztów kwalifikowalnych projektu. Maksymalna wysokość pomocy na realizację projektów w jednej gminie, w okresie realizacji Programu, nie może przekroczyć: 1) 4 mln zł (1 024 642,7 euro) – na projekty w zakresie gospodarki wodno-ściekowej; 2) 0,2 mln zł (51 232,1 euro) – na projekty w zakresie tworzenia systemu zbioru, segregacji, wywozu odpadów komunalnych; 3) 3 mln zł (768 482,0 euro) – na projekty w zakresie wytwarzania lub dystrybucji energii ze źródeł odnawialnych. Równowartość kwoty wyrażona w euro ma charakter indykatywny.	

Poziom pomocy wynosi maksymalnie 75% kosztów kwalifikowanych inwestycji.	
Regionalny Program Operacyjny Województwa Podlaskiego	
Oś Priorytetowa II. Rozwój infrastruktury transportowej. Działanie 2.1. Rozwój transportu drogowego. Poddziałanie 2.1.2. Lokalna infrastruktura drogową.	
Cel poddziałania	Zakres działania
Wsparcie w zakresie lokalnej infrastruktury drogowej realizowane będzie poprzez budowę, przebudowę i remont dróg gminnych i powiatowych w celu poprawy warunków życia mieszkańców i połączeń z siecią ponadlokalną.	Pomocy udziela się na realizację projektów w zakresie: 1) dróg powiatowych – o średnim dobowym ruchu w roku (SDR) powyżej 300; 2) dróg gminnych – o średnim dobowym ruchu w roku (SDR) powyżej 100.
Wysokość pomocy	
Min. 0,2 mln zł kosztów kwalifikowanych. Projekty związane z zakupem sprzętu/urządzeń zwiększających bezpieczeństwo ruchu drogowego min. 0,2 mln. zł kosztów kwalifikowalnych / Max. 1 mln zł kosztów kwalifikowanych. Drogi gminne – max. 5 mln zł Drogi powiatowe – max. 10 mln zł Bezpieczeństwo ruchu drogowego – max. 0,5 mln zł Poziom pomocy wynosi maksymalnie 90 % kosztów kwalifikowanych inwestycji.	

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013* [7], *Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podlaskiego na lata 2007-2013* [8] oraz *Szczegółowego Opisu Priorytetów Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podlaskiego na lata 2007-2013* (projekt - wersja 3.) [10].

5. Przykłady wykorzystania funduszy unijnych w polskich gminach

Świadomość możliwości wykorzystania funduszy unijnych w realizacji lokalnych celów jest w Polsce coraz większa. Jednocześnie z pozyskaniem środków z UE kojarzona jest nadmierna biurokracja czy potrzeba posiadania specjalistycznego wykształcenia. Fakt przygotowania wielu dokumentów nie powinien jednak zniechęcać do podejmowania próby aplikowania o te środki. Inspiracją do podjęcia działań mogą być przykłady gmin, które z powodzeniem skorzystały już z unijnego dofinansowania. Tzw. *dobre praktyki*⁴ służą promowaniu wiedzy i doświadczenia wśród potencjalnych beneficjentów funduszy strukturalnych, stanowią również potwierdzenie tego, że warto i należy inwestować w lokalne przedsięwzięcia, ponieważ samorządy gminne dobrze wykorzystują fundusze Unii Europejskiej⁵. Przykłady dobrych praktyk przedstawia tabela 6.

⁴ Opisy dobrych praktyk (good practice case study) są opisami zrealizowanych, skończonych przedsięwzięć służących za wzorce (dobre przykłady).

⁵ Dobre praktyki w wykorzystaniu funduszy z UE (przedakcesyjnych, strukturalnych) można znaleźć np. na <http://www.mapa.funduszeszestrakturalne.gov.pl>, <http://www.dobrepraktyki.org.pl>, www.zgwrp.org.pl, <http://baza.dobrepraktyki.ngo.pl>.

Szukanie dobrych praktyk jest przedmiotem wielu projektów np. Związku Miast Polskich pod nazwą "Fundusze strukturalne w miastach – dobre praktyki" czy Związku Gmin Wiejskich RP w ramach realizowanego przez Związek projektu "Dobra praktyka inspiruje nowe pomysły – Promowanie

Tabela 6. Przykłady dobrych praktyk promowanych przez Związek Gmin Wiejskich RP w ramach realizowanego przez Związek projektu "Dobra praktyka inspirowane nowe pomysły - Promowanie doświadczenia i wiedzy gmin wiejskich realizujących projekty współfinansowane ze środków Unii Europejskiej"

<u>Nazwa projektu: Budowa stacji uzdatniania wody w Chrzastowie Wielkim w wiejskiej gminie Parzęczew.</u>				
Fundusz strukturalny	Cel projektu	Cele szczegółowe	Zarządzanie projektem	Rezultaty projektu
Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego	Aktywizacja społeczna i gospodarcza obszaru wiejskich gmin Parzęczew i Ozorków zagrożonych marginalizacją.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ poprawa warunków życia mieszkańców poprzez rozwój infrastruktury technicznej w wiejskiej gminie Parzęczew; ▪ zwiększenie atrakcyjności gmin Parzęczew i Ozorków dla inwestorów lokalnych i zewnętrznych oraz stworzenie warunków do wzrostu zatrudnienia. 	Projekt był przygotowywany przez pracowników Urzędu Gminy w Parzęczewie (Referat Funduszy Europejskich, Referat Rolnictwa i Gospodarki Komunalnej oraz Referat Finansów). Nadzór nad realizacją całości projektu pełnił Wójt Gminy Parzęczew.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ 769 gospodarstw domowych/budynków obsługiwanych przez stację uzdatniania wody; ▪ 291 ha powierzchni terenów inwestycyjnych objętych działaniem stacji uzdatniania wody.
Wartość projektu				
1.294.226,18 PLN				
Dofinansowanie z FS				
1.100.092,25 PLN				
Czas trwania				
III – XII 2005 r.				
<u>Nazwa projektu: Przebudowa płyty rynku w miejscowości Złoty Potok.</u>				
Fundusz strukturalny	Cel projektu	Cele szczegółowe	Zarządzanie projektem	Rezultaty projektu
Europejski Fundusz Orientacji i Gwarancji Rolnej	Podniesienie atrakcyjności turystycznej.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ podniesienie standardu życia i pracy na wsi; ▪ wzrost atrakcyjności inwestycyjnej; ▪ zaspokojenie potrzeb 	W skład zespołu realizującego projekt wchodziły trzy osoby: Kierownik Referatu Budownictwa – Z-ca Wójta Gminy Janów, inspektor ds. budownictwa, podinspektor ds.	Plac rynku wyłożono kostką o kolorystyce nawiązującej do jurajskiego wapienia, oraz niebieską, która tworzy zarys strumienia. Odbudowano studnię z wielkim kołowrotem i
Wartość projektu				
787 587,95 PLN				

Dofinansowanie z FS		społecznych i kulturalnych, a także rozwój tożsamości społeczności wiejskiej i zachowania dziedzictwa kulturowego.	sporządzania wniosków pomocowych z UE.	drewnianym zadaszaniem, pod którym ulokowano kartusze herbowe rodów magnackich, które władaty Potokiem na przestrzeni wieków. Cały teren zyskał nowe oświetlenie, wraz z małą architekturą oraz zielenią.
450 00,00 PLN				
Czas trwania				
IX 2005 r. – X 2006 r.				
Nazwa projektu: Rozbudowa oczyszczalni ścieków i systemu kanalizacji sanitarnej w Długosiodle.				
Fundusz strukturalny	Cel projektu	Cele szczegółowe	Zarządzanie projektem	Rezultaty projektu
Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego	Poprawa stanu środowiska naturalnego gminy oraz rozwój cywilizacyjny bez szkodliwych oddziaływań na środowisko naturalne.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ redukcja zanieczyszczeń wód podziemnych i powierzchniowych; ▪ ochrona doliny rzeki Wymakracz; ▪ poprawa standardów życia lokalnej społeczności. ▪ poprawa atrakcyjności inwestycyjnej. 	Projekt był przygotowywany przez pięcioosobowy zespół projektowy, składający się z pracowników Urzędu Gminy.	<ul style="list-style-type: none"> ▪ zmniejszenie liczby zanieczyszczeń; ▪ podłączenie 146 gospodarstw domowych do sieci kanalizacji sanitarnej; ▪ wzrost liczby terenów lepiej uzbrojonych, z dostępem do sieci kanalizacji sanitarnej o pow. 17,02 ha; ▪ wzrost przepustowości oczyszczalni ścieków z 100 m³/d do 500 m³/d.
Wartość projektu				
2.868.856,89 PLN				
Dofinansowanie z EFRR				
2.128.586,90 PLN				
Czas trwania				
VII 2005 r. – X 2006 r.				

Źródło: opracowanie własne na podstawie: www.zgwrp.org.pl

6. Zakończenie

Konieczność zaspokajania różnorodnych i ciągle rosnących potrzeb społeczeństwa, przy ograniczonych rozmiarach środków finansowych, wymaga od władz gminnych racjonalnego pozyskiwania tych środków, a później gospodarowania nimi. Tradycyjne administrowanie czy zarządzanie poprzez doświadczenie i intuicję nie wystarczają do sprawnego zarządzania w sektorze publicznym. Doskonalenie praktyk zarządzania, mające także na uwadze konieczność wspierania rozwoju lokalnego, wyraża się np. w działaniach na rzecz pozyskania środków z Unii Europejskiej. Korzystając z różnych programów, gminy mogą realizować szereg projektów: od rozbudowy infrastruktury drogowej, komunikacyjnej, społecznej, poprzez ochronę środowiska, wspieranie przedsiębiorczości, szkolenia, doradztwo, służbę zdrowia, po informatyzację.

Projekty, które do tej pory przy sporządzaniu budżetów nie były brane pod uwagę, dzięki funduszom unijnym mają szansę na realizację. Wśród pomijanych projektów, z uwagi na kapitałochłonność, najwięcej jest projektów z zakresu infrastruktury. To one jednak są warunkiem nowych inwestycji, zwiększając przy tym konkurencyjność gminy i zapewniając jej długookresowy rozwój.

Chociaż proces pozyskiwania środków unijnych nie jest rzeczą prostą, a pierwsze kłopoty pojawiają się często już w fazie poszukiwania możliwości dofinansowania, gminy dostrzegły szansę rozwoju w funduszach z UE. Potwierdza to np. przyspieszenie tempa wzrostu wydatków inwestycyjnych w gminach, które dzięki absorpcji środków z Unii Europejskiej wzrosło z 11,2 % w 2005 r. do 30,1 % w 2006 r. [9, s. 174]. Nie brak też pozytywnych przykładów, bo chociaż każdy projekt jest tak naprawdę inny, to możliwość korzystania z doświadczeń innych pozwala uniknąć wielu błędów.

Literatura

1. Bończak-Kuczarczyk E., Herbst K., Chmura K., *Jak władze lokalne mogą wspierać przedsiębiorczość*, Fundacja Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych, Polska Fundacja Promocji Małych i Średnich Przedsiębiorstw, Warszawa 1998
2. Graczyk M., *Zarządzanie inwestycjami komunalnymi*, Oficyna Wydawnicza "BRANTA", Bydgoszcz-Zielona Góra 2008
3. John P., *Local Governance in Western Europe*, SAGE, London-Thousand Oaks-New Delhi 2001
4. Miszczuk A., Miszczuk M., Żuk K., *Gospodarka samorządu terytorialnego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007
5. *Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia 2007-2013 wspierające wzrost gospodarczy i zatrudnienie*, dokument zaakceptowany decyzją Komisji Europejskiej zatwierdzającą pewne elementy Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa maj 2007
6. *Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko, Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia 2007 – 2013*, dokument przyjęty przez Radę Ministrów Warszawa 29 listopada 2006
7. *Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013*, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa, lipiec 2007
8. *Regionalny Program Operacyjny Województwa Podlaskiego na lata 2007-2013*, dokument przyjęty przez Zarząd Województwa Podlaskiego 9 listopada 2007 r., nr Uchwały Nr 46/599/07
9. *Sprawozdanie z działalności regionalnych izb obrachunkowych i wykonania budżetu przez jednostki samorządu terytorialnego w 2006 r.*, Krajowa Rada Regionalnych Izb Obrachunkowych, Warszawa 2007
10. *Szczegółowy Opis Priorytetów Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podlaskiego na lata 2007-2013* (projekt - wersja 3.), Zarząd Województwa Podlaskiego, Białystok listopad 2007 r.
11. Szymańska A., *Fundusze unijne i europejskie 2007-2013 dla samorządu terytorialnego*, Wydawnictwo PLACET, Warszawa 2008
12. *Ustawa z 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym*, Dz. U. z 1990, Nr 16, poz. 95 z późn. zm.

13. Zalewski A. (red.), *Nowe zarządzanie publiczne w polskim samorządzie terytorialnym*, Szkoła Główna Handlowa Oficyna Wydawnicza, Warszawa 2007
14. Ziółkowski M, *Planowanie strategiczne rozwoju gminy*, Skarbnik, 2003, nr 1

ROLE OF UNION FUNDS IN STIMULATION OF LOCAL DEVELOPMENT

Abstract: Local development is a result of common activities undertaken by both public and private sector. However, the role of initiator of the development belongs to the commune, that is, the basic unit of local self-government. One of the instruments that the local self-government has at its disposal is the possibility, and even necessity, to implement local investments, including those concerning the infrastructure. Poland's joining EU entitled communes to take advantage of union funds, and thus to acquire means for investments and projects that so far had not been feasible. The examples presented show that communes can apply for EU money.

Izabela Smaczna
Urząd Marszałkowski
Województwa Podlaskiego

Informacja i promocja projektów współfinansowanych z funduszy strukturalnych w latach 2007-2013

Streszczenie

Artykuł ma na celu przeanalizowanie różnych aspektów i form działań informacyjno-promocyjnych w kontekście okresu programowania 2007-2013 oraz pokazanie, że wiedza o zasadach obowiązujących w zakresie informacji i promocji oraz zastosowanie jej w praktyce nie stanowią celu samego w sobie, lecz przyczyniają się do osiągnięcia celów realizowanego projektu. Sposób prowadzenia działań informacyjnych i promocyjnych określają wspólnotowe przepisy, które zobowiązują wszystkich beneficjentów do szerokiego propagowania przedsięwzięć otrzymujących unijne dofinansowanie. Unia Europejska wymaga bowiem od każdego beneficjenta realizującego projekt współfinansowany z jej budżetu, aby informował o tym fakcie opinię publiczną oraz promował go za pomocą różnych narzędzi. Ma to na celu zapewnienie przejrzystości wspólnotowych procedur przyznawania funduszy oraz szerzenie wśród obywateli państw członkowskich idei UE – organizacji wspierającej rozwój regionów i docierającej ze swoją pomocą nawet w najdalsze zakątki zjednoczonej Europy.

Kluczowymi pojęciami artykułu są: projekt, informacja i promocja. *Projekt* jest to zbiór konkretnych działań podejmowanych w przeciągu danego okresu, których wynikiem będzie osiągnięcie wcześniej określonych rezultatów lub produktów, mających na celu rozwiązanie konkretnego problemu lub wykorzystanie konkretnej możliwości. *Informacja* jest tutaj rozumiana jako powiadomienie o czymś, zakomunikowanie czegoś, wiadomość, pouczenie. Natomiast *promocja* jest to marketingowe oddziaływanie na klientów i potencjalnych nabywców, polegające na dostarczaniu informacji, argumentacji, obietnic oraz zachęty, skłaniających do kupowania oferowanych produktów przez stworzenie określonych preferencji na rynku.

Wstęp

1 stycznia 2007 kraje członkowskie Unii Europejskiej, a w tym także Polska wkroczyły w nowy okres programowania funduszy strukturalnych, obejmujący lata 2007-2013. W porównaniu z pierwszymi latami naszej obecności w strukturach wspólnotowych, czyli 2004-2006, nowa perspektywa finansowa przynosi znacznie zwiększoną pulę środków finansowych, które mają wspierać proces redukcji dysproporcji społeczno-gospodarczych poszczególnych regionów UE.

Narodowa Strategia Spójności⁶, której celem jest „tworzenie warunków dla wzrostu konkurencyjności gospodarki polskiej opartej na wiedzy i przedsiębiorczości, zapewniającej wzrost zatrudnienia oraz wzrost poziomu spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej” [4,s.40] przewiduje na realizację tych założeń łączną sumę środków w wysokości 85,6 mld euro, z czego 67,3 mld euro będzie stanowić wkład z budżetu unijnego[4,s.115]. Polska stoi więc przed poważnym zadaniem, jakim jest efektywne wykorzystanie tych funduszy. To bowiem od nich w dużej mierze zależy rozwój infrastruktury technicznej kraju, przedsiębiorczości i innowacyjności, a także zasobów ludzkich. Pomyślne wykonanie tego zadania będzie możliwe jedynie dzięki przygotowaniu dobrych projektów przez uprawnione podmioty, czyli beneficjentów oraz ich sprawną realizację.

Projekt w kontekście korzystania z funduszy unijnych można określić jako zbiór konkretnych działań podejmowanych w przeciągu danego okresu, których wynikiem będzie osiągnięcie wcześniej określonych rezultatów lub produktów, mających na celu rozwiązanie konkretnego problemu lub wykorzystanie konkretnej możliwości [10, s.27]. Obok takich czynności jak: określenie celów, rezultatów, produktów, działań, rozpisanie harmonogramu, zaplanowanie budżetu, monitorowanie realizacji i ewaluacji projektu, niezbędnym jego elementem jest informacja i promocja. Informowanie o realizowanym projekcie oraz jego promocja są bowiem koniecznymi wymogami stawianymi beneficjentom przez Unię Europejską, bez których niemożliwe jest jego prawidłowe zakończenie.

Celem niniejszego artykułu jest przeanalizowanie różnych aspektów i form działań informacyjno-promocyjnych oraz pokazanie, że wiedza o zasadach dotyczących informacji

⁶ Dokument strategiczny określający priorytety i obszary wykorzystania oraz system wdrażania funduszy unijnych, czyli Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR), Europejskiego Funduszu Społecznego (EFS) oraz Funduszu Spójności (FS) w ramach budżetu Wspólnoty na lata 2007–2013. Nazwa urzędowa dokumentu to Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia. Obie nazwy są często stosowane zamiennie.

i promocji oraz jej stosowanie w praktyce nie są celem samym w sobie, lecz przyczyniają się do osiągnięcia celów realizowanego projektu. W artykule zostaną omówione cele, zasady i obowiązki w zakresie informacji i promocji, podstawy prawne prowadzenia działań informacyjno-promocyjnych oraz praktyczne zagadnienia dotyczące ich realizacji.

Słowo *promocja* pochodzi od łacińskich wyrazów *promotio*, *promoveo*, oznaczających poparcie, szerzenie, posuwanie naprzód. Jedną z definicji promocji głosi, iż jest to marketingowe oddziaływanie na klientów i potencjalnych nabywców, polegające na dostarczaniu informacji, argumentacji, obietnic oraz zachęty, skłaniających do kupowania oferowanych produktów przez stworzenie określonych preferencji na rynku [11, s. 23]. Każdy produkt potrzebuje i wymaga promocji. Również nabywcy potrzebują informacji na temat walorów produktu, jego odmianach, korzyściach płynących z użytkowania itp. [11, s.24] Nie można mówić zatem o promocji w oderwaniu od informacji.

Informacja (łac. *informatio*) to powiadomienie o czymś, zakomunikowanie czegoś, wiadomość, pouczenie [8, s.305]. Promocja w stosunku do nabywców ma za zadanie informować, przekonywać i przypominać [3, s.10]. A zatem informacja i promocja to pojęcia nierozdzielnie ze sobą związane, które się uzupełniają i powinny tworzyć harmonijną całość.

Informowanie opinii publicznej o realizowanych przedsięwzięciach oraz ich upowszechnianie to zasada obowiązująca w UE. Ma ona na celu zwiększenie świadomości społecznej o projektach realizowanych przez nią i kraje członkowskie, a tym samym pokazanie na co konkretnie przeznaczane są środki pochodzące ze wspólnotowego budżetu. Istotną jest tutaj również promocja samej Unii jako organizacji wspierającej rozwój regionalny i budowę społeczeństwa obywatelskiego. Polityka informacyjno-promocyjna UE różni się jednak od działań promocyjnych i marketingowych, które są obecne w innych dziedzinach wolnego rynku. Marketing komercyjny jest bowiem ukierunkowany na zwiększenie sprzedaży usług czy produktów, natomiast promocja unijnych przedsięwzięć ma za zadanie przekazanie informacji o korzyściach społecznych płynących z udziału w programach i projektach [1, s.191] oraz zachęcić do ubiegania się o unijne dotacje.

Ogólnymi celami prowadzenia działań informacyjno-promocyjnych funduszy strukturalnych są:

- informowanie beneficjentów i potencjalnych beneficjentów, władz samorządowych, organizacji pozarządowych, partnerów społecznych i gospodarczych itp. o możliwościach uzyskania wsparcia ze strony UE;
- informowanie opinii publicznej o roli jaką odgrywa UE w przyznawaniu pomocy i jej efektach;
- stworzenie systemu wymiany informacji pomiędzy wszystkimi uczestnikami procesu wdrażania funduszy;
- dostarczenie pełnych informacji o funduszach oraz pomoc skierowana do beneficjentów w zakresie przygotowywania wniosków i realizacji projektów;
- zapewnienie powszechnego i szerokiego dostępu do informacji na temat możliwości uzyskania wsparcia ze środków unijnych;
- zachęcenie potencjalnych beneficjentów do uczestnictwa w realizacji projektów [1, s 191-192].

Zasady prowadzenia działań informacyjno-promocyjnych regulują wspólnotowe przepisy. Już w poprzednim okresie programowania 2000-2006 nadano im bardziej kompleksowy wymiar i większe znaczenie niż w okresach poprzednich. Znalazło to odzwierciedlenie w rozporządzeniach Komisji Europejskiej w zakresie informacji i promocji realizowanych przez państwa członkowskie [2, s.435]. Rozporządzenie Komisji (WE) 1260/1999 z 21 czerwca 1999 roku ustanawiające przepisy ogólne w sprawie funduszy strukturalnych oraz rozporządzenie Komisji (WE) 1159/2000 z 30 maja 2000 roku w sprawie prowadzenia przez państwa członkowskie działań informacyjnych i reklamowych dotyczących pomocy udzielanej z funduszy strukturalnych stanowiły podstawę podejmowania działań w tym zakresie zarówno przez instytucję zarządzającą (IZ) wobec beneficjentów i ogółu społeczeństwa, jak i samych beneficjentów realizujących konkretne projekty.

W latach 2007-2013 zapisy dotyczące informacji i promocji zawarte są w Rozporządzeniu Rady (WE) nr 1083/2006 z 11 lipca 2006 roku ustanawiającym przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego oraz Funduszu Spójności oraz uchylającym rozporządzenie (WE) nr 1260/1999. Aktem prawnym, który uszczegóławia jego przepisy jest Rozporządzenie Komisji (WE) nr 1828/2006 z 8 grudnia 2006 roku ustanawiające szczegółowe zasady wykonania rozporządzenia Rady (WE) 1083/2006 ustanawiającego przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego oraz Funduszu Spójności oraz rozporządzenia (WE)

1080/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego.

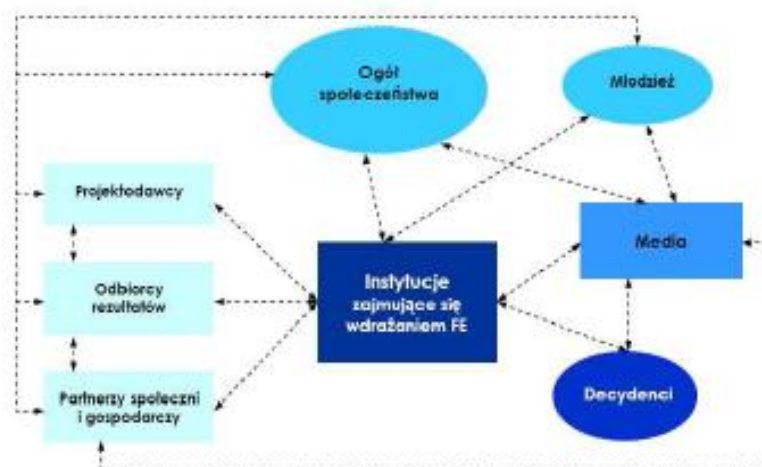
Zadania IZ w zakresie informacji i promocji określa art. 69 ust. 1 Rozporządzenia Rady 1083/2006, który głosi: „Państwo członkowskie i instytucja zarządzająca programem operacyjnym dostarczają informacji na temat operacji i współfinansowanych programów oraz zapewniają ich promocję. Informacje takie kieruje się do obywateli Unii Europejskiej i beneficjentów w celu podkreślenia roli Wspólnoty i zapewnienia przejrzystości pomocy funduszy” [6, art. 69].

Obowiązki spoczywające na IZ wskazane są również w innych aktach prawnych i dokumentach. Art. 5 i 7 Rozporządzenia Komisji (WE) 1828/2006 nakłada na IZ m.in. obowiązek rozpowszechniania informacji o programie operacyjnym, wielkości wkładu finansowego Wspólnoty oraz połączonych środków wspólnotowych i krajowych. Ponadto, zgodnie z Rozporządzeniem, IZ powinna dostarczać potencjalnym beneficjentom jasnych i szczegółowych informacji w zakresie kwalifikowalności wydatków, procedur rozpatrywania wniosków o dofinansowanie, kryteriów wyborów projektów. Powinna też organizować punkty kontaktowe, w których można uzyskać informacje na temat programów i funduszy. Każda IZ ma obowiązek możliwie jak najszerzej nagłaśniać informacje o programie w środkach masowego przekazu poprzez wykorzystanie różnych form komunikacji oraz prowadzić działania informacyjno-promocyjne m.in. poświęcone uruchomieniu nowego programu operacyjnego, efektem jego realizacji oraz umieszczać w formie elektronicznej, lub innej, wykaz beneficjentów i projektów, które otrzymały dofinansowanie [7].

Na poziomie krajowym dokumentami, które określają sposób i kierunki prowadzenia działań informacyjno-promocyjnych są Wytyczne Ministra Rozwoju Regionalnego w zakresie informacji i promocji, Strategia Komunikacji Funduszy Europejskich w Polsce w ramach Narodowej Strategii Spójności na lata 2007-2013 oraz Plany Komunikacji poszczególnych programów i Roczne plany działań informacyjnych i promocyjnych, które sporządzają IZ.

Zgodnie z Rozporządzeniem Rady (WE) 1083/2006 działania informacyjne i promocyjne będą skierowane do: ogółu społeczeństwa, beneficjentów i potencjalnych beneficjentów[6]. Dodatkowo działania komunikacyjne w Polsce będą adresowane również do: mediów, partnerów społecznych i gospodarczych, instytucji zaangażowanych we wdrażanie funduszy, decydentów i liderów, środowisk opiniotwórczych, a także młodzieży i odbiorców rezultatów. Pomiędzy tymi grupami istnieją silne relacje

komunikacyjne, które należy wziąć pod uwagę przy prowadzeniu działań informacyjno-promocyjnych [5, s.18].

Rysunek 3. Schemat podstawowych zależności komunikacyjnych występujących między grupami interesariuszy funduszy europejskich

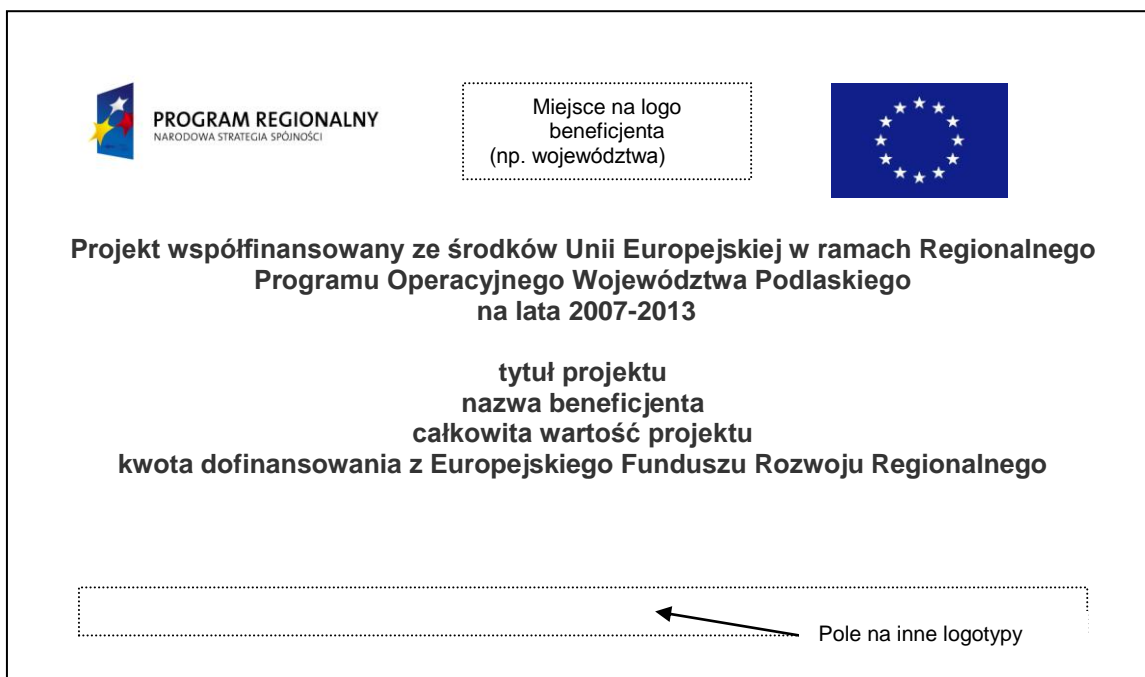
Źródło: Projekt Strategii Komunikacji Funduszy Europejskich w Polsce w ramach Narodowej Strategii Spójności na lata 2007-2013 zaakceptowany przez Komitet Koordynacyjny Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia.

Przejdźmy do kwestii prowadzenia działań informacyjno-promocyjnych przez samych beneficjentów. Już na etapie tworzenia wniosku powinno zostać określone w jaki sposób i na jaką skalę przedsięwzięcie o którego dofinansowanie wnioskuje projektodawca będzie promowane. Jest to bardzo ważne, gdyż kampania informacyjno-promocyjna jest kosztem kwalifikowanym i można ją sfinansować w ramach projektu. Przy realizacji poszczególnych rodzajów projektów można posługiwać się różnymi instrumentami. Generalnie, dla projektów infrastrukturalnych stosuje się: tablice informacyjne, billboardy i stałe tablice pamiątkowe. W przypadku projektów szkoleniowych używa się instrumentów, które mają na celu poinformowanie zainteresowanych o tym, że szkolenie jest współfinansowane ze środków unijnych, np. plakaty, certyfikaty, narzędzia komunikacji audiowizualnej itp. [9, s.183-184].

Punktem wyjścia dla beneficjentów w zakresie informacji i promocji jest Rozporządzenie Komisji (WE) 1828/2006. Zostały w nim określone obowiązki odnośnie działań skierowanych do opinii publicznej. Zapisy dotyczą zasad umieszczania tablic informacyjnych i pamiątkowych oraz stosowania logotypu UE. Beneficjenci powinni

również prowadzić inne działania w tym zakresie, takie jak: wydawanie ulotek i broszur, publikacji prasowych, organizowanie konferencji, prowadzenie strony internetowej poświęconej projektowi itp., które są zazwyczaj szerzej omówione w wytycznych dotyczących informacji i promocji przygotowywanych przez poszczególne IZ.

Art. 8 i 9 Rozporządzenia implementacyjnego wskazuje jak właściwie wykorzystać narzędzia informacyjno-promocyjne [7]. Zgodnie z tymi zapisami, tablice informacyjne są umieszczane przez beneficjenta w trakcie realizacji projektu w przypadku gdy całkowity wkład publiczny do projektu przekracza 500 000 euro oraz jeśli projekt dotyczy finansowania robót infrastrukturalnych lub budowlanych. Informacje te powinny zajmować co najmniej 25% powierzchni tablicy. Na każdej z nich powinno znajdować się logo UE, logo danego programu operacyjnego oraz logo gminy, powiatu, województwa, przedsiębiorstwa (w zależności od tego kto jest beneficjentem projektu), a także odniesienie do współfinansowania inwestycji ze środków UE i Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (w tym przypadku zaleca się stosowanie pełnej nazwy). Jeśli projekt jest współfinansowany z budżetu państwa czy też z budżetu samorządu, również należy umieścić stosowną informację. Tablica informacyjna powinna ponadto zawierać nazwę beneficjenta, opis projektu, w którym należy wskazać procentową wielkość jego dofinansowania ze środków unijnych, środków krajowych lub samorządu (jeśli występują), nazwę programu operacyjnego, w ramach którego projekt jest realizowany. Omawianą tablicę powinno umieszczać się w widocznym miejscu, np. na początku drogi budowanej ze środków UE. Po zakończeniu realizacji projektu tablicę informacyjną zastępuje się tablicą pamiątkową.

Rysunek 4. Przykład rozmieszczenia logotypów i treści na tablicy informacyjnej

Źródło: opracowanie własne na podstawie Księgi Identyfikacji Wizualnej NSS.

Tablica pamiątkowa ma na celu utrwalenie informacji o zrealizowanym projekcie. Umieszcza się ją nie później niż 6 miesięcy po jego zakończeniu, w przypadku gdy całkowity wkład publiczny do projektu przekracza 500 000 euro oraz gdy projekt dotyczy zakupu środków trwałych lub finansowania robót infrastrukturalnych czy też budowlanych. Tablica powinna być duża i widoczna. Podobnie jak w przypadku poprzedniej tablicy, informacje na niej zawarte zajmują przynajmniej 25% powierzchni. Należy na niej umieścić nazwę projektu, nazwę beneficjenta, logo UE, beneficjenta oraz programu operacyjnego, podać okres jego realizacji, odniesienie do współfinansowania ze środków UE oraz środków krajowych lub samorządu (jeśli występują). Tablica pamiątkowa powinna być wykonana z trwałego materiału, tak aby nie uległa zniszczeniu. Jeśli w ramach projektu beneficjent dokonał zakupu środków trwałych (np. sprzętu komputerowego) powinien również umieścić na nich stosowną informację w formie naklejki (plakietki).

W odniesieniu do pozostałych działań informacyjno-promocyjnych, beneficjenci powinni także stosować logotyp UE, programu operacyjnego lub beneficjenta oraz informować o wkładzie unijnym i krajowym. Ulotki, publikacje, materiały audiowizualne, różnego rodzaju gadżety współfinansowane ze środków unijnych są bezpłatne, ponieważ ich rozpowszechnianie ma przekazać opinii publicznej informację o wsparciu jakie

otrzymuje z UE gmina, powiat, region czy grupa społeczna. Beneficjent, który zdecyduje się na założenie strony internetowej projektu powinien na niej zawrzeć wszystko co jest związane z jego realizacją. Wskazane jest aby adres strony internetowej był zamieszczany we wszystkich materiałach promujących projekt. Istotne są również różnego rodzaju konferencje czy spotkania. Beneficjent musi pamiętać aby podczas każdego tego typu wydarzenia stosować odpowiednie oznakowanie. Trzeba wyraźnie podkreślić, że podpisanie umowy o dofinansowanie projektu zobowiązuje beneficjenta do realizacji działań informacyjnych i promocyjnych. Dlatego też wszelka dokumentacja (umowy, ogłoszenia, pisma), korespondencja, materiały promocyjne, urządzenia i sprzęty muszą być opatrzone odpowiednią symboliką. Zasady obowiązujące w tym zakresie, rozmieszczenie logotypów, ich kolorystyka itp. są szczegółowo opisane w Księdze Identyfikacji Wizualnej Narodowej Strategii Spójności[12], mogą też być wskazane w wytycznych przygotowywanych przez instytucje zarządzające programami operacyjnymi. Opis i zasady stosowania logotypu UE można znaleźć na stronach internetowych Komisji Europejskiej [13].

Realizacja działań informacyjno-promocyjnych związanych z danym projektem może nasunąć beneficjentowi wiele wątpliwości i problemów. Aby ich uniknąć należy stosować się do kilku podstawowych zasad. Przede wszystkim trzeba zadbać o właściwą formę logotypu, czyli nie stosować innych kolorów i czcionek, niż te wskazane w Księdze Identyfikacji Wizualnej. Ważne jest także to, aby proporcje i elementy znaku zostały zachowane. Nie należy również stosować skrótów UE czy EFRR, ponieważ nie są one znane ogółowi społeczeństwa. W zestawieniach z innymi znakami logo konkretnego programu operacyjnego powinno być umieszczone z lewej strony, po prawej logo UE, a pomiędzy nimi pozostałe znaki (np. regionu).

Wszystkie wydarzenia, które są związane z realizacją projektu powinny być podane do publicznej wiadomości oraz rozpropagowane, tak aby informacja o nich dotarła do szerokiego kręgu odbiorców. Zaleca się również dokumentowanie postępów w realizacji przedsięwzięcia w formie zdjęć lub filmów pokazujących kolejne jego etapy. Ważne jest archiwizowanie materiałów promocyjnych oraz wszelkiej dokumentacji na potrzeby kontroli. Należy je przechowywać przez okres 5 lat od daty zakończenia realizacji projektu. Niedopełnienie przez beneficjenta obowiązków w zakresie informacji i promocji może mieć poważne konsekwencje w postaci wstrzymania wypłaty środków, a nawet zwrotu otrzymanej dotacji [9, s.184]

Jak wskazują autorzy zajmujący się zagadnieniami informacji i promocji funduszy strukturalnych, proces ten obejmuje kilka faz:

1. Określenie strategii promocji i informacji projektu.
2. Promocję fazy początkowej projektu.
3. Promocję kolejnych etapów projektu.
4. Fazę zamykającą projekt.

Pierwsza z nich ma zasadnicze znaczenie dla realizacji wszystkich późniejszych działań. Dobra strategia informacji i promocji projektu powinna zawierać: doprecyzowane krótkookresowe i długofalowe cele projektu, dokładne określenie efektów projektu, zdefiniowanie celów promocyjnych, określenie grup docelowych projektu (potencjalni beneficjenci, partnerzy publiczni i społeczni, np. władze samorządowe, organizacje, lokalna społeczność, opinia publiczna). W zależności od rodzaju projektu należy wybrać odpowiednie kanały dotarcia z informacją o nim do grup docelowych: telewizja, radio, prasa, Internet. Trzeba też oszacować koszty informacji i promocji oraz wskazać potencjalne zagrożenia jakie mogą wystąpić podczas realizacji tych działań. Na potrzeby informacji i promocji można wykorzystać takie narzędzia jak: public relations, media relations, reklamę, tekst sponsorowany, mailing, infolinię czy kontakty bezpośrednie. Wybór zależy od charakteru projektu oraz od grupy do której chcemy skierować przekaz. Należy zwrócić uwagę na wykorzystanie mediów sprofilowanych, umożliwiających dotarcie z informacją do wybranych adresatów: media ogólnopolskie, regionalne i lokalne, specjalistyczne, branżowe, firmowe gazety wewnętrzne, biuletyny wydawane przez organizacje i portale internetowe. Etap określenia strategii ma na celu uświadomienie odbiorcom istnienia danego projektu i stworzenia gruntu do osiągnięcia jego celów [1, s.201-202].

Druga faza obejmuje terminowe i zgodne z zaplanowanym budżetem wdrażanie powziętych wcześniej założeń. Realizujący projekt powinien skupić się na następujących kwestiach: opracowaniu, zgodnie z Rozporządzeniem Komisji (WE) 1828/2006, wytycznymi przygotowanymi przez IZ oraz Księgą Identyfikacji Wizualnej, wizualizacji projektu, przygotowaniu spójnych wizualnie materiałów graficznych (np. logo, ulotki, plakaty, gadzety, tablice informacyjne, strona internetowa), które przyczynią się do rozpoznawalności projektu, opublikowanie w mediach informacji na temat rozpoczęcia realizacji projektu. Faza ta ma na celu dotarcie z informacją o współfinansowaniu przez UE projektu, a następnie zainteresowanie nim grup docelowych oraz wskazanie korzyści jakie płyną z realizacji przedsięwzięcia dla regionu czy grup społecznych [1, s.203].

Kolejna faza ma za zadanie podtrzymać zainteresowanie beneficjentów oraz społeczeństwa projektem. Należy dostarczać informacje o realizacji kolejnych jego etapów, dotychczasowych efektach i planowanych działaniach. Trzecia faza stanowi też dobry moment na zweryfikowanie skuteczności podjętych działań informacyjno-promocyjnych i ewentualne dopracowanie lub dopasowanie narzędzi informacyjno-promocyjnych [1, s.203].

Ostania faza zamyka realizację projektu. Jest to okres nagłaśniania efektów i upowszechniania tzw. dobrych praktyk, które zostały osiągnięte dzięki przedsięwzięciu. Na tym etapie należy ukazać zarówno obecne, jak i przyszłe korzyści płynące dla regionu, grupy społecznej, zawodowej itp. Można to zrobić np. organizując konferencję zamykającą projekt, wysyłając informację do mediów, wydając publikację opisującą efekty projektu [1, s204].

Realizacja wszystkich wymienionych wyżej faz powinna być wspierana tzw. promocją ciągłą, czyli działaniami podtrzymującymi zainteresowanie projektem, mającymi na celu reagowanie na różnego rodzaju nieprawidłowości (np. związane z przestrzeganiem terminów) oraz działaniami koordynującymi poszczególne etapy.

Na zakończenie należy też zaznaczyć, iż w procesie informowania i promowania projektu, który uzyskał dofinansowanie ze środków unijnych niezwykle ważną rolę odgrywają media. Wagę tego instrumentu komunikowania podkreślają dokumenty na lata 2007-2013 przygotowane przez Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, takie jak Strategia Komunikacji Funduszy Europejskich w Polsce w ramach Narodowej Strategii Spójności, gdzie media są określone jako „kluczowe dla wizerunku Funduszy Europejskich, ich działania wpływają bezpośrednio lub pośrednio na wszystkie pozostałe grupy docelowe działań komunikacyjnych FE” [5, s.18]. Dobra współpraca z mediami przy realizacji projektu jest gwarantem powodzenia przedsięwzięcia i dotarcia z nim do szerokiego kręgu odbiorców.

Unia Europejska współfinansując projekty realizowane ze środków pochodzących z jej budżetu wymaga, aby każdy beneficjent informował o tym fakcie opinię publiczną oraz promował przedsięwzięcia za pomocą różnych narzędzi. Obowiązki te są wskazane we wspólnotowych przepisach oraz dokumentach przygotowywanych przez państwa członkowskie. Ich przestrzeganie ma na celu nie tylko zapewnienie przejrzystości wspólnotowych procedur przyznawania środków, ale też szerzenie idei UE – organizacji, która wspiera rozwój regionów i dociera ze swoją pomocą nawet w najdalsze zakątki zjednoczonej Europy. Analiza różnych form działań informacyjno-promocyjnych, zasad

oraz obowiązków spoczywających na beneficjentach pokazuje również, że wiedza z zakresu informacji i promocji oraz jej praktyczne zastosowanie wpływają na realizację celów samego projektu. Dzięki nim możliwe jest dotarcie do szerokiego grona odbiorców, którzy korzystają lub będą korzystać ze zrealizowanych inwestycji czy szkoleń. Ten sposób komunikowania uświadamia wszystkim mieszkańcom UE jak dużą rolę odgrywa ona w ich codziennym życiu. Ponadto kreuje pozytywny obraz Wspólnoty, zwłaszcza w nowych państwach członkowskich.

Literatura:

1. E. Dobosiewicz, W. Dobosiewicz, Informacja i promocja, [w:] Dotacja i co dalej? Zarządzanie, sprawozdawczość, kontrola, promocja i ewaluacja projektów dofinansowanych z funduszy strukturalnych, (red.) E. Martini, M. Bąk, Twigger, Warszawa 2005.
2. A. Jankowska, T. Kierzkowski (red.), Fundusze strukturalne Unii Europejskiej, C.H. Beck, Warszawa 2005.
3. K. Naumowicz, Podstawy marketingu, Wyższa Szkoła Biznesu, Piła 2004.
4. Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia 2007-2013 wspierające wzrost gospodarczy i zatrudnienie. Dokument zaakceptowany decyzją Komisji Europejskiej zatwierdzającą pewne elementy Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa, maj 2007.
5. Projekt Strategii Komunikacji Funduszy Europejskich w Polsce w ramach Narodowej Strategii Spójności na lata 2007-2013 zaakceptowany przez Komitet Koordynacyjny Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia.
6. Rozporządzenie Rady (WE) 1083/2006 z 11 lipca 2006 r. ustanawiające przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego oraz Funduszu Spójności oraz uchylające rozporządzenie (WE) nr 1260/1999.
7. Rozporządzenie Komisji (WE) nr 1828/2006 z 8 grudnia 2006 r. ustanawiające szczegółowe zasady wykonania rozporządzenia Rady (WE) 1083/2006 ustanawiającego przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego oraz Funduszu Spójności oraz rozporządzenia (WE) 1080/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego.
8. Słownik Wyrazów Obcych, PWN, Warszawa 1980.
9. A. Szymańska, Fundusze UE 2007-2013 dla mikro, małych i średnich firm, Placet, Warszawa 2007.

10. Wytyczne dla beneficjentów projektów współfinansowanych z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego przygotowane na zlecenie Rządu RP reprezentowanego przez Urząd Komitetu Integracji Europejskiej reprezentowany przez Fundację Rozwój Współpracy, listopad 2006.
11. J. Zalejski, Polityka promocji w przedsiębiorstwie, Wyd. WSiFiZ, Białystok 2001.
12. <http://www.fundusze-strukturalne.gov.pl/PROMOCJA.htm>
13. http://europa.eu/abc/symbols/emblem/graphics1_pl.htm#symbol

Information and Publicity of Projects Co-Financed by the Structural Funds in the Years 2007-2013

This article aims at familiarizing with the concept of information and publicizing projects and with the rules related to marketing of these projects in the years 2007-2013. It points to the significance of these issues to any projects co-financed by the structural funds. The rules of conducting advertisement and publicity of projects are determined by the EU regulations. They bind beneficiaries to propagate widely undertakings that have received EU subsidies.

When co-financing projects from the EU budget, the EU requires each beneficiary to inform the public and provide publicity using diverse methods. This ensures not only the transparency of procedures related to the allocation of funds, but also the dissemination of the EU idea – the organization that supports regional development and reaches the most remote areas of the United Europe. This way of communication aims at educating all inhabitants about the significance of the EU to everyday life, and to create a positive image of the Union, especially among the new member-states.

Rozdział 3

Projekt inwestycyjny i jego ewidencja

Dr Anna Bagieńska
Dr Anna Linowska
Politechnika Białostocka
Wydział Zarządzania
Katedra Finansów i Rachunkowości

Ewidencja księgowa środków unijnych

Streszczenie

Organizacja systemu rachunkowości w jednostkach korzystających ze środków unijnych obejmuje prawidłową ewidencję księgową tych środków, sprawozdawczość z wykorzystania środków oraz analizę nakładów i efektów realizacji projektu współfinansowanego z tych środków. Zgodnie z przepisami wspólnotowymi do rozliczenia jednostki niezbędny jest szeroki zasób informacji z zakresu wykorzystania i rozliczenia środków pomocowych otrzymywanych z funduszy strukturalnych. Spełnienie tych wymagań możliwe jest poprzez odpowiednie zdefiniowanie wykazu kont księgi głównej i ksiąg pomocniczych i przyjęcie odpowiednich założeń w polityce rachunkowości.

Wstęp

Rachunkowość środków unijnych obejmuje ich ewidencję księgową, sprawozdawczość z wykorzystania środków oraz analizę nakładów i efektów realizacji projektu współfinansowanego z tych środków. Aby sprostać tym zadaniom niezbędna jest odpowiednia organizacja rachunkowości w jednostce. Za rachunkowość środków pomocowych odpowiedzialny jest beneficjent tych środków, czyli osoba fizyczna lub prawna realizująca projekty finansowane z budżetu państwa lub bezpośrednio ze środków pochodzących ze źródeł zagranicznych na podstawie umowy o dofinansowanie projektu. [s. 55 drup] Organizacja rachunkowości powinna polegać między innymi na zmodyfikowaniu planu kont w kierunku otrzymania niezbędnych informacji na temat wykorzystania środków oraz przyjęcia odpowiednich zasad rachunkowości zgodnych z aktualnymi rozwiązaniami prawnymi. Odpowiednio zaplanowana organizacja systemu rachunkowości ułatwi kontrolę wykorzystania środków, sporządzenie odpowiednich sprawozdań oraz analizę znaczenia środków pomocowych w gospodarce finansowej przedsiębiorstwa.

Celem opracowania jest podkreślenie wymagań informacyjnych jakie stoją przed systemem rachunkowości w jednostce korzystającej ze środków unijnych oraz pokazanie zasad ewidencji tych środków.

1. Wymagania informacyjne w zakresie rachunkowości środków pomocowych

Zgodnie z przepisami wspólnotowymi do rozliczenia instytucji zarządzającej programem operacyjnym niezbędny jest zasób informacji z zakresu wykorzystania i rozliczenia środków pomocowych otrzymywanych z funduszy strukturalnych. Informacje na ten temat pochodzić muszą od jednostek realizujących projekty współfinansowane z funduszy Unii Europejskiej. W związku z tym wymagania informacyjne dotyczące rozliczenia z otrzymanych środków instytucji zarządzającej programem operacyjnym odnoszą się także do jednostek realizujących projekty.

Rozporządzenie Rady Wspólnoty Europejskiej nr 1083/2006 formułuje ogólne obowiązki instytucji zarządzającej w zakresie gromadzenia informacji o realizowanych operacjach w ramach systemu rachunkowości. Do zadań instytucji zarządzającej w zakresie rachunkowości należy [4, art. 60]:

- zapewnienie istnienia informatycznego systemu rejestracji i przechowywania zapisów księgowych dla każdej operacji w ramach programu operacyjnego oraz zapewnienie, że gromadzone są dane na temat realizacji, niezbędne do celów zarządzania finansowego, monitorowania, weryfikacji, audytu i oceny,
- zapewnienie utrzymywania przez beneficjentów i inne podmioty uczestniczące w realizacji operacji odrębnego systemu księgowego albo odpowiedniego kodu księgowego dla wszystkich transakcji związanych z operacją, bez uszczerbku dla krajowych zasad księgowych.

Ponadto Rozporządzenie Komisji Wspólnoty Europejskiej nr 1828/2006 określa wymagania, jakie mają spełniać zapisy księgowe w ewidencji zdarzeń gospodarczych występujących w realizacji operacji (projektów) współfinansowanych z funduszy strukturalnych i funduszu Spójności [3, art. 14]. Według tego przepisu zapisy księgowe odnoszące się do operacji oraz dane o procesie realizacji powinny zawierać informacje określone w załączniku nr III tego rozporządzenia, który stanowi wykaz danych o operacji, przekazywanych na wniosek Komisji, dla potrzeb audytu dokumentacji i audytu na miejscu. Jednocześnie wyjaśnić należy, że wymagane informacje, jakie wynikają z załącznika nr III rozporządzenia, odnoszą się do całego systemu ewidencji operacji (projektu), a tylko niektóre dotyczą wprost zapisów księgowych. Ewidencja realizacji operacji (projektu) u beneficjenta powinna więc zapewnić wszystkie niezbędne informacje

do sporządzenia wykazu danych o operacji w zakresie i układzie wymaganym przez załącznik nr III do rozporządzenia. Poniżej przedstawiono wykaz danych objętych załącznikiem nr III do rozporządzenia (WE) 1828/2006. [3, zał. III]

W Części A określono dane dotyczące operacji (w odniesieniu do decyzji o dofinansowaniu, w stosownych przypadkach, do decyzji zmienionej). W skład tych danych wchodzi [3, zał. III]:

- Kod CCI programu operacyjnego
- Numer priorytetu
- Nazwa funduszu
- Kod regionu lub obszaru, na którym operacja jest zlokalizowana / jest realizowana (poziom NUTS lub inny, w stosownych przypadkach)
- Instytucja certyfikująca
- Instytucja zarządzająca
- Instytucja pośrednicząca odpowiedzialna za deklarowanie wydatków instytucji certyfikującej (jeśli dotyczy)
- Indywidualny kod operacji
- Krótki opis operacji
- Data uruchomienia operacji
- Data zakończenia operacji
- Podmiot wydający decyzję o dofinansowaniu
- Data decyzji o dofinansowaniu
- Numer identyfikacyjny beneficjenta
- Waluta (jeśli inna niż euro)
- Całkowity koszt operacji
- Całkowite wydatki kwalifikowalne
- Całkowite wydatki publiczne kwalifikowalne
- Finansowanie Europejskiego Banku Inwestycyjnego.

W Części B określono wymagania informacyjne w sprawie wydatków zadeklarowanych w odniesieniu do operacji [3, zał. III]:

- Wewnętrzny numer identyfikacyjny ostatniego wniosku o płatność operacji
- Data rejestracji w systemie monitorowania ostatniego wniosku o płatność operacji
- Kwota wydatków kwalifikowalnych zgłoszonych w ostatnim wniosku o płatność operacji zarejestrowanej w systemie monitorowania
- Całkowite wydatki kwalifikowalne, dla których złożono wnioski o płatność operacji
- Miejsce przechowywania szczegółowych dokumentów potwierdzających, jeżeli nie

znajdują się w siedzibie beneficjenta

- Wydatki odpowiadające zakresowi interwencji EFRR w ramach programów operacyjnych współfinansowanych z EFS
- Wydatki odpowiadające zakresowi interwencji EFS w ramach programów operacyjnych współfinansowanych z EFRR
- Wydatki poniesione w obszarach przylegających do obszarów kwalifikowalnych (współpraca transgraniczna)
- Wydatki poniesione przez partnerów spoza obszaru kwalifikowalnego (współpraca transnarodowa)
- Wydatki poniesione poza terytorium Wspólnoty (współpraca transgraniczna, transnarodowa i międzyregionalna)
- Wydatki poniesione na zakup gruntów
- Wydatki poniesione na mieszkalnictwo
- Wydatki związane z kosztami pośrednimi/ kosztami ogólnymi rozliczanymi ryczałtowo
- Dochód odliczany od wniosków o płatność (jeśli dotyczy)
- Korekty finansowe odliczane od wniosków o płatność (jeśli dotyczy)
- Całkowite wydatki kwalifikowalne w ramach operacji, które włączono do deklaracji wydatków przesłanej Komisji przez instytucję certyfikującą (w euro)
- Całkowite wydatki kwalifikowalne w ramach operacji, które włączono do deklaracji wydatków przesłanej Komisji przez instytucję certyfikującą (w walucie krajowej)
- Data ostatniej deklaracji wydatków instytucji certyfikującej obejmującej wydatki w ramach operacji
- Data weryfikacji przeprowadzonych na mocy art. 13 ust. 2 lit. b) rozporządzenia, czyli weryfikacja wydatków na miejscu operacji
- Data audytów przeprowadzonych na mocy art. 16 ust. 1 rozporządzenia,
- Jednostka wykonująca audyt lub weryfikację
- Stopień osiągnięcia celu operacji, jeżeli operacja została zakończona (w %).

System rachunkowości beneficjenta projektu powinien dostarczać informacje wymienione w załączniku nr III do rozporządzenia (WE) 1828/2006. Tylko wtedy instytucja zarządzająca oraz podmioty kontrolne mają dostęp do informacji o przebiegu realizacji projektu przez beneficjenta.

2. Polityka rachunkowości

Zgodnie z Ustawą o rachunkowości [6, art. 10.1] jednostka powinna posiadać dokumentację opisującą w języku polskim przyjęte przez nią zasady (politykę) rachunkowości, a w szczególności dotyczące:

- 1) określenia roku obrotowego i wchodzących w jego skład okresów sprawozdawczych,
- 2) metod wyceny aktywów i pasywów oraz ustalania wyniku finansowego,
- 3) sposobu prowadzenia ksiąg rachunkowych, w tym co najmniej:
 - a) zakładowego planu kont, ustalającego wykaz kont księgi głównej, przyjęte zasady klasyfikacji zdarzeń, zasady prowadzenia kont ksiąg pomocniczych oraz ich powiązania z kontami księgi głównej,
 - b) wykazu ksiąg rachunkowych, a przy prowadzeniu ksiąg rachunkowych przy użyciu komputera - wykazu zbiorów danych tworzących księgi rachunkowe na komputerowych nośnikach danych z określeniem ich struktury, wzajemnych powiązań oraz ich funkcji w organizacji całości ksiąg rachunkowych i w procesach przetwarzania danych,
 - c) opisu systemu przetwarzania danych, a przy prowadzeniu ksiąg rachunkowych przy użyciu komputera - opisu systemu informatycznego, zawierającego wykaz programów, procedur lub funkcji, w zależności od struktury oprogramowania, wraz z opisem algorytmów i parametrów oraz programowych zasad ochrony danych, w tym w szczególności metod zabezpieczenia dostępu do danych i systemu ich przetwarzania, a ponadto określenie wersji oprogramowania i daty rozpoczęcia jego eksploatacji,
- 4) systemu służącego ochronie danych i ich zbiorów, w tym dowodów księgowych, ksiąg rachunkowych i innych dokumentów stanowiących podstawę dokonanych w nich zapisów.

Kierownik jednostki ustala w formie pisemnej i aktualizuje dokumentację, o której mowa w ust. 1.3. W sprawach nieuregulowanych przepisami ustawy, przyjmując zasady (politykę) rachunkowości, jednostki mogą stosować krajowe standardy rachunkowości wydane przez Komitet Standardów Rachunkowości. W przypadku braku odpowiedniego standardu krajowego, jednostki, inne niż wymienione w art. 2 ust. 3, mogą stosować MSR.

Prawidłowe opracowanie i stosowanie regulacji wewnętrznych, w tym zwłaszcza polityki rachunkowości może mieć kluczowe znaczenie dla rozliczania środków unijnych.

3. Zakładowy plan kont

Spełnienie wymagań stawianych przez przepisy wspólnotowe w zakresie wyodrębnienia rachunkowości dla celów realizowanych projektów finansowanych ze środków unijnych odbywa się przede wszystkim w momencie definiowania wykazu kont księgi głównej i ksiąg pomocniczych. Prowadzenie wyodrębnionej ewidencji księgowej może polegać na wprowadzeniu do zakładowego planu kont służących wyłącznie do obsługi projektu. Konta te mogą być wyodrębnione na poziomie syntetycznym lub analitycznym. Wyodrębnienie obowiązuje na wszystkich zespołach kont, na których dokonywano ewidencji operacji związanych z projektem. [2, s. 41]

Obowiązkiem kierownika jednostki jako beneficjenta środków unijnych jest opracowanie na piśmie szczegółowych zasad rachunkowości projektu w takim zakresie w jakim podmiot uczestniczy we współfinansowaniu ze środków unijnych. Zasady te powinny uwzględniać następujące zagadnienia [5, s. 206-206]:

- wyodrębnienie wszystkich prowadzonych przez podmiot rachunków bankowych i kredytowych, w tym także pożyczek dla obsługi wszystkich oddzielnych źródeł finansowania (środki własne, kredyty i pożyczki oraz dotacje i pomoc unijna),
- wyodrębnienie kont przychodów projektów (o ile takie występują) i kont kosztów z podziałem na konta:
 - kosztów operacyjnych związanych z projektem,
 - pozostałych kosztów operacyjnych, kosztów finansowych i, o ile wystąpią, również strat nadzwyczajnych,
 - środków trwałych w budowie; typowe projekty inwestycyjne obejmują ewidencję kosztów w ujęciu memoriałowym i powinny być analitycznie ujęte w rozbiciu na:
 - koszty bezpośrednie według przyszłych obiektów inwentarzowych środków trwałych, jak również wartości niematerialne i prawne,
 - ewidencję kosztów pośrednich całej budowy z uwzględnieniem kosztów, które czasowo nie będą mogły być zaliczone do wartości majątku trwałego, a także ewidencję dodatnich i ujemnych różnic kursowych,
- wydzielenie kont dla ewidencji pozabilansowej projektu, np. dla zobowiązań warunkowych zabezpieczających prawidłową realizację projektu,

- wyodrębnienie kont dotyczących równowartości środków bezzwrotnej pomocy o charakterze funduszowym (może dotyczyć rozliczeń międzyokresowych przychodów),
- ewidencję rozrachunków dotyczących projektów według wykonawców (kontraktów, z wyodrębnieniem kont ujmujących kwoty niezapłacone w terminie, sporne itp.),
- wyodrębnienie kont w ewidencji zarówno bilansowej, jak i pozabilansowej do księgowania w EUR kwalifikowalnych wydatków projektu odpowiednio do kategorii wydatków kwalifikujących się do udzielenia pomocy finansowej związanych z: planowaniem i projektowaniem, zakupem terenu pod budowę, przygotowaniem terenu budowy, prowadzoną budową, sprzętem, wyposażeniem, zarządzaniem projektem, wydatkami na działania informacyjne i reklamę; przy dużych projektach niezbędna jest dodatkowa ewidencja wydatków kwalifikowalnych z podziałem na:
 - źródła finansowania wydatków,
 - poszczególnych kontrahentów,
- ustalenie zakresu wydatków kwalifikowalnych projektów; dotyczy to pisemnego przyjęcia katalogu, który uwzględnia przepisy i specyfikę projektu oraz pozwoli na prawidłowe i jednolite rozliczanie wydatków kwalifikowalnych,
- ustalenie zasad ewidencji i ewentualnych przychodów osiągniętych w trakcie realizacji projektu do momentu rozliczenia,
- prowadzenie niezbędnej ewidencji księgowej w PLN i walucie projektu (EUR) na rachunkach dewizowych w banku, rozrachunków w EUR i ewidencji na tych kontach wydatków kwalifikowalnych,
- ustalenie zasad pokrywania kosztów obsługi rachunków bankowych projektów i zasad finansowania innych opłat bankowych (prowizje i opłaty bankowe -oprócz kosztów prowadzenia rachunków - nie są kosztami kwalifikowanymi i nie mogą być pokrywane ze środków zgromadzonych na tych rachunkach),
- ustalenie zasad postępowania z podatkiem VAT, bazując na przyjętym statusie podatnika w związku z danym projektem (można lub nie można odliczyć VAT),
- stosowanie jednolitej numeracji dowodów księgowych zabezpieczającej ślad kontrolny operacji (chodzi o numer identyfikacyjny dowodu księgowego, który stanowi podstawę zapisu w księgach rachunkowych),
- ustalenie zasad gromadzenia środków współfinansujących, a więc uzupełniających dofinansowanie z Unii Europejskiej, i ich rozliczeń pomiędzy gminą a spółką w

przypadku inwestycji wspólnych⁰, a także ustalenie sposobu realizacji zasady współfinansowania wydatków w takich przypadkach, gdy każda faktura jest opłacona z różnych rachunków w wysokości odpowiedniego udziału środków w sfinansowaniu przedsięwzięcia,

- sposób wykonywania obowiązków sprawozdawczych i informacyjnych w stosunku do instytucji nadzorujących realizację projektu, GUS, budżetu.

W zespole 0 planu kont należy tak rozbudować ewidencję, aby było możliwe ustalenie wartości początkowej środków trwałych zakupionych w ramach projektu oraz wartości ich umorzenia środków trwałych.

W zespole 1 obejmującym ewidencje środków pieniężnych należy szczególnie dokonać rozbudowy planu kont w zakresie rachunków bankowych oraz gotówki w kasie. Złożenie odrębnego konta bankowego jest niezbędne w korzystaniu z dofinansowania ze środków unijnych, ale także niezbędny jest odrębny raport kasowy aby wyodrębnić wszystkie transakcje gotówkowe związane z projektem.

Wyodrębniona ewidencja rozrachunków w zespole 2 planu kont powinna dotyczyć szczególnie rozrachunków z pracownikami, zarówno w zakresie rozrachunków z tytułu wynagrodzeń jak i pozostałych rozrachunków z pracownikami.

Koszty są najważniejszą kategorią spośród wszystkich operacji gospodarczych związanych z projektem. Sposób wyodrębnienia kosztów projektu i modyfikacja planu kont w tym kierunku będą zależały od tego, czy jednostka prowadzi ewidencje kosztów na kontach zespołu 4, na kontach zespołu 5 czy też w obydwu zespołach. Kosztorys projektu zawiera następujące pozycje wydatków: koszty osobowe, podróże służbowe, koszty promocji, koszty spotkań i konferencji, koszty wyposażenia, koszty administracyjne. Aby ewidencja księgową pozwalała łatwo sprawdzić kwoty poniesionych wydatków należy prowadzić bardzo szczegółową analitykę do kont kosztów, zgodną z kosztorysem projektu.

Wyodrębnienie ewidencji księgowej przychodów z tytułu otrzymanych środków unijnych uzależnione jest od tego, do jakiej kategorii przychodów środki te będą zaliczane: operacyjnej czy pozaoperacyjnej. Jeśli podmiot realizuje kilka projektów w zakresie przychodów powinna być założona odpowiednia analityka odrębnie dla każdego projektu. Ponieważ operacje związane z uzyskaniem dotacji na ogół księgowane są za pośrednictwem konta *Rozliczenie międzyokresowe przychodów*, również do tego konta należy założyć odrębne konta syntetyczne, analityczne, czy pozabilansowe. [2]

4. Zasady ewidencji środków z funduszy strukturalnych

Środki z funduszy strukturalnych mogą otrzymywać jednostki gospodarcze o zróżnicowanych formach prawnych. Z uwagi na duże zróżnicowanie form prawnych i przepisów regulujących działalność tych jednostek – nie można w zakresie rozliczeń środków pochodzących z funduszy strukturalnych, jak również ewidencji zastosować jednorodnej metody ewidencji. W celu ujęcia ewidencyjnego i rozliczenia środków pochodzących z funduszy strukturalnych w księgach rachunkowych oraz sprawozdaniach jednostek mogą być zastosowane dwie metody [5, s. 217]:

- metoda wynikowa
- metoda kapitałowa.

Tabela 7. Metody ujęcia środków z funduszy strukturalnych w ewidencji

Metody ujęcia środków otrzymanych z funduszy strukturalnych	
Metoda kapitałowa (funduszowa)	Metoda wynikowa (przychodowa)
Otrzymane środki zalicza się na zwiększenie kapitału (funduszu) własnego	Otrzymane środki zalicza się do przychodów jednostki zapewniając ich współmierność z kosztami, na pokrycie których otrzymano środki z tych funduszy
Może być stosowana w uczelniach wyższych, instytucjach kultury, samodzielnych publicznych zakładach opieki zdrowotnej, spółdzielniach mieszkaniowych	Stosowana przez pozostałe jednostki

Źródło: opracowanie na podstawie Uryga J., Jagielski W., Bienias I., Środki unijne, ODDK, Gdańsk 2007, s. 217.

Metoda wynikowa (zwana też przychodową) jest najczęstszą metodą ujmowania środków z funduszy unijnych. Polega na zaliczeniu otrzymanych środków do przychodów jednostki na przestrzeni jednego lub kilku okresów sprawozdawczych. Stosują ją podmioty gospodarcze, w odniesieniu do których przepisy systemowe nie zawierają szczególnych uregulowań, takie jak spółki produkcyjne, handlowe, usługowe i inne jednostki prowadzące działalność gospodarczą. [5, s. 217, 220]

Przy zasadach kwalifikacji środków pochodzących z funduszy strukturalnych w jednostkach prowadzących działalność gospodarczą należy uwzględnić przepisy Ustawy o rachunkowości dotyczące przychodów. Zgodnie z Uor przychody to uprawdopodobnione

powstanie w okresie sprawozdawczym korzyści ekonomicznych, o wiarygodnie określonej wartości, w formie zwiększenia wartości aktywów, albo zmniejszenia wartości zobowiązań, które doprowadzą do wzrostu kapitału własnego lub zmniejszenia jego niedoboru w inny sposób niż wniesienie środków przez udziałowców lub właścicieli [6, art. 3 ust. 1 pkt 30]. Natomiast pozostałe przychody operacyjne wiążą się między innymi z otrzymaniem nieodpłatnie, w tym w drodze darowizny aktywów, w tym także środków pieniężnych na inne cele niż nabycie lub wytworzenie środków trwałych, środków trwałych w budowie albo wartości niematerialnych i prawnych [6, art. 3 ust. 1 pkt 32]

Bardzo rzadko jednostka w momencie podpisania umowy zna dokładnie wartość dofinansowania i posiada pewność, że środki otrzyma, aby móc zaksięgować je bezpośrednio na dobro *Pozostałych przychodów operacyjnych*. Jednostki stosując metodę wynikową, zgodnie z zasadą ostrożności, będą zaliczały otrzymanie środków finansowych, z przeznaczeniem na sfinansowanie nabycia lub wytworzenia środków trwałych, na dobro przychodów poprzez konto *Rozliczenie międzyokresowe przychodów*. Konto to obejmuje w szczególności równowartość otrzymanych lub należnych od kontrahentów środków z tytułu świadczeń, których wykonanie nastąpi w następnych okresach sprawozdawczych. Uznanie *Pozostałych przychodów operacyjnych* nastąpi równoległe do odpisów amortyzacyjnych od środków trwałych, względnie kosztów prac rozwojowych sfinansowanych ze środków funduszy strukturalnych.

Przykład 1:

Spółka handlowa otrzymała dofinansowanie 120000 zł na zakup środka trwałego. Roczna amortyzacja wynosi 24000 zł.

Rachunek bieżący - projekt A strukturalnego		Rozliczenie międzyokresowe przychodów (środki z funduszu strukturalnego)		Pozostałe przychody operacyjne (środki z funduszu)	
1) 120 000	120 000 (2)	4) 24000	120 000 (1)		24000 (4)
Środki trwałe		Umorzenie środków trwałych		Amortyzacja	
2) 120 000			24000 (3)	3) 24000	

Operacje ujęte na kontach:

1. WB. Otrzymano środki z funduszu strukturalnego 120000.
2. WB. OT. Przyjęto do używania zakupiony środek trwały, za który zapłacono przelewem 120000.
3. PK. Amortyzacja środka trwałego według metody liniowej – stawka 20% rocznie – 24000
4. PK. Odniesienie na dobro przychodów w wysokości kosztów amortyzacji 24000

Ewidencja księgową wykorzystania środków z funduszy strukturalnych przeznaczonych na dofinansowanie bieżącej działalności operacyjnej oraz na sfinansowanie sprzedaży produktów, świadczenia usług czy sprzedaży towarów przebiega na zasadach ogólnych. W zależności od stosowanego rachunku kosztów ujmowana jest

- według rodzaju – na kontach kosztów rodzajowych,
- według miejsc powstawania – na kontach zespołu 5,
- według rodzajów i równocześnie według miejsc powstawania.

Jeśli koszty dotyczą przyszłych okresów, księguje się je i rozlicza na koncie *Rozliczenia międzyokresowe kosztów*, z uwzględnieniem art. 39 ust. 1 Uor, jako czynne rozliczenia międzyokresowe kosztów. [2, s. 99]

Najbardziej przejrzyste zapisy będą w jednostkach prowadzących ewidencje zarówno w układzie rodzajowym i kalkulacyjnym. Należy jednak pamiętać o stworzeniu kont analitycznych odpowiednich do pozycji kosztów w budżecie projektu. Prawidłowa organizacja systemu rachunkowości zapewni pełną kontrolę kosztów.

Metoda kapitałowa (zwana również funduszą) polega na tym, że środki otrzymane z funduszy unijnych księguje się na zwiększenie kapitału (funduszu) własnego jednostki otrzymującej dotację. Ewidencja tych środków jako zwiększenie kapitałów dokonywana jest na podstawie przepisów systemowych regulujących zasady gospodarki finansowej danej grupy jednostek. Stosują ją między innymi publiczne zakłady opieki zdrowotnej, szkoły wyższe, instytucje kultury, spółdzielnie mieszkaniowe. [2, s. 85]

W przypadku tych jednostek zarówno środki finansowe otrzymane z funduszy strukturalnych na cele inwestycyjne jak i pomoc w formie materialnej np. środka trwałego odnoszone są na *Fundusz zasadniczy jednostki*.

Przykład 2:

Samodzielny publiczny zakład opieki zdrowotnej otrzymał dofinansowanie z funduszu strukturalnego w kwocie 200000 zł na zakup aparatury diagnostycznej oraz pomoc w formie specjalistycznego urządzenia o wartości 50000 zł.

Rachunek bieżący - projekt A		Fundusz założycielski (środki z funduszu strukturalnego)		Środki trwałe	
1) 200 000	200 000 (2)	200 000 (1)	2) 200000		
		50 000 (3)	3) 50000		

Operacje ujęte na kontach:

- 1.WB. Otrzymano środki z funduszu strukturalnego 200000.
- 2.WB. OT. Przyjęto do używania zakupioną aparaturę, za którą zapłacono przelewem 200000.
3. Otrzymano pomoc z funduszu strukturalnego w formie specjalistycznego urządzenia o wartości 50000.

5. Zasady ewidencji środków z funduszy strukturalnych przez jednostki nie prowadzącej pełnej rachunkowości

Środki pomocowe z Unii Europejskiej mogą również otrzymywać jednostki prowadzące ewidencję uproszczoną. Zgodnie z ustawą o rachunkowości nie muszą prowadzić ksiąg rachunkowych osoby fizyczne, spółki cywilne osób fizycznych, spółki jawne osób fizycznych oraz spółki partnerskie, jeżeli ich przychody netto ze sprzedaży towarów, produktów i operacji finansowych za poprzedni rok obrotowy wyniosły mniej niż równowartość 800.000 euro wyrażonej w walucie polskiej.

Podatnicy prowadzący podatkową księgę przychodów i rozchodów ujmują operacje dotyczące wyłącznie przychodów i kosztów. Nie ujmuje się tam operacji związanych z obrotem środkami pieniężnymi i rozrachunków. Aby dysponować odpowiednimi informacjami do rozliczenia się ze środków unijnych przedsiębiorca musi we własnym zakresie opracować sposób ewidencji, oznaczeń np. na fakturach, sporządzania zestawień itp. Można także wykorzystać ostatnią rubrykę Księgi przychodów i rozchodów „uwagi” do zebrania danych niezbędnych do opracowania informacji i sprawozdania w przypadku korzystania ze środków unijnych. [5, s. 230]

Podsumowanie

Kluczowe znaczenie dla rozliczania środków unijnych ma prawidłowe opracowanie i stosowanie regulacji wewnętrznych, w tym zwłaszcza polityki rachunkowości. Spełnienie wymagań stawianych przez przepisy wspólnotowe w zakresie wyodrębnienia rachunkowości dla celów realizowanych projektów finansowanych ze środków unijnych odbywa się przede wszystkim w momencie definiowania wykazu kont księgi głównej i ksiąg pomocniczych. Prowadzenie wyodrębnionej ewidencji księgowej może polegać na wprowadzeniu do zakładowego planu kont służących wyłącznie do obsługi projektu. Konta te mogą być wyodrębnione na poziomie syntetycznym lub analitycznym. Ewidencja no kontach o nazwach takich jak pozycje w kosztorysie projektu ułatwi kontrolę i weryfikację kosztów oraz usprawni zarządzanie projektem.

Literatura:

1. Dębska Rup A., Rup W., Rachunkowość środków unijnych w jednostkach sektora finansów publicznych, ODDK, Gdańsk 2007.
2. Kędziora H., Wyodrębniona ewidencja księgowa środków unijnych z wzorcowym planem kont, ODDK, Gdańsk 2007.
3. Rozporządzenie Komisji Wspólnoty Europejskiej (WE) nr 1828/2006 z dnia 8 grudnia 2006 r. ustanawiające szczegółowe zasady wykonania rozporządzenia Rady (WE) nr 1083/2006 ustanawiającego przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego oraz Funduszu Spójności oraz rozporządzenia (WE) nr 1080/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (Dzienni Urzędowy Unii Europejskiej L 371/1)
4. Rozporządzenie Rady (WE) nr 1083/2006 z dnia 11 lipca 2006 r. ustanawiające przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego oraz Funduszu Spójności i uchylające rozporządzenie (WE) nr 1260/1999.
5. Uryga J. Jagielski W., Bienias I., Środki unijne, ODDK, Gdańsk 2007.
6. Ustawa z dnia 29 września 1994r. o rachunkowości (Dz.U. z 2002 r. Nr 76, poz. 694)

The record of european union centers

The organization of the system of accountancy in individuals using the money from EU centres need the correct account records. The wide supply of information indispensable is from the range of utilization and the settlement of accounts of the helpfull centres received from structural funds to community recipes to the settlement of accounts of the individual according. Defining the list of the accounts of the main book and auxiliary books and the party of suitable foundations in the politics of accountancy is the most important in accouting.

Monika Walicka
Marta Wojciuk
Politechnika Białostocka
Wydział Zarządzania
Katedra Finansów i Rachunkowości

Ryzyko w zarządzaniu projektem inwestycyjnym⁷

Streszczenie: Każda działalność gospodarcza związana jest z ryzykiem, stąd także przy ocenie projektów inwestycyjnych należy brać pod uwagę konieczność jego uwzględniania. W przypadku projektów inwestycyjnych źródła ryzyka należy zidentyfikować już na etapie analizy strategicznej, ponieważ wiele z nich jest bezpośrednio związane z wystąpieniem niekorzystnych czynników w otoczeniu przedsiębiorstwa, oraz po stronie jego zasobów. W artykule zaprezentowano istotę oraz wpływ różnych czynników na efektywność zarządzania ryzykiem inwestycji, w szczególności finansowanych bądź współfinansowanych z funduszy strukturalnych Unii Europejskiej.

Wstęp

Prowadzenie działalności inwestycyjnej w przedsiębiorstwie, pomimo swojej złożoności, gwarantuje rozwój i przetrwanie. Można nawet pokusić się o stwierdzenie, iż stało się koniecznością i elementarnym warunkiem, aby przetrwać w niejednokrotnie zmiennym, konkurencyjnym otoczeniu [1,s. 7-8]. Decyzje inwestycyjne powinny być zatem przedmiotem szczególnej uwagi zarówno w teorii, jak i w praktyce gospodarczej.

Zmiany jakie zaszły w systemie społeczno-gospodarczym Polski po przystąpieniu do Unii Europejskiej spowodowały, że konieczne stało się rozpoznanie strategicznych zachowań przedsiębiorstw w sferze działalności inwestycyjnej. Ponadto pojawiło się szereg możliwości współfinansowania przedsięwzięć inwestycyjnych podejmowanych przez sektor małych i średnich przedsiębiorstw (MŚP). Fundusze strukturalne są podstawowym instrumentem polityki regionalnej Unii Europejskiej (UE). Celem ich funkcjonowania jest wspieranie przekształceń i modernizacja krajów członkowskich. Środki pomocowe z funduszy strukturalnych kierowane są do tych sektorów gospodarki, które bez dodatkowej pomocy ze wspólnego budżetu Unii nie miałyby szansy osiągnąć średniego poziomu ekonomicznego Wspólnoty. Po przystąpieniu w 2004 roku do UE Polska stała się bezpośrednim odbiorcą pomocy pochodzącej z funduszy strukturalnych, co

⁷ Temat zrealizowano w ramach pracy statutowej S/WZ/3/06

stworzyło szereg możliwości dla rodzimych przedsiębiorstw, gdyż polityka wobec małych i średnich podmiotów jest jedną z priorytetowych polityk Unii. Polskie przedsiębiorstwa mają bardzo duże potrzeby w tym zakresie, ale także bardzo duże ograniczenia, gdyż przeprowadzenie inwestycji wiąże się często z ogromnymi nakładami finansowymi, które pozostają poza zasięgiem MŚP [7]. Naprzeciw tym potrzebom wychodzą Fundusze strukturalne UE. W obecnym czasie istnieje wiele możliwości pozyskania środków finansowych na realizację zamierzonych przez nas działań z zewnętrznych źródeł. Pomocny jest między innymi Narodowy Plan Rozwoju (NPR) na lata 2007-2013. Przy realizacji NPR szczególną uwagę rząd chce zwrócić na takie priorytety jak: wzrost inwestycji odpowiadających wyzwaniom postępu technologicznego i społeczeństwa informacyjnego, tworzenie nowych miejsc pracy poprzez rozwój drobnej przedsiębiorczości, kształtowanie proekspansyjnej gospodarki, wsparcie działalności badawczej i powiązania sfery badawczo-rozwojowej z gospodarką, liberalizacja rynków sieciowych (energetyka, infrastruktura), integracja społeczna poprzez ograniczenie sfery skrajnego ubóstwa i niwelowanie czynników wykluczających, tworzenie systemu edukacji otwartego na potrzeby rynku pracy, uzyskanie mobilności pracowników, gospodarowanie przestrzenią zorientowane na jej ekonomiczną waloryzację przy zapewnieniu niezbędnej ochrony zasobów przyrodniczych. Ułatwiający podjęcie decyzji o rozpoczęciu inwestycji mają niebagatelny wpływ na modernizację parków maszynowych czy wprowadzanie nowych technologii, co w zasadniczy sposób zwiększa konkurencyjność polskich przedsiębiorstw i pozwala im na śmiałe działanie także na arenie międzynarodowej.

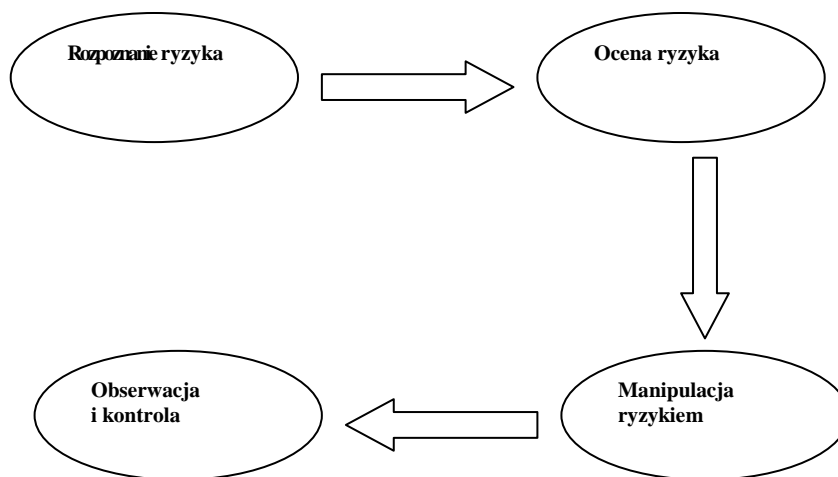
1. Istota zarządzania ryzykiem

Przytaczając słowa J. Bizon-Góreckiej, zarządzanie ryzykiem „to system metod i działań zmierzających do obniżenia stopnia oddziaływania ryzyka na funkcjonowanie podmiotu gospodarczego i do podejmowania w tym celu optymalnych decyzji” [2, s. 9.] Wnikliwe rozpoznanie potencjalnego ryzyka pozwala na szybsze zapobieżenie ewentualnym niepowodzeniom bądź też zmniejszy jego wpływ i skutki.

Obecna sytuacja gospodarcza sprawia, iż ryzyko stało się zjawiskiem obiektywnym, nieuniknionym w każdej działalności gospodarczej. Sytuacja taka wymusza na przedsiębiorstwach formułowanie własnych koncepcji polityki ryzyka [3, s. 24], a co za tym idzie wypracowanie metod zarządzania ryzykiem. Poprzez takie działanie firma nie tylko przyczyni się do ograniczenia (zredukowania) ujemnego oddziaływania ryzyka na

zachodzące procesy gospodarcze, może także wykorzystać szanse z nim związane. Zarządzanie ryzykiem w projekcie stanowi jedno z najważniejszych zadań Kierownika projektu. Ryzyko w projekcie rozumiane jest jako prawdopodobieństwo wystąpienia określonego zdarzenia i skutków jakie ono za sobą pociąga. Dla zarządzania ryzykiem ważne jest jego planowanie. Oczywiście nie chodzi tylko o zagrożenia, ale także o szanse, dlatego tak ważna jest odpowiednia, przemyślana, zaplanowana strategia zarządzania ryzykiem.

Zarządzanie ryzykiem rozpoczyna się od definicji i źródeł ryzyka, następnie dokonuje się identyfikacji szans i zagrożeń. Zidentyfikowane ryzyko oceniamy pod względem ilościowym i jakościowym, a następnie opracowuje się plan reagowania na ryzyko. Jest to o tyle ważne, że już na etapie planowania projektu można wyeliminować lub uniknąć zagrożenia lub świadomie wykorzystać szansę albo przygotować się do zminimalizowania skutków ryzyka, którego nie jesteśmy w stanie uniknąć. Jednym ze sposobów jest ubezpieczenie lub zlecenie określonego zadania podwykonawcy, który potrafi wyeliminować takie ryzyko lub je zminimalizować poprzez swoje rutynowe działania. Strukturę procesu zarządzania ryzykiem zilustrowano na rysunku 1.

Rysunek 5. Proces zarządzania ryzykiem

Źródło: opracowanie własne na podstawie [3, s. 25].

Pierwszym krokiem w procesie zarządzania ryzykiem jest jego rozpoznanie. Dokonuje się tego w poszczególnych obszarach funkcjonalnych przedsiębiorstwa. W praktyce rozpoznanie ryzyka polega na przeprowadzeniu analizy szans i zagrożeń ze

strony otoczenia przedsiębiorstwa, przy uwzględnieniu mocnych oraz słabych stron jednostki. Następnie poszczególne typy ryzyka są grupowane w formie katalogu ryzyka i zestawiane zgodnie z funkcjami rzeczowymi w przedsiębiorstwie, np. marketingiem, logistyką, finansami [3, s. 25-26]. Rozpoznanie ryzyka ma więc na celu ujęcie wszystkich niebezpieczeństw, które mogą stać się barierą w dążeniu do sukcesu gospodarczego firmy.

Kolejnym etapem zarządzania ryzykiem jest jego ocena. Istotne jest jak najdokładniejsze oszacowanie wielkości potencjalnych szkód lub korzyści. Należy dążyć zatem do zredukowania ryzyka do takiego poziomu, aby nie przeszkadzało w działaniach gospodarczych jednostki. Podczas oceny ryzyka pomocne są [3, s. 28]:

- właściwie zorganizowana rachunkowość finansowa i zarządcza,
- dane statystyczne o pracownikach, sprzedaży itp.,
- dane o dostawcach, klientach, konkurencji, rynku.

Trzecim ważnym krokiem w procesie zarządzania ryzykiem jest manipulacja ryzykiem. To etap, który powinien być przeprowadzony na najwyższym szczeblu przedsiębiorstwa, głównie z tego powodu, iż do zarządu należy ustalenie i podjęcie decyzji o przyjętej polityce ryzyka.

Końcowym etapem całościowej analizy ryzyka jest obserwacja i kontrola wszystkich działań w przedsiębiorstwie, a także zjawisk zachodzących poza nim pod kątem „przyjętych ram dopuszczalnego ryzyka” [3, s. 31].

Zarządzanie ryzykiem powinno opierać się na interdyscyplinarnej wiedzy i umiejętnym dokonywaniu wyborów. Nie należy lekceważyć behawioralnego wymiaru procesu⁸, gdyż od cech i zachowań ludzi zależy w dużej mierze sukces inwestycji.

W zarządzaniu ryzykiem inwestycyjnym pomocne są także programy komputerowe do analizy statystycznej oraz modele symulacyjne i decyzyjne, które ułatwiają, a często nawet przyspieszają podjęcie decyzji. Stosowanie tego typu narzędzi jest ważne ze względu na możliwość kontroli poszczególnych parametrów będących nośnikami ryzyka.

2. Czynniki wpływające na efektywność zarządzania ryzykiem inwestycji

Procesy gospodarcze we współczesnym świecie są bardzo różnorodne, złożonej wzajemnie ze sobą sprzężone. Niektóre z nich (zwłaszcza te w skali makro) zależą w dużym stopniu od polityki państwa lub wielu państw w regionie i wpływają znacząco na działalność każdego podmiotu gospodarczego. Dlatego, każdy inwestor powinien przed rozpoczęciem każdego przedsięwzięcia zastanowić się nad czynnikami mającymi

⁸ Szerzej o aspekcie behawioralnym w procesie zarządzania ryzykiem w [5].

największy wpływ na jego powodzenie lub porażkę. Podejmowanie każdej decyzji o realizacji inwestycji przez decydenta jest obarczone pewnym ryzykiem.

Istnieje wiele czynników wywołujących niepewność powodzenia inwestycji. Mają one różnorodny charakter i zalicza się do nich [4, s. 139]:

- czynniki rynkowe (zmienność popytu i cen wyrobów firmy, zmiany cen surowców i półfabrykatów, nowi konkurenci itp.),
- czynniki polityczne (polityka społeczno-gospodarcza rządu, polityka walutowa, sytuacja międzynarodowa, stan koniunktury na świecie itp.),
- czynniki techniczne (trudności we wdrażaniu i opanowywaniu nowych technologii, zawodność maszyn i urządzeń, przestarzały park maszynowy, linie produkcyjne itp.),
- czynniki losowe (długotrwałe zmiany klimatyczne i inne zjawiska przyrodnicze).

Na etapie realizacji i eksploatacji inwestycji mogą występować pozytywne i negatywne zmiany w stosunku do oczekiwań, potrzeb inwestorów oraz założeń przedsięwzięcia. Ważne jest śledzenie tych zmian, zwłaszcza w zarządzaniu ryzykiem. Wśród niekorzystnych zmian wyróżnić można m.in. [4, s. 139]:

- przekroczenie kosztów finansowych inwestycji,
- wydłużenie okresu zakończenia przedsięwzięcia, wzrost zamrożenia kapitału,
- wzrost kosztów eksploatacji,
- krótszy okres opłacalnej eksploatacji,
- spadek cen wyrobów firmy,
- zmienny i mniejszy popyt na wyroby firmy,
- podwyższenie stopy oprocentowania kredytów.

Do pozytywnych zmian, przynoszących inwestorom korzyści większe od przyjętych w projekcie zalicza się m.in. [4, s. 139]:

- obniżenie kosztów kapitałowych,
- skrócenie cyklu budowy, a co za tym idzie zmniejszenie zamrożenia nakładów,
- możliwość wzrostu cen oferowanych produktów,
- możliwość zdobycia nowych rynków zbytu,
- obniżka cen surowców i półfabrykatów,
- szansa wydłużenia okresu eksploatacji,
- większy niż zakładano popyt na wyroby firmy.

Zazwyczaj zachodzące zmiany mają charakter wielokierunkowy i są obarczone wysokim poziomem niepewności. Nie zawsze bowiem możliwa jest zmiana planów

inwestycyjnych. Główną barierę stanowią czynniki ekonomiczne, niekiedy także polityczne czy społeczne.

Przy realizowaniu każdej inwestycji występuje szereg niepewnych zjawisk, które należy poddać wnikliwej ocenie.

Nasilenie niekorzystnych czynników zależy od rodzaju przedsięwzięcia, a także od sytuacji politycznej oraz ogólnogospodarczej kraju. Szczególnie ryzykowne są inwestycje wymagające znacznych nakładów finansowych i takie, w których wykorzystywana jest nowa, jeszcze nie sprawdzona technologia. Można także mówić o inwestycjach o niższym bądź wyższym poziomie ryzyka [5, s. 40]. Próbę przypisania określonym inwestycjom odpowiedniego stopnia ryzyka zawiera tabela 1.

Tabela 8. Stopień ryzyka

Niższy poziom ryzyka	Wyższy poziom ryzyka
Inwestycje, których celem jest odtworzenie, modernizacja lub nieznaczny rozwój już istniejącej działalności podmiotu, np. odtworzenie i modernizacja istniejącego potencjału technicznego przedsiębiorstwa.	Inwestycje polegające na tworzeniu nowego rodzaju działalności przedsiębiorstwa (nowego produktu, rynku) lub na tworzeniu nowego przedsiębiorstwa.
Inwestycje, w których będzie stosowana znana, sprawdzona technologia.	Inwestycje o nowej, nie sprawdzonej technologii, o dużym stopniu innowacyjności.
Inwestycje nie wymagające znacznych zasobów i/lub o krótkim okresie implementacji.	Inwestycje wymagające dużo zasobów i/lub o długim okresie implementacji.
Inwestycje podejmowane w ustabilizowanym gospodarczym, społecznym i politycznym środowisku.	Inwestycje podejmowane w wysoko konkurencyjnym lub niepewnym środowisku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie [5, s. 17].

Tabelaryczna interpretacja poziomu ryzyka w prosty sposób przedstawia jakie czynniki i sytuacje mają wpływ na powodzenie zaplanowanego przedsięwzięcia. Na podstawie informacji zawartych w tabeli 1 wynika, iż większym ryzykiem charakteryzują się projekty, które mają strategiczne znaczenie w działalności jednostki gospodarczej. Wynika to głównie z celu jaki jest im przypisany. W przeciwieństwie bowiem do inwestycji powiązanych z bieżącym funkcjonowaniem firmy, tzw. przedsięwzięć modernizacyjno-odtworzeniowych, gdzie nie ulega zmianie dotychczasowa skala działalności, inwestycje o charakterze strategicznym polegają na „stworzeniu potencjału dla nowej fazy rozwoju przedsiębiorstwa” [5, s. 86]. Jako przykład można podać wprowadzenie nowej technologii, stworzenie nowych produktów lub ekspansją na nowe rynki. Większe ryzyko wynika w tym przypadku z nowości technologii lub produktu oraz z wydłużeniem czasu ich wdrażania. Jest to spowodowane faktem przeprowadzenia badań

rynkowych, które są niezbędne w takich przypadkach. Często analizy takie są również bardzo złożone, a otrzymane wyniki obciążone dużym stopniem niepewności.

Wyższe ryzyko jest również przy tych inwestycjach, w których wdraża się technologię nie stosowaną gdzie indziej, a zatem jeszcze nie sprawdzoną. Wtedy należy dokonać bardziej wszechstronnej oceny finansowej przedsięwzięcia.

3. Sektorowy profil ryzyka

Każdej działalności gospodarczej przypisany jest określony sektor, w którym funkcjonuje i podejmuje różne przedsięwzięcia inwestycyjne. Większości rozpoczynanych inwestycji w danych sektorach towarzyszy także określony profil ryzyka. Profil ten związany jest nie tylko z ryzykiem rynkowym, które dotyczy wszystkich podmiotów działających w kraju. Kształtowany jest przede wszystkim przez kategorie ryzyka o charakterze „specjalistycznym” [5, s. 86], czyli takie, które występują głównie (bądź wyłącznie) w danym sektorze. Specyfikę ryzyka inwestycji w wybranych sektorach przedstawiono w tabeli 2.

Tabela 9. Sektorowy profil ryzyka

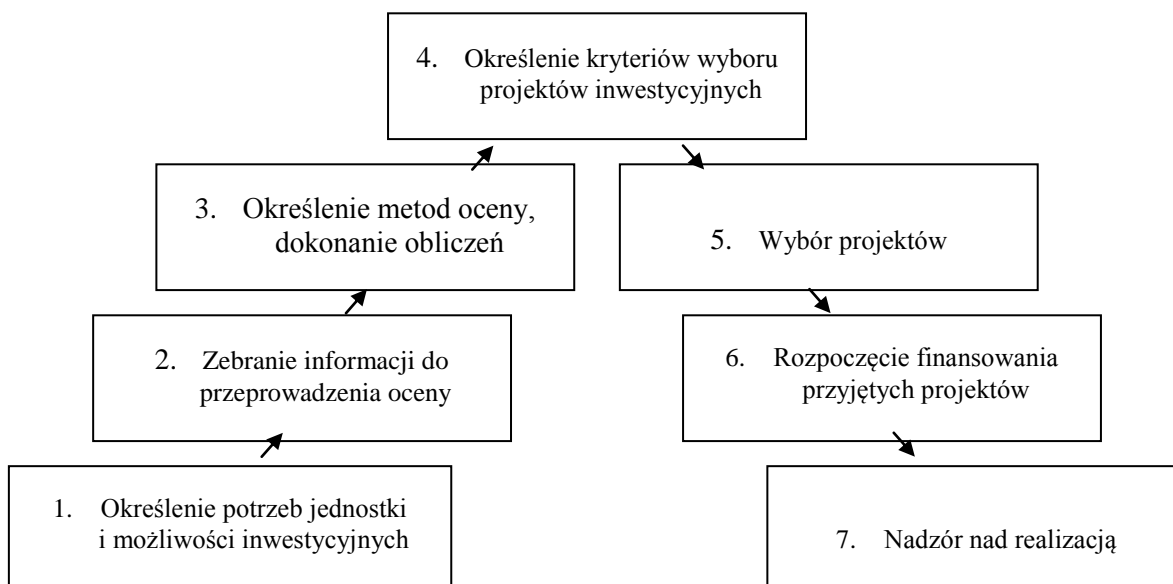
Sektor gospodarczy	Krótką charakterystyka ryzyka inwestycji
Sektor energetyczny	<ul style="list-style-type: none"> - duże nakłady inwestycyjne; - wydłużony okres spłaty zobowiązań finansowych i kapitałowych; - ryzyko uzyskania gorszych od zakładanych wyników eksploatacyjnych, spowodowane przez niewłaściwą pracę kadry technicznej i zarządzającej; - wysokie ryzyko niezrealizowania inwestycji w określonym czasie.
Sektor budowlany	<ul style="list-style-type: none"> - ryzyko przekroczenia budżetu projektu; - ryzyko wydłużenia w czasie realizacji inwestycji; - niewykonanie inwestycji zgodnie z wymaganiami klienta.
Transport drogowy i kolejowy	<ul style="list-style-type: none"> - ryzyko uzyskania przychodów wynikające z trudnego do oszacowania popytu zgłaszanego przez potencjalnych klientów; - ryzyko polityczne; - ryzyko środowiska (np. warunki ukształtowania terenu).
Sektor eksploatacji złóż (np. węgla, ropy naftowej, gazu ziemnego)	<ul style="list-style-type: none"> - wysokie nakłady już w fazie poszukiwania i badania złóż; - zwrot inwestycji uzależniony od czynników naturalnych.

Źródło: opracowanie własne na podstawie [5, s. 87-89].

Analizując dane przedstawione w tabeli 2 w większości sektorów występuje ryzyko rynkowe wynikające z cyklicznych wahań cen surowców. Dlatego też, z punktu widzenia ryzyka ważna jest znajomość przyszłych cen eksploatowanych złóż (np. węgla, ropy naftowej, gazu ziemnego). Ważną kwestią jest także fakt, iż przy ponoszeniu znacznych nakładów finansowych należy liczyć się z tym, że spłata wszelkich zobowiązań jest dokonywana w długim, nawet kilkunastoletnim okresie. Niekiedy również wykonanie danej inwestycji może wydłużyć się w czasie, na przykład z niekorzystnych warunków atmosferycznych, terenowych czy gruntowych. Ryzyko tego typu wzrasta szczególnie przy budowie tuneli, mostów lub gdy inwestycja realizowana jest na terenach bagiennych albo objętych uszkodzeniami górnictwami [5, s. 88].

Istotne jest skupienie się na tych kategoriach ryzyka, które mają znaczący wpływ na powodzenie inwestycji. Dzięki temu także łatwiej przedsiębiorstwu zarządzać ryzykiem projektu.

Należy podkreślić, iż nie tylko trafny wybór kierunku inwestowania, lecz również prawidłowa realizacja przedsięwzięcia przyczynia się do osiągnięcia satysfakcjonujących rezultatów. W. Flak [6, s. 11-12] proponuje podjęcie pewnych działań, aby uzyskać zakładane efekty. Działania te zostały przedstawione na rysunku 2.

Rysunek 6. Działania służące zapewnieniu prawidłowej realizacji inwestycji.

Źródło: opracowanie własne na podstawie W. Flak, *Inwestor: inwestycje rzeczowe*. Wyd. C.H.Back, Warszawa 2000, s. 11-12.

Analizując rysunek 2 można stwierdzić, iż przed rozpoczęciem planowania każdej inwestycji, a potem zapewnieniu prawidłowej jej realizacji pierwszym krokiem jest określenie potrzeb jednostki oraz jej możliwości inwestycyjnych. Następnie istotne staje się zebranie niezbędnych informacji, w celu oceny czy dane przedsięwzięcie jest rentowne. Po tym etapie każdy inwestor powinien wybrać i przeprowadzić odpowiednią metodę oceny opłacalności inwestycji. Krok czwarty to ustalenie kryteriów, jakimi będzie się kierował inwestor przy wyborze przedsięwzięcia spełniającego ustalone wcześniej kryteria. Po tym etapie rozpoczyna się finansowanie przyjętej inwestycji i kontrola prawidłowej jej realizacji.

Podsumowanie

Niepewność i ryzyko są naturalnymi, nieodłącznymi cechami procesów inwestycyjnych. Ich występowanie wynika z faktu, że decyzje podejmowane w teraźniejszości dotyczą z reguły przyszłości. Ponadto dokonujący się postęp nauki i techniki sprawił, że niemożliwe jest wykluczenie tych zjawisk z działalności przedsiębiorstw. Wszystkie decyzje inwestycyjne muszą być poprzedzone wstępną analizą czynników i źródeł ryzyka. Łatwiej później dokonywać pomiaru tego ryzyka w odniesieniu do konkretnej inwestycji. Ponadto zidentyfikowanie i weryfikacja ryzyka przedsięwzięcia pomoże inwestorowi osiągnąć oczekiwane korzyści albo przynajmniej przyczyni się do zminimalizowania strat finansowych.

Literatura

1. Towarnicka H., Inwestycje rzeczowe w warunkach transformacji. Akademia Ekonomiczna im. Oskara Langego we Wrocławiu, Wrocław 1996.
2. Bizon-Górecka J., Inżynieria niezawodności i ryzyka w zarządzaniu przedsiębiorstwem. Oficyna Wydawnicza Ośrodka Postępu Organizacyjnego, Bydgoszcz 2001.
3. Jedynek P., S. Szydło, Zarządzanie ryzykiem. Wyższa Szkoła Zarządzania i Bankowości w Krakowie, Ossolineum, Wrocław 1997.
4. Gawron Ocena efektywności inwestycji. Akademia Ekonomiczna w Poznaniu, Poznań 1997.
5. Marcinek K., Ryzyko projektów inwestycyjnych. Wyd. Akademii Ekonomicznej w Katowicach, Katowice 2001.
6. W. Flak, Inwestor: inwestycje rzeczowe. Wyd. C.H.Back, Warszawa 2000.

7. www.fundusze-strukturalne.gov.pl.

Risk in managing of project investment

Summary: Investments play the key role in an economic process. Every such an undertaking not only demands to incur capital expenditures, but it's also connected with a certain risk. Therefore every company, which want to have competitive position, should possess skill of risk management. The article introduce integrated approach to risk management and factors which are influented on managerial efficiency of risk, financing or cofinancing from strucural funds in particular.

Key words: risk, risk management, project investment.

Rozdział 4
Rozwój zasobów ludzkich z funduszy strukturalnych

Dr Anna Bagieńska
Politechnika Białostocka
Wydział Zarządzania
Katedra Finansów i Rachunkowości

Możliwości rozwoju kapitału ludzkiego organizacji w ramach funduszy strukturalnych⁹

Streszczenie

Kapitał ludzki to "wiedza, umiejętności i możliwości jednostek mające wartość ekonomiczną dla organizacji". O dużym znaczeniu kapitału ludzkiego w rozwoju wspólnot europejskich świadczy istnienie wyodrębnionej spośród pozostałych polityki edukacyjnej, powiązanej z kształceniem ustawicznym. Problematyka kapitału ludzkiego zarządzającego działalnością organizacji znalazła odpowiednie odzwierciedlenie w wytycznych polityki regionalnej realizowanej w Polsce. Program Operacyjny Kapitał Ludzki będzie kontynuował działania zapoczątkowane w ramach ZPORR oraz w ramach SPO RZL w zakresie popularyzacji transferu wiedzy, kształcenia ustawicznego osób dorosłych, rozwoju przedsiębiorczości.

Wstęp

Sukces we współczesnym świecie osiągają przedsiębiorstwa, które w sposób celowy budują potencjał konkurencyjności. Jednym z bardzo istotnych czynników gwarantującym przewagę rynkową jest kapitał ludzki. Tylko te przedsiębiorstwa, które posiadają wartościowy i unikalny kapitał ludzki mogą rozwijać się na rynku i konkurować. W dobie gospodarki opartej na wiedzy proces kształcenia i rozwoju pracowników postrzega się jako ważną inwestycję, bodziec i narzędzie poprawy bieżącej efektywności i kształtowania potencjału strategicznego. Rozwój zasobów ludzkich polega na umożliwieniu pracownikom uczenia się i rozwoju, organizowaniu i planowaniu szkoleń oraz organizowaniu i ocenie programów szkoleniowych [1, s.426].

Celem opracowania jest podkreślenie rosnących potrzeb rozwoju kapitału ludzkiego organizacji w dobie gospodarki wiedzy, analiza wykorzystania dotychczasowych źródeł oraz ukazanie możliwości finansowania tego rozwoju ze środków Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki w latach 2007-2013.

⁹ W oparciu o badania W/WZ/1/07

1. Pojęcie kapitału ludzkiego

Kapitał ludzki to "wiedza, umiejętności i możliwości jednostek mające wartość ekonomiczną dla organizacji". To również tzw. know-how i zdolność do sprawnego wykonywania zadań w różnych, nawet nietypowych sytuacjach, to także kultura organizacji, wartości oraz relacje międzyludzkie. W innych definicjach kapitałem ludzkim nazywa się pracowników, w tym zarząd przedsiębiorstwa [4]. Domański definiuje „kapitał ludzki” jako zasób wiedzy, umiejętności, zdrowia, energii witalnej zawarty w społeczeństwie. Zwraca uwagę jednak na ważną kwestię, że jest to zasób dany przez genetyczne cechy danej populacji raz na zawsze, ale możliwy do powiększenia drogą inwestycji zwanych inwestycjami w człowieka. Sadowski stwierdza, że „w zasobach ludzkich skumulowany jest przede wszystkim kapitał ludzki, społeczny i kulturowy” [8, s.258]. W skład kapitału ludzkiego wchodzi wiedza (wykształcenie), umiejętności zawodowe, stan zdrowia wraz z umiejętnościami jego wykorzystania, znajomość języków obcych, obsługi komputerów, gotowość do kontaktów i związana z tym elastyczność względem różnych kultur, stylów życia [8, s.258].. Również Szczepański podkreśla, że „kapitał ludzki” to „umiejętności pojedynczych ludzi, ich skumulowana wiedza, zdolność do kooperacji, do współdziałania, do podejmowania wspólnych przedsięwzięć” [10, s.11]..

2. Rola kapitału ludzkiego w polityce Unii Europejskiej

O dużym znaczeniu kapitału ludzkiego w rozwoju wspólnot europejskich świadczy istnienie wyodrębnionej spośród pozostałych polityki edukacyjnej, powiązanej z kształceniem ustawicznym. Coraz większa liczba ludzi doksztalca się w dorosłym życiu z powodu przymusu ekonomicznego. Edukacja ustawiczna staje się sposobem obrony jednostki przed marginalizacją społeczną, wymusza mobilność prowadzącą do trwałego procesu rozwoju osobistego. Głównie problemem współczesnej edukacji jest nierówny do niej dostęp różnych grup i ludności, dlatego też w polityce edukacyjnej Unii Europejskiej wyróżniono następujące priorytety: [3, s.264]

- równość szans edukacyjnych w odniesieniu do płci, narodowości, wyznania, stopnia sprawności, miejsca zamieszkania,
- podniesienie jakości kształcenia poprzez działania na rzecz większej praktyczności przekazywanej wiedzy,
- nauka przynajmniej dwóch języków obcych, tolerancja religijna, rasowa i społeczna.

Kształcenie ogólne przyczynia się do rozwoju osobowości oraz predyspozycji jednostki,

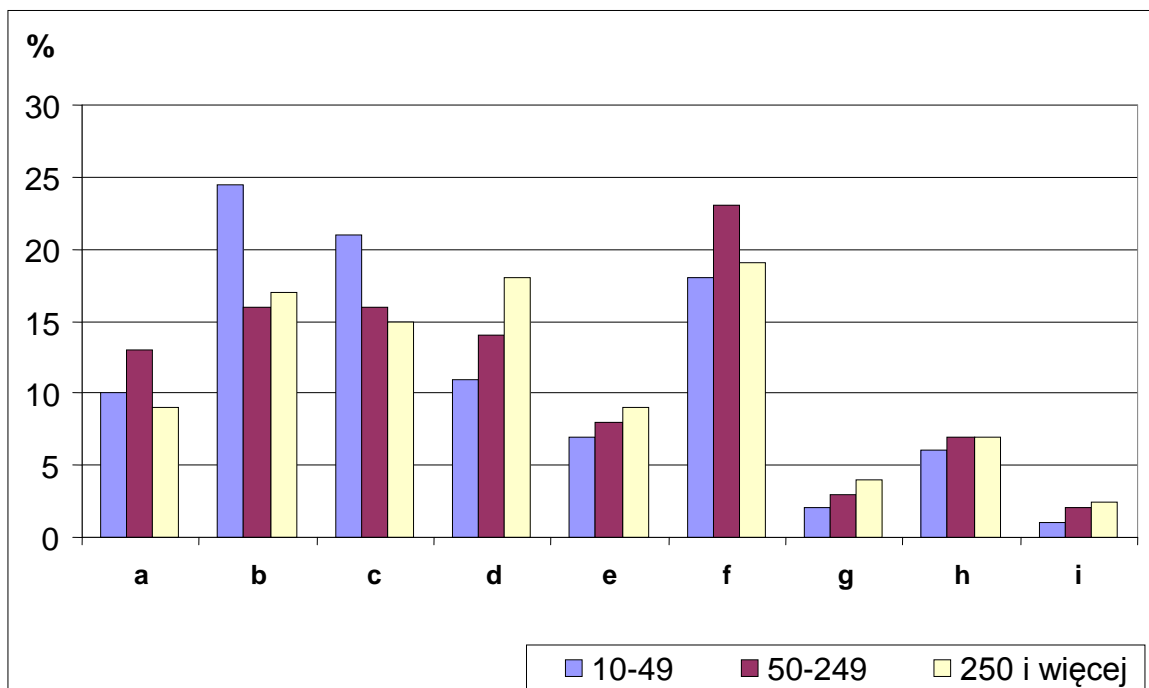
natomiast kształcenie zawodowe umożliwia szybszą integrację bezrobotnych, lepsze przeszkolenie siły roboczej w nowych kierunkach oraz przekwalifikowanie, dlatego Komisja Europejska stawia sobie za cel wzmocnienie siły roboczej poprzez różne poziomy kształcenia. Zadaniem polityki kształcenia zawodowego jest informowanie pracowników o potrzebie dokończania i podwyższania przez nich kwalifikacji zawodowych celem dostosowania wymogów współczesnego rynku pracy oraz podwyższanie jakości i różnorodności ofert edukacyjnych, co gwarantuje znalezienie lepszej i lepiej płatnej pracy [3, s.275].

W Unii Europejskiej około 60% przedsiębiorstw zatrudniających powyżej 10 pracowników, zapewnia im kształcenie zawodowe w formie kursów eksternistycznych (60%) oraz internistycznych (40%). Najpopularniejszą formę stanowi kształcenie w zakładzie pracy (66%) oraz wykłady (59%). 24% przeszkolonych osób po ukończeniu kursów zmienia miejsce pracy [3, s.276].

3. Wewnętrzne możliwości finansowania rozwoju kapitału ludzkiego

Jednym ze źródeł finansowania rozwoju pracowników są źródła wewnętrzne firm, stanowiące element kosztów pracy. Badania GUS wskazują, że w 2004 roku udział wydatków związanych z doskonaleniem, kształceniem i przekwalifikowaniem kadr w ogólnych kosztach pracy stanowił średnio jedynie 0,6% ogólnych kosztów pracy, w sektorze prywatnym 0,7% a w sektorze publicznym 0,5%. Wysokość wydatków na doskonalenie, kształcenie i przekwalifikowanie kadr w kosztach pracy ogółem jest zróżnicowana w zależności od rodzaju działalności gospodarczej. Najwięcej wydatków na kształcenie było w dziale *pośrednictwo finansowe* (2,5%) oraz w *transporcie* (1%), *wytwarzaniu energii elektrycznej* (0,9%) i *handlu* (0,8%). W pozostałych rodzajach działalności udział tych wydatków w kosztach pracy stanowił około 0,3% do 0,5%. [5]

Udział wydatków na doskonalenie, kształcenie i przekwalifikowanie kadr w kosztach pracy ogółem jest zróżnicowany w zależności od sektora własności. Największe różnice zauważa się w sekcji *pośrednictwo finansowe*, gdzie w sektorze publicznym wydaje się 3,1% ogółu kosztów pracy na szkolenia i doskonalenie, zaś w sektorze prywatnym 1,8%. Jednak w niektórych sekcjach PKD jest odwrotnie – to znaczy w firmach z sektora prywatnego wydaje się więcej na doskonalenie i kształcenie zawodowe niż w sektorze publicznym – np. w sekcji *Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i wodę, Transport, gospodarka magazynowa i łączność*.

a - Języki obce; **b**- Sprzedaż i marketing; **c**- Rachunkowość, finanse, ubezpieczenia, zarządzanie; **d**- Rozwój osobowy pracownika i jego kariery zawodowej; **e**- Informatyka i wykorzystanie komputera; **f**- Techniczne aspekty procesu produkcji i świadczenia usług przetwórczych i budowlanych; **g**- Ochrona środowiska; **h**- Wybrane usługi kadrowe, transportowe; **i**- Inne

Rysunek 7. Udział poszczególnych dziedzin tematycznych w ogólnym czasie kursów według klas wielkości przedsiębiorstw

Źródło: opracowanie na podstawie *Kształcenie zawodowe w przedsiębiorstwach w 2005 r.*, Urząd Statystyczny, Gdańsk 2007.

Na podstawie powyższych badań wynika, że wśród przedsiębiorstw zatrudniających do 49 pracowników największą popularnością cieszyły się szkolenia w zakresie sprzedaży i marketingu oraz rachunkowości, finansów, ubezpieczeń oraz technicznych aspektów procesu produkcji i świadczenia usług przetwórczych. Przedsiębiorstwa średnie pracowników najczęściej szkoliły z zakresu technicznych aspektów procesu produkcji i świadczenia usług przetwórczych a następnie z dziedzin związanych ze sprzedażą, marketingiem, rachunkowością. Duże przedsiębiorstwa, zatrudniające powyżej 250 pracowników szkoliły pracowników w dużej mierze w podobnych dziedzinach tematycznych, ale wysokim udziałem cechował się także udział w szkoleniach z zakresu rozwoju osobowego pracowników i kariery zawodowej.

4. Pomoc w zakresie rozwoju zasobów ludzkich w latach 2004-2006

Problematyka dotycząca wsparcia finansowego rozwoju zasobów ludzkich była realizowana przez Sektorowy Program Operacyjny „Rozwój Zasobów Ludzkich” (SPO RZL) oraz Zintegrowany Program Operacyjny Rozwoju Regionalnego (ZPORR).

4.1. Sektorowy Program Operacyjny „Rozwój Zasobów Ludzkich” (SPO RZL)

Głównym celem, dla którego Sektorowy Program Operacyjny „Rozwój Zasobów Ludzkich” został stworzony było budowanie otwartego, opartego na wiedzy społeczeństwa poprzez zapewnienie warunków do rozwoju zasobów ludzkich w drodze kształcenia, szkolenia i zatrudnienia [9, s.87]. Oprócz celu głównego ustanowiono również cele szczegółowe, które realizowane będą w ramach tego programu. Zaliczają się do nich:

- polepszenie zdolności do zatrudnienia poprzez rozwój jakości zasobów ludzkich oraz promocję postaw przedsiębiorczych,
- polepszenie zdolności przystosowywania się przedsiębiorstw oraz ich pracowników do ciągle zmieniających się warunków na rynku,
- zwiększenie poziomu wykształcenia społeczeństwa,
- wspieranie polityki równości szans na rynku pracy, zwłaszcza równości płci [6, s.131].

Środki przeznaczone na realizację tego programu wynoszą 1960 mln euro. Jego realizacja przebiega w oparciu o następujące priorytety [7, s. 105]:

- Priorytet 1. *Aktywna polityka rynku pracy oraz integracji zawodowej i społecznej*,
Którego celem jest wzmocnienie potencjału instytucjonalnej obsługi klientów służb zatrudnienia, pomocy społecznej i innych instytucji działających na rzecz rynku pracy.
- Priorytet 2. *Rozwój społeczeństwa opartego na wiedzy*,

Celem priorytetu jest rozszerzanie dostępu do edukacji i poprawa jej poziomu. Istotne jest również włączanie w ten proces edukacji technologii informacyjnych i komunikacyjnych. Kolejne cele to podnoszenie kwalifikacji pracowników, promocja edukacji w zakresie przedsiębiorczości i promocja elastycznych form pracy. W ramach tego priorytetu realizowane są działania promujące kształcenie ustawiczne, zmierzające do podnoszenia jakości nauczania w odniesieniu do potrzeb rynku pracy oraz wspierające rozwój kadr nowoczesnej gospodarki. Środki przeznaczone na realizację tego priorytetu wynoszą 988 mln euro [7, s. 105].

Od uruchomienia programu SPO RZL do końca marca 2008 r. wartość wniosków od uruchomienia programu wynosiła 195,29% realizacji zobowiązań za cały okres

programowania. 110,95% stanowiła natomiast wartość umów o dofinansowanie zawartych od początku uruchomienia programu. Wartość płatności dokonanych z kont programu stanowiła 77,08% [14].

Środki na realizację założonych priorytetów oraz działań programu pochodzą z Europejskiego Funduszu Społecznego, a instytucją odpowiedzialną za zarządzanie nim jest Ministerstwo Gospodarki i Pracy.

Tabela 10. Informacje finansowe o projektach w ramach 2 Priorytetu SPO Rozwój Zasobów Ludzkich 2004-2006 (listopad 2007)

Priorytet i działanie	Ilość wniosków po ocenie formalnej	Ilość podpisanych umów lub decyzji	Wartość projektów objętych umowami /decyzjami w tys. PLN	% realizacji zobowiązań na lata 2004-2006	Wartość dokonanych płatności w PLN	% realizacji zobowiązań na lata 2004-2006
2. Rozwój społeczeństwa opartego na wiedzy	2857	834	2894969	107	1461924	54
2.1. Działanie Zwiększenie dostępu do edukacji – promocja kształcenia przez całe życie	163	79	860294	113	432621	57
2.2. Działanie: Podniesienie jakości edukacji w odniesieniu do potrzeb rynku pracy	34	33	1236617	100	671663	55
2.3. Działanie: Rozwój kadr nowoczesnej gospodarki	2644	706	778830	112	341511	49
2.4. Działanie wzmocnienie zdolności administracyjnych	16	16	19226	105	16128	88

Źródło: Biuletyn Informacyjny Departamentu Zarządzania EFS, 2008 r., nr 7, s. 31

Na podstawie tabeli wynika, że największy procent dokonanych płatności (45,9%) dotyczył Działania 2.2. Podniesienie jakości edukacji w odniesieniu do potrzeb rynku pracy, następnie 29,6% wykorzystanych środków dotyczyło Działania 2.1. Zwiększenie dostępu do edukacji – promocja kształcenia przez całe życie, a 23,3% Działania 2.3. Rozwój kadr nowoczesnej gospodarki.

Do końca 2006r. wsparciem w ramach SPO RZL objęto 72,3 tys. przedsiębiorstw. Ewaluacja działania „Rozwój kadr nowoczesnej gospodarki” wykazała, że prawie połowa firm korzystających ze wsparcia zauważyła poprawę w funkcjonowaniu w porównaniu z okresem sprzed 6 miesięcy, a 72% z nich dostrzegło związek między poprawą a uczestnictwem w projektach EFS. [7, s. 105]

Z badania dotyczącego oceny wsparcia udzielonego w ramach I priorytetu SPO RZL osobom niepracującym, które ukończyły udział w projekcie, po pół roku po zakończeniu projektu 45% było zatrudnionych, a 14% prowadzi własną firmę. [2, s. 4] Jak wykazała sprawozdawczość programu, jego wdrażanie na poziomie regionalnym okazało się najbardziej efektywne. Projekty realizowane w regionach skutecznie odpowiadały na potrzeby lokalnego rynku pracy.

Działanie 2.3 wyróżnia się szczególnie wysokim odsetkiem beneficjentów ostatecznych, którzy brali udział w 2007 roku w projektach łączących szkolenia z doradztwem – uczestniczył w nich co piąty beneficjent ostateczny [15, s.18]. Wśród uczestników tego działania największym zainteresowaniem cieszyły się zajęcia rozwijające umiejętności interpersonalne (41%), a także zajęcia poświęcone strategiom organizacji własnej pracy (37% ankietowanych). Z Działania 2.2 największy odsetek beneficjentów korzystał z kursów językowych (38% ankietowanych) oraz kursów na egzaminatora (34% respondentów) [15, s. 20].

4.2. Zintegrowany Program Operacyjny Rozwoju Regionalnego (ZPORR)

Celem Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego jest tworzenie warunków wzrostu konkurencyjności regionów oraz przeciwdziałanie marginalizacji niektórych obszarów w taki sposób, aby sprzyjać długofalowemu rozwojowi gospodarstwu kraju, jego spójności ekonomicznej, społecznej i terytorialnej oraz integracji z Unią Europejską [7, s. 106]. Jego realizacja odbywa się poprzez cztery priorytety. Wsparcie obejmujące inwestycje w kapitał ludzki jest realizowane w Priorytecie 2 „Wzmocnienie rozwoju zasobów ludzkich w regionach”. Na realizację tego priorytetu przeznaczono środki w wysokości 598 655 tys. euro, w tym środki z funduszy strukturalnych wynoszą 438 469 tys. euro. Badanie wpływu ZPORR na rozwiązywanie problemów lokalnych, wyrównywanie szans i reorientacji zawodowej odpowiadały potrzebom lokalnego rynku pracy i pozytywnie wpłynęły na rozwój regionu.

5. Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia na lata 2007-2013

Możliwości zewnętrznych źródeł finansowania wynikają z dostępnych środków budżetowych i środków unijnych skierowanych na rozwój kapitału ludzkiego. W Narodowych Strategicznych Ramach Odniesienia na lata 2007-2013 również dużą uwagę poświęcono kwestii zasobów ludzkich. Celem strategicznym określono „tworzenie

warunków dla wzrostu konkurencyjności gospodarki opartej na wiedzy i przedsiębiorczości zapewniającej wzrost zatrudnienia oraz wzrost poziomu spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej". Podobnie wśród sześciu celów horyzontalnych znalazła się poprawa jakości kapitału ludzkiego i zwiększenie spójności społecznej, ale również jako ważny kierunek interwencji funduszy strukturalnych wyodrębniono konkurencyjność i innowacyjność przedsiębiorstw, w tym szczególnie sektora wytwórczego o wysokiej wartości dodanej, oraz rozwój sektora usług, które realizują drugą i trzecią Strategiczną Wytyczną Wspólnoty [7, s.40]. Środki strukturalne udostępnione Polsce w okresie 2007-2013 zostały podzielone pomiędzy pięć programów operacyjnych zarządzanych na szczeblu krajowym oraz szesnaście regionalnych programów operacyjnych realizowanych na szczeblu województw.

Tabela 11. Zestawienie prezentujące zaangażowanie środków w realizację regionalnych programów operacyjnych 2007-2013 (w euro)

Województwo	Wkład wspólnotowy (EFRR)	Wydatki budżetu państwa na projekty objęte pomocą publiczną
Dolnośląskie	1 213 144 879	39 661 228
Kujawsko-pomorskie	951 003 820	53 836 326
Lubelskie	1 155 854 549	60 554 094
Lubuskie	439 173 096	25 490 840
Łódzkie	1 006 380 910	74 564 674
Małopolskie	1 290 274 402	89 708 317
Mazowieckie	1 831 496 698	112 959 067
Opolskie	427 144 813	31 452 914
Podkarpackie	1 136 307 823	130 164 517
Podlaskie	636 207 883	76 234 660
Pomorskie	885 065 762	34 348 961
Śląskie	1 712 980 303	50 995 447
Świętokrzyskie	725 807 266	28 790 218
Warmińsko-mazurskie	1 036 542 041	57 605 724
Wielkopolskie	1 272 792 644	26 388 418
Zachodniopomorskie	835 437 299	63 820 641

Zródło: Witryna internetowa Ministerstwa Rozwoju Regionalnego: Podpisanie kontraktów wojewódzkich, www.mrr.gov.pl

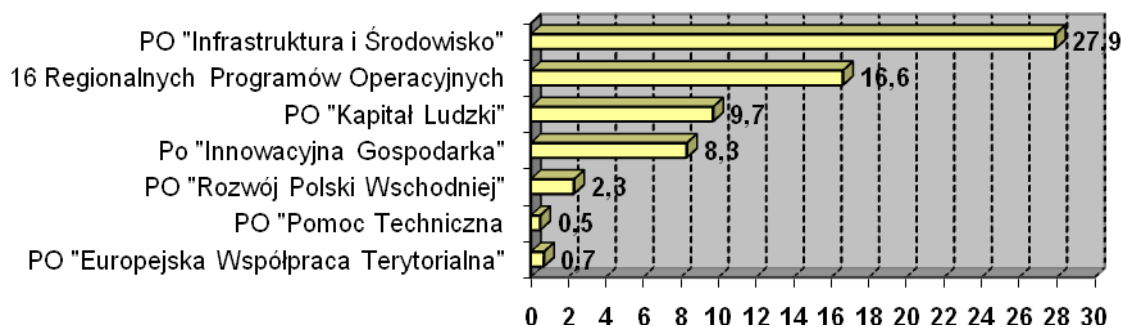
6. Programy operacyjne realizowane w Polsce w latach 2007-2013

W latach 2007-2013 będą realizowane następujące programy operacyjne:

- 1) Infrastruktura i Środowisko,
- 2) Innowacyjna Gospodarka,
- 3) Kapitał Ludzki,
- 4) Rozwój Polski Wschodniej,
- 5) Europejska Współpraca Terytorialna,

- 6) Pomoc Techniczna,
- 7) Regionalne Programy Operacyjne.

Szczegółowy podział środków pochodzących z funduszy strukturalnych i Funduszu Spójności, które są przeznaczone na realizację programów operacyjnych w latach 2007-2013 przedstawia poniższy rysunek:

Rysunek 8. Podział środków między fundusze strukturalne na lata 2007-2013 (w mld euro)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie strony internetowej serwisu informacyjnego Ministerstwa Rozwoju Regionalnego *Fundusze strukturalne*: www.fundusze-strukturalne.gov.pl

Najwięcej środków przeznaczono na Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko – 27,9 mld euro, następnie na 16 Regionalnych Programów Operacyjnych – 16,6 mld euro. Duża pula środków finansowych dotyczy Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki - 9,7 mld euro.

6.1. Program Operacyjny „Kapitał Ludzki” (PO KL)

Dla wzmocnienia rozwoju zasobów ludzkich powstał Program Operacyjny Kapitał Ludzki oraz część inicjatyw z Regionalnych Programów Operacyjnych. Całkowita wartość środków Europejskiego Funduszu Społecznego przeznaczonych na realizację działań w ramach PO KL wynosi 9 707 176 tys. euro. Oznacza to sześciokrotnie wyższe środki niż w poprzednim okresie programowania, które zainwestowane w odpowiedni sposób mogą przyczynić się do znacznego obniżenia poziomu bezrobocia oraz zwiększenia kwalifikacji kadr stanowiących o konkurencyjności współczesnej gospodarki. Nadrzędnym celem PO „Kapitał Ludzki” jest

„umożliwienie pełnego wykorzystania potencjału zasobów ludzkich poprzez wzrost zatrudnienia i potencjału adaptacyjnego przedsiębiorstw i ich pracowników, podniesienie poziomu wykształcenia społeczeństwa, zmniejszenie obszarów wykluczenia społecznego oraz wsparcie dla budowy struktur administracyjnych państwa [13].”

PO KL będzie kontynuował działania zapoczątkowane w ramach SPO RZL w zakresie:

- wsparcia systemów i struktur w obszarze rynku pracy, integracji społecznej i edukacji;
- dostosowania kwalifikacji kadr i pracowników przedsiębiorstw,
- działań na rzecz podniesienia poziomu i jakości wykształcenia społeczeństwa odpowiadającego potrzebom regionalnego rynku pracy. [7, s. 106]

PO KL będzie kontynuował działania zapoczątkowane w ramach ZPORR w zakresie popularyzacji transferu wiedzy, kształcenia ustawicznego osób dorosłych, rozwoju przedsiębiorczości.

Program ten składa się z 11 Priorytetów, które podzielone zostały na dwa szczeble – pierwsze sześć realizowane będą na szczeblu centralnym, natomiast pozostałe na szczeblu regionalnym:

- Priorytet 1. Zatrudnienie i integracja społeczna,
- Priorytet 2. Rozwój zasobów ludzkich i potencjału adaptacyjnego przedsiębiorstw,
- Priorytet 3. Wysoka jakość systemu oświaty,
- Priorytet 4. Szkolnictwo wyższe i nauka,
- Priorytet 5. Dobre rządzenie,
- Priorytet 6. Rynek pracy otwarty dla wszystkich
- Priorytet 7. Promocja integracji społecznej,
- Priorytet 8. Regionalne kadry gospodarki
- Priorytet 9. Rozwój wykształcenia i kompetencji w regionach,
- Priorytet 10. Pomoc techniczna

Tabela 12. Źródła finansowania Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki 2007-2013 w podziale na priorytety

Priorytet	Wkład wspólnotowy	Wkład krajowy	Ogółem
	w tys. euro		
I. Zatrudnienie i integracja społeczna	430 260	75 928	506 189
II. Rozwój zasobów ludzkich i potencjału adaptacyjnego przedsiębiorstw oraz poprawa stanu zdrowia osób pracujących	661 310	116 701	778011
III. Wysoka jakość systemu oświaty	855 300	150 935	1006235
IV. Szkolnictwo wyższe i nauka	816 311	144 055	960366
V. Dobre rządzenie	519 225	91 628	610853

VI. Rynek pracy otwarty dla wszystkich	1 918 389	338 539	2256928
VII. Promocja integracji społecznej	1 319 970	232 935	1552905
VIII. Regionalne kadry gospodarki	1 350 207	238 271	1588478
IX. Rozwój wykształcenia i kompetencji w regionach	1 447 911	255 513	1703424
X. Pomoc techniczna	388 287	68 521	456808
Razem:	9 707 176	1 713 031	11 420 207

Źródło: *Program Operacyjny Kapitał ludzki, Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia 2007-2013*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2007.

Na PO KL na lata 2007-2013 przeznaczony jest 9 707 176 tys. euro. W każdym roku jest to kwota około 1,4 mld euro. Są to znacznie większe środki niż obecnie uzyskiwane. Największe środki przeznaczone są na projekty w ramach priorytetów VI-IX.

Na rzecz rozwoju zasobów ludzkich przedsiębiorstw w latach 2007-2013 będą realizowane projekty w ramach działania 2.1 „Rozwój kadr nowoczesnej gospodarki” zakładającego prowadzenie szkoleń lub studiów podyplomowych, promocję podnoszenia kwalifikacji zawodowych, badania naukowe dotyczące luk kompetencyjnych pracowników bądź zawodów przyszłości, upowszechnienie e-learningu oraz propagowanie innowacyjności w organizacjach. Działanie 4.3 – „Wzmocnienie kompetencji kadr systemu B+R” przewiduje wybór programów zapewniających zacieśnianie współpracy sektora nauki z przedsiębiorstwami w zakresie projektów badawczo-rozwojowych, które zmniejszą lukę technologiczną istniejącą pomiędzy Polską a większością krajów Unii Europejskiej poprzez inwestycje w rozwój kompetencji kadr B+R. Działanie 8.1 „Rozwój pracowników i przedsiębiorstw w regionie” zakłada wsparcie rozwoju kwalifikacji zawodowych zatrudnionych w przedsiębiorstwach poprzez doradztwo oraz szkolenia otwarte i zamknięte.

Podsumowanie:

Odniesienie sukcesu gospodarczego przez przedsiębiorstwo przestało zależeć wyłącznie od posiadanych tradycyjnych zasobów gospodarczych. Era wiedzy zmieniła bowiem istotę rozumienia terminu „bogactwo organizacji” i sposobu jego tworzenia. Dostrzeżono, że niezwykle istotnym zasobem organizacji są pracownicy, których umiejętności umożliwiają tworzenie nowych produktów i technologii. Problematyka kapitału ludzkiego zarządzającego działalnością organizacji znalazła odpowiednie odzwierciedlenie w wytycznych polityki regionalnej realizowanej w Polsce. Tak duża pula środków

przeznaczonych na rzecz zatrudnionych budzi nadzieję na poprawę jakości wykonywanej przez nich pracy, a przez to na wzrost konkurencyjności polskich przedsiębiorstw działających na jednolitym rynku europejskim. Jednocześnie cieszy perspektywa podjęcia licznych działań skierowanych na osoby bezrobotne lub rozpoczynające drogę zawodową, które bez kompleksowego wsparcia instytucji rynku pracy mogą zmarnować swój potencjał, a przez to zahamować osiągnięcie celu strategicznego NSRO, czyli wzrost konkurencyjności gospodarki opartej na wiedzy i przedsiębiorczości.

Literatura:

1. Armstrong M., *Zarządzanie zasobami ludzkimi*, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2001.
2. *Biuletyn Informacyjny Departamentu Zarządzania EFS*, 2008 nr 7.
3. Głąbicka K., *Polityka społeczna w Unii Europejskiej. Aspekty aksjologiczne empiryczne*, Wyższa Szkoła Pedagogiczna Towarzystwa Wiedzy Powszechnej w Warszawie, 2001.
4. Jaki A., *Kapitał intelektualny jako składnik kapitału przedsiębiorstwa*, w: *Zarządzanie wiedzą a procesy restrukturyzacji i rozwoju przedsiębiorstw*, pod red. R. Borowieckiego, VII Międzynarodowa Konferencja Naukowa Krynica 2000, AE w Krakowie, Kraków 2000.
5. *Koszty pracy w Polsce*, GUS, Warszawa 2005.
6. Naruszewicz S., (red), *Fundusze strukturalne w polityce regionalnej*, Politechnika Białostocka, Białystok 2005.
7. *Program Operacyjny Kapitał ludzki, Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia 2007-2013*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2007.
8. Sadowski A., *Kapitał społeczny i kulturowy heterogenicznej „metropolii” wschodniego pogranicza*, w: B. Jałowiecki, A. Majer, M. S. Szczepański (red.), *Przemiany miasta. Wokół socjologii Aleksandra Wallisa*, Wydawnictwo Naukowe „Scholar”, Warszawa 2005.
9. *Sektorowy Program Operacyjny Rozwój Zasobów Ludzkich 2004-2006*– załącznik do Rozporządzenia Ministra Gospodarki i Pracy z dnia 1 lipca 2004 roku w sprawie przyjęcia Sektorowego Programu Operacyjnego Rozwój Zasobów Ludzkich 2004-2006 (Dz. U. Nr 166, poz. 1743).
10. Szczepański M. S., *Yappiszoneria, karosi i ludzie z sieci*, [w:] D. Czakon, J. Kosmala, M. Szczepański S. (red.), *Polska szkoła: edukacja a rozwój lokalny i regionalny*, Wydawnictwo Śląsk, Częstochowa-Katowice 2001.
11. Witryna internetowa Ministerstwa Rozwoju Regionalnego: *Podpisanie kontraktów wojewódzkich*, www.mrr.gov.pl
12. Witryna internetowa Ministerstwa Rozwoju Regionalnego: *Fundusze strukturalne* www.fundusze-strukturalne.gov.pl
13. Witryna internetowa portalu funduszy strukturalnych: www.efs.gov.pl.
14. Witryna internetowa Ministerstwa Rozwoju Regionalnego: *Poziom wdrażania funduszy strukturalnych (stan na 30.03.2008)* www.mrr.gov.pl
15. Witryna internetowa Europejskiego Funduszu Społecznego: *Badanie beneficjentów ostatecznych SPO RZL 2004-2006. Raport z IV sesji ankietowania*. www.efs.gov.pl

**The possibility of the development of the human capital of organization
within the of structural funds**

The human capital is "knowledge, skills and the possibilities of individuals which have the economic value for the organization". The problems of human capital manageress in the organization found suitable reflection in the directive regional politics realized in Poland. UE Programs will continue giving support for education, development, knowledge and enterprise.

mgr Adam Dębski
Rzecznik Prasowy NFZ
w Białymstoku

Problem wykluczenia i inkluzji społecznej w Programie Operacyjnym Kapitał Ludzki na lata 2007-2013

Streszczenie:

Program Operacyjny Kapitał Ludzki 2007-2013 jest najważniejszym mechanizmem wsparcia projektów stymulujących rozwój gospodarczy, wzrost konkurencyjności i spójności społecznej w Polsce. Ważnym obszarem, który wymaga interwencji jest problem wykluczenia społecznego i wsparcia integracji społecznej. Niniejszy artykuł jest próbą analizy tychże pojęć oraz udzielenia odpowiedzi na pytanie jakie narzędzia służą rozwiązaniu problemów z nimi związanych. Analizując różne ujęcia teoretyczne autor zauważa, że czynnikiem zwiększającym ryzyko wykluczenia społecznego jest miejsce jednostki na rynku pracy. Brak stałego zatrudnienia oznacza najczęściej ubożenie, marginalizację i alienację, co prowadzi do ograniczenia uczestnictwa w sferach uprawnień i zasobów. Program Operacyjny Kapitał Ludzki formułuje wprost cele strategiczne, mające zapobiec negatywnym zjawiskom i wzmocnić integrację społeczną. Na uwagę zasługuje fakt, iż ta ostatnia jest w dojrzałych demokracjach uważana za wynik oddolnych działań członków określonej społeczności. Z tym większym zainteresowaniem należy śledzić efekty wdrażania PO KL.

Wstęp

Wśród instrumentów polityki strukturalnej służących wsparciu ubogich regionów państw członkowskich UE, ważne miejsce zajmuje Europejski Fundusz Społeczny. Z tego właśnie źródła pochodzą środki przeznaczone w latach 2007-2013 na realizację Programu Operacyjnego Kapitał Ludzi (POKL) – najważniejszego mechanizmu wsparcia projektów służących *zatrudnieniu, edukacji, integracji społecznej, rozwoju potencjału adaptacyjnego pracowników i przedsiębiorstw, a także budowie sprawnej i skutecznej administracji publicznej i wdrażaniu zasady dobrego rządzenia* [1,s.5].

Program Operacyjny *Kapitał Ludzki* ma się przyczyniać do realizacji założeń Narodowych Strategicznych Ramach Odniesienia 2007-2013, będąc odpowiedzią na

wyzwania jakie stawia odnowiona Strategia Lizbońska. Ma również stać się daleko idącym projektem społecznym wspierającym na szczeblu instytucjonalnym zmiany zmierzające do zniwelowania negatywnych skutków współczesnych procesów ekonomicznych.

Wśród wymienionych wyżej obszarów działania POKL znajduje się problem integracji społecznej, która implikuje ograniczenie obszarów wykluczenia społecznego. Niniejszy artykuł jest próbą analizy tychże pojęć oraz udzielenia odpowiedzi na pytanie jakie narzędzia służą rozwiązaniu problemów z nimi związanych.

1. Czym jest kapitał ludzki?

Pojęcie *kapitału ludzkiego* zyskało popularność w latach 70-tych XX wieku w związku z kryzysem światowej gospodarki, który wyraźnie uświadomił socjologom, iż poruszający się w nurcie klasycznym i neoklasycznym ekonomiści tkwią w błędzie uznając za decydujące wyłącznie takie czynniki rozwoju gospodarki jak zasoby finansowe i rzeczowe czy możliwości kredytowe. Badacze przeciwni redukcjonizmowi ekonomicznemu zaproponowali pojęcie kapitału ludzkiego jako niematerialnego czynnika rozwoju [15, s.418]. W myśl takiej koncepcji, jednostka jest aktywnie działającym aktorem mającym wpływ na zmiany dotyczące otaczającej ją rzeczywistości społecznej, zaś kryterium postępu jest zwiększanie jednostkowej i wyrównywanie międzyjednostkowej „*sily sprawczej*”, poszerzanie możliwości wyborów dokonywanych przez członków określonego społeczeństwa oraz powiększanie i upowszechnianie stopnia uczestnictwa w życiu społecznym [15, s.418].

W pierwotnym – wąskim ujęciu ekonomicznym, kapitał ludzki rozumiano jako zdolność do wytwarzania nowych wartości ekonomicznych, a determinowały go takie czynniki jak wiedza i umiejętności. Jego wzmocnienie polegało na inwestycjach kształceniowych. W późniejszym – szerszym – społecznym ujęciu kapitał ludzki określa możliwości tworzenia coraz doskonalszych przestrzeni cywilizacyjnych, opartych na więziach społecznych, wartościach związanych z poczuciem przydatności dla innych ludzi, przynależności do różnych grup, tworzenia kultury. Jej elementami są: dobra materialne i niematerialne, wzory postępowania, oceny wartościujące oraz instytucje organizujące ludzkie zachowania [3, s.12]. Rozwój tak rozumianego kapitału ludzkiego dokonuje się m.in. poprzez dodatkowe nakłady ponoszone na kulturę, ochronę zdrowia, a nawet ochronę środowiska naturalnego.

Wiążąc oba podejścia należy stwierdzić, że kapitał ludzki jest nagromadzonym przez człowieka zasobem wiedzy, doświadczenia i umiejętności, który czyni go zdolnym

do wykonywania pracy, uzyskiwania dochodów, pełnienia różnych ról w życiu społecznym. Całościowy wymiar kapitału ludzkiego wykracza poza ramy ekonomiczne, uwzględniając tradycję, społeczne wartości, normy, aktywność, tkankę społeczną [15, s.427]. Warto podkreślić, że teoria kapitału ludzkiego choć uwzględnia kontekst pozaekonomiczny, wciąż odnosi się do terminu „kapitał”, czyli czynnika zwiększającego potencjał ekonomiczny, który może być opisany i oceniony w kategoriach ilościowych, gdyż przekłada się na zwiększenie konkurencyjności, wprowadzenie innowacji, nowych technologii, poprawę jakości produkowanych dóbr bądź świadczonych usług.

Kapitał ludzki uzupełniają pojęcia *kapitału kulturowego* i *kapitału społecznego*. Ten pierwszy jest najczęściej definiowany jako ogół kompetencji, kwalifikacji, nawyków, a nawet odruchów umożliwiających pokonywanie barier rozwojowych. Jest to zestaw umiejętności trafnego poruszania się w świecie wartości, symboli, rytuałów. Często jest kojarzony z grupami o wyższej pozycji społecznej i wykształceniu, jako zasób ułatwiający reprodukcję elitarnych pozycji. Kapitał społeczny jest zaś sumą więzi zaufania, lojalności i solidarności, znajdujących wyraz w samoorganizowaniu się i samorządności, głównie w ramach dobrowolnych stowarzyszeń. A także poprzez kontakty, znajomości czy sieć powiązań towarzyskich [20, s.336].

Niedostatek kapitału społecznego, spowodowany destrukcją więzi lokalnych powoduje utrudniony dostęp do zasobów, informacji, wiedzy, czy umiejętności ułatwiających normalne radzenie sobie w życiu. Spotęgowany czynnikami strukturalnymi bądź osobowościowymi grozi zaś utratą kontaktu z różnego typu rynkami: pracy, konsumpcyjnym, dóbr i usług. Dlatego komplementarnego charakteru nabierają pojęcia *kapitał społeczny i ekskluzja społeczna* [13, s.133], co znajduje swoje odzwierciedlenie w założeniach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki, który obejmuje działania zmierzające do wzmocnienia kapitału społecznego jednostek i grup.

2. Pojęcie wykluczenia społecznego (ekskluzji)

Wykluczenie społeczne – (*social exclusion*) jest zjawiskiem wielowymiarowym, zatem trudno definiowalnym. Angielski termin *exclusion* oznacza zarówno stan (wykluczenie) jak i proces (wykluczanie). Refleksje nad ekskluzją społeczną pojawiły się w początku lat 60-tych. Początkowo zjawisko to rozumiano w kategoriach politycznych i gospodarczych, jako służące opisowi sytuacji życiowej i miejsca w społeczeństwie psychicznie i fizycznie upośledzonych, ludzi starszych i chorych, narkomanów, rodzin patologicznych. W latach 70-tych we Francji jako wykluczonych społecznie określano

tych, którzy nie mieli uprawnień do gwarancji socjalnych, a więc również przestępców i ludzi marginesu. W latach 80-tych pojęcie to rozszerzono o inne formy upośledzenia społecznego, akcentując chronicznie bezrobotnych, którzy przez brak koniecznych środków do życia tracą więź z innymi członkami społeczeństwa oraz absolwentów szkół, których umiejętności nie odpowiadały wymaganiom rynku pracy [8, s.26]. Na przełomie lat 80-tych i 90-tych XX wieku coraz częściej w kontekście wykluczenia społecznego przypomniano o imigrantach, mających niewielki udział w dobrach dostępnych dla obywateli krajów rozwiniętych.

Obecnie ekskluzja uwzględnia również czynnik społeczny, funkcjonując jako wynik stopniowego zanikania więzi społecznych i symbolicznych, które wiążą jednostkę ze społeczeństwem, w szczególności osłabienie relacji podmiotowych, kontaktów sąsiedzkich, więzi pierwotnych, dezorganizację życia rodzinnego.

Ryszard Szarfenberg, współautor Narodowej Strategii Integracji Społecznej, zauważa, że najczęściej przewijającymi się w literaturze cechami definicyjnymi wykluczenia społecznego są:

1. Ograniczone uczestnictwo w życiu społecznym, zbiorowym, w jego ważnych aspektach i obszarach;
2. Ograniczony dostęp do zasobów, instytucji, systemów społecznych ułatwiających/umożliwiających uczestnictwo, integrację;
3. Prawa socjalne realizowane w coraz bardziej ograniczonym stopniu;
4. Ubóstwo;
5. Kumulowanie się czynników ryzyka w określonych obszarach i zbiorowościach;
6. Szybkie pogarszanie się sytuacji społecznej jednostki/grupy/zbiorowości pod wieloma względami [18, s.18].

Czynniki te można podzielić na trzy grupy określające niedostatek: uczestnictwa, uprawnień i zasobów, co w konsekwencji prowadzi do zbędności, marginalności, obcości, inności, odcięcia, braku więzi, wyłączenia, czy destrukcji [10, s.3-21]

Wykluczenie społeczne – jak zauważa Lucyna Frąckiewicz - może dokonywać się jednocześnie na kilku płaszczyznach

- fizycznej, która jest związana z wiekiem, niepełnosprawnością, poziomem wykształcenia rodziców;
- strukturalnej, na którą wpływa miejsce zamieszkania, posiadanie dochodów poniżej granicy ubóstwa;

- normatywnej, którą określają konflikty prawem, zjawiska patologii, braki legislacyjne związane z imigracją i instytucjonalne związane z okresem po odbyciu kary [5, s.12].

Ten podział podjęli autorzy Diagnozy społecznej 2007, którzy obliczyli, że pierwszym typem wykluczenia zagrożonych jest 16,3% Polaków (już wykluczonych – 5,1%), drugim typem 13,3% (już wykluczonych – 1,8%), zaś trzecim – 10,5% (już wykluczonych – 5,7%) [4, s.15].

Coraz częściej wskazuje się również nową formę wykluczenia, towarzyszącą wskazanym wyżej, mianowicie wykluczenie cyfrowe. Jego negatywne skutki postępują w błyskawicznym tempie, wprost proporcjonalnym do rozwoju nowoczesnych technologii i ich zastosowania w życiu codziennym. Wykluczenie cyfrowe dotyczy różnic w poziomie wiedzy wynikających z wykorzystania potencjału informatycznego, sposobie, połączenia z internetem (szerokopasmowe łącza stwarzają inne jakościowo możliwości niż połączenie modemowe) a także w znajomości języka obcego jako bariery w swobodnym korzystaniu ze źródeł internetowych [11, s.108].

Ekсклюzyja społeczna bywa rozumiana również jako marginalizacja (marginalność) społeczna - zjawisko, w którym zachodzi równocześnie brak udziału w wielu aspektach życia zbiorowego lub jako stan niedostatecznej realizacji podstawowych praw człowieka gwarantowanych przez prawo międzynarodowe [17, s.44].

W Narodowej Strategii Integracji Społecznej przyjęto, iż wykluczenie społeczne to sytuacja uniemożliwiająca lub znacznie utrudniająca jednostce lub grupie, zgodne z prawem pełnienie ról społecznych, korzystanie z dóbr publicznych i infrastruktury społecznej, gromadzenie zasobów i zdobywanie dochodów w godny sposób [2, s.23].

Program Operacyjny Kapitał Ludzki przywołuje definicję wykluczenia społecznego przyjętą w dokumencie powołującym rządowy Zespół Zadaniowy ds. Reintegracji Społecznej: wykluczenie społeczne to: brak lub ograniczone możliwości uczestnictwa, wpływania, korzystania osób i grup z podstawowych praw, instytucji publicznych, usług, rynków, które powinny być dostępne dla wszystkich, a w szczególności dla osób ubogich [2, s.22].

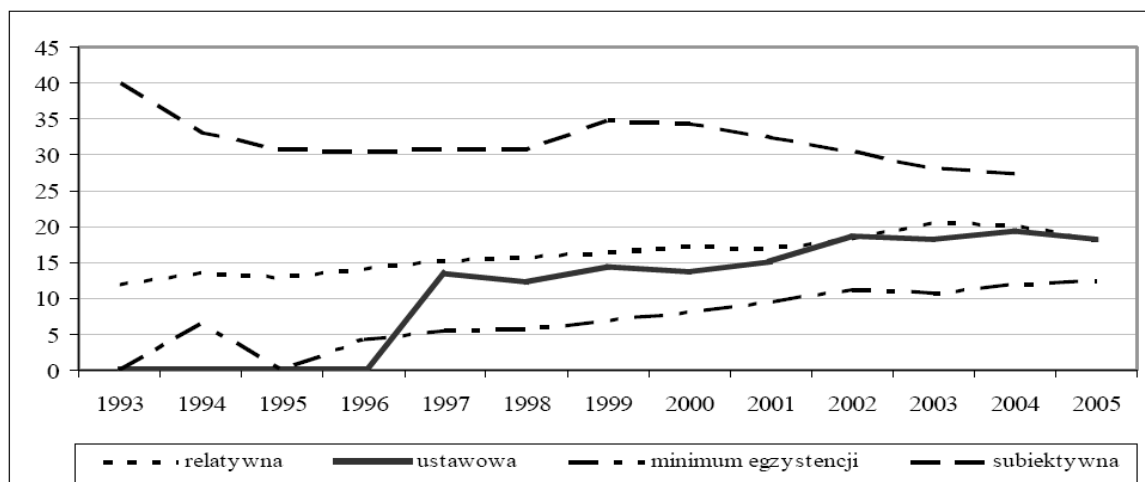
3. Przyczyny wykluczenia

Barbara Rysz-Kowalczyk zauważa, że ocena przyczyn wykluczenia społecznego zależy od przyjętego podejścia ideologicznego. O ile według konserwatystów

odpowiedzialność za wykluczenie społeczne spada na wykluczone jednostki i grupy, to według socjaldemokratów na społeczeństwo i system [17, s.44]. Ta druga koncepcja uzasadnia konieczność podejmowania zinstytucjonalizowanych działań służących ograniczeniu ekskluzji, co zauważyła w raporcie końcowym jedna z grup zadaniowych przygotowujących Narodową Strategię Integracji Społecznej: *przyczyny powstawania i trwania sytuacji znacznie utrudniających (...) dostęp do zasobów publicznych i godne zabezpieczenie własnej egzystencji. (...) nie leżą po stronie wykluczanych jednostek w takim sensie, że nie są zawinione, nie wynikają z ich wad moralnych. Mogą być związane z cechami jednostek wykluczanych, ale cechy te są społecznie narzucane i określane. Rasa, płeć czy niepełnosprawność umysłowa albo ubóstwo, bezrobocie czy kryminalna przeszłość nie miałyby żadnego znaczenia wykluczającego, gdyby nie rozmaite wykluczające zachowania, praktyki, poglądy, oceny, normy i – najogólniej mówiąc – instytucje, które narosły wokół tego rodzaju cech. To właśnie w takich instytucjonalno-kulturowych kompleksach warunkujących określone praktyki należy szukać przyczyn wykluczenia społecznego* [19, s.13].

Ruth Levitas angielska badaczka biedy wyróżniła trzy koncepcje przyczyn wykluczenia społecznego. W pierwszej – określonej jako podejście redystrybucyjne, ekskluzja jest skutkiem ubóstwa. W drugim z podejść – reintegracyjnym – wykluczenie jest powodowane pozostawaniem poza sferą wytwarzania środków do życia, głównie poza rynkiem pracy, lub w sytuacji zagrożenia utratą pracy. W podejściu trzecim – moralizującym – autorka lokuje przyczyny wykluczenia społecznego w deficytach ludzkich zachowań, głównie w wyuczonych bezradności i uzależnieniu od zasiłków instytucji pomocowych i powielaniu w kolejnych pokoleniach wzorów biednego życia i zachowań dewiacyjnych [8,s.34]. Dwa pierwsze podejścia, co zostanie wskazane później zostały podjęte właśnie w Programie Operacyjnym Kapitał Ludzki, dlatego większość działań jest skierowana na przeciwdziałanie ubóstwu oraz bezrobociu.

O tym jak szeroki zasięg ma w Polsce ubóstwo świadczą dane Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej (MPiS) opierające się na badaniach Głównego Urzędu Statystycznego (GUS). W ubóstwie skrajnym, którego poziom wyznacza w Polsce kategoria minimum egzystencji (wynoszące w 2005 r. 385 zł dla osoby samotnie gospodarującej i 1 261 zł dla przeciętnej, czteroosobowej rodziny) żyje według danych GUS żyje 12-13% społeczeństwa, zaś poniżej ustawowej linii ubóstwa, wyznaczonej przez próg wejścia do systemu pomocy społecznej – 19% [1, s.38].

Rysunek 9. Zasięg ubóstwa w Polsce w latach 1993-2005 (odsetek osób poniżej różnych linii ubóstwa)

Źródło: POKL za: MPiS na podstawie danych GUS.

Za ubóstwo subiektywne uważa się autoklasyfikację badanych, którzy sami określają swój standard życia, jest to więc najbardziej demokratyczna metoda definiowania ubóstwa. Ubóstwo relatywne określone jest dla każdego kraju odrębnie, zazwyczaj jako 50% przeciętnych wydatków dorosłej osoby. Przytoczone dane wskazują, iż w ciągu minionych kilku lat systematycznie wzrasta odsetek osób żyjących poniżej relatywnej granicy ubóstwa, co sugeruje postępujące rozwarstwienie ekonomiczne społeczeństwa. Wzrasta również wskaźnik osób, których miesięczne dochody sytuują ich poniżej minimum egzystencji. Wskaźnik ubóstwa jest zaś dla problemu wykluczenia społecznego kluczowy.

4. Wskaźniki wykluczenia

W roku 2001 na szczycie w Laeken został przyjęty przez Komisję Europejską zestaw wskaźników wykluczenia społecznego (*Laeken indicators*) służących do pomiaru realizacji celów szeroko rozumianej polityki społecznej. Większość z nich oparta jest na kryterium dochodowym (m.in. odsetek osób o niskich dochodach po uwzględnieniu świadczeń społecznych, dysproporcja w zakresie dystrybucji dochodów, przeciętna względna luka dochodowa osób o niskich dochodach), pozostałe dotyczą problemów rynku pracy, edukacji i zdrowia.

Drugi przykład listy wskaźników przyjętych w celach politycznych pochodzi z Polski, a opublikowano ją w Narodowej Strategii Integracji Społecznej (NSIS). Odnajdujemy w niej oprócz wymienionych wyżej takie kryteria jak m.in.: udział osób

objętych kształceniem ustawicznym, dostęp do pracowników socjalnych, czy poziom uczestnictwa w działaniach NGOs i innych formach pracy społecznej oraz samopomocy.

Program Operacyjny Kapitał Ludzki nie formułuje własnych wskaźników wykluczenia społecznego, opierając się na wymienionych wyżej. Jako czynnik decydujący o statusie społecznym wskazuje się miejsce zajmowane na rynku pracy [1,s.40], zaś zasadniczą „ścieżkę” wykluczenia stanowi wzrastanie w środowisku społecznym o niskich zasobach kapitału społecznego, przy braku możliwości lub ograniczeniach nabycia odpowiednich kwalifikacji oraz społecznych umiejętności partycypacji w życiu wspólnoty [1,s.40]. Innym czynnikiem zwiększającym ryzyko wykluczenia społecznego jest wiek bądź przynależność do jednej z grup o negatywnym wizerunku (np. członkowie mniejszości, byli więźniowie).

4.1 Grupy zagrożone wykluczeniem

Nie wszystkie jednostki są zagrożone wykluczeniem społecznym w jednakowym stopniu. Zdecydowanie większe ryzyko dotyczy tych, które należą do kategorii narażonych na deprivację strukturalną, instytucjonalną, czy osobniczą. Niedostatki w każdej z tych sfer skutkują również brakami w pozostałych. Program Operacyjny Kapitał Ludzki dzieli więc czynniki powodujące wykluczenie społeczne na 3 grupy:

- strukturalne (wpływ warunków ekonomicznych oraz procesów społecznych i demograficznych, takich jak: pozycja na rynku pracy, stan rodzinny, poziom edukacji, miejsce zamieszkania);
- instytucjonalne (brak lub utrudnione możliwości zaspokajania potrzeb życiowych – np. edukacyjnych, zdrowotnych, mieszkaniowych kulturalnych w wyniku wadliwego działania instytucji odpowiedzialnych za ich realizację ;
- społeczne (dyskryminacja, niekorzystna sytuacja indywidualna wynikająca z różnych przypadków życiowych: bezdomności, niepełnosprawności, sieroctwa, uzależnień czy imigracji) [1, s.10].

Do grup zagrożonych wykluczeniem społecznym w Programie Operacyjnym Kapitał Ludzki zaliczane są w szczególności:

- a) osoby długotrwale bezrobotne
- b) osoby niepełnosprawne
- c) dzieci i młodzież
- d) więźniów i osoby opuszczające zakłady karne
- e) uchodźców i migrantów

f) Romów

Ponadto poszczególne działania odnoszą się do takich kategorii społecznych jak:

- osoby, które korzystają z usług systemu pomocy społecznej
- osoby zagrożone utratą pracy,
- osoby powracające na rynek pracy po urloпах macierzyńskich lub wychowawczych,¹⁰
- osoby o niskich kwalifikacjach doświadczających trudności związanych z wejściem na rynek pracy,
- kobiety, postrzegane przez pracodawców i otoczenie społeczne jako pracownicy mniej dyspozycyjni oraz mobilni zawodowo,
- mieszkańcy obszarów wiejskich, gdzie poziom rozwoju społeczno-gospodarczego jest znacznie niższy niż w ośrodkach zurbanizowanych, w wyniku czego występują liczne bariery nie tylko w dostępie do infrastruktury, lecz również w możliwościach podnoszenia kwalifikacji czy korzystania z usług społecznych.

a) Osoby długotrwale bezrobotne

Zgodnie z definicjami ustawowymi, osobami długotrwale bezrobotnymi są osoby pozostające bez pracy powyżej 12 miesięcy. Według danych na koniec 2006 roku dotyczy to co drugiego zarejestrowanego bezrobotnego, zaś w województwie podlaskim – blisko 2/3. (Tabela 1) Najczęściej cechuje ich: stosunkowo niski poziom wykształcenia, niskie dochody, ograniczony stopień aktywności społecznej i obywatelskiej, a także utrata motywacji do podejmowania prób poprawy swojej sytuacji. Jedną z przyczyn takiej sytuacji jest rozwinięta na szeroką skalę „szara strefa”, w której większość „pracujących” stanowią osoby długotrwale bezrobotne. Charakterystyczne jest to, że jak wynika z badań, długoterminowe bezrobocie ma tendencje do utrwalania się i może stać się zjawiskiem społecznego dziedziczenia dla całych rodzin i grup społecznych.

Tabela 13. Struktura bezrobocia według wybranych grup bezrobotnych (w %)

Wybrane grupy bezrobotnych	2001	2003	2005	2006
Kobiety	50,6	49,4	50,3	52,6
Młodzież (18-24)	28,3	49,4	25,0	22,9

¹⁰ w dobie poważnych problemów demograficznych, które dotyczą europejskie społeczeństwa, należy podjąć kroki w celu pomocy matkom lub ojcom powracającym na rynek pracy po urloпах wychowawczych. Analizy wskazują bowiem, iż kobiety z małymi dziećmi znacząco ograniczają swą aktywność zawodową. Jest też wysoce prawdopodobne, iż jedną z przyczyn niekorzystnych procesów demograficznych jest konieczność przerwania pracy nierzadko wiążąca się z jej utratą.

Osoby w okresie 12 miesięcy od dnia ukończenia nauki	5,6	5,5	6,0	5,6
Zamieszkali na wsi	36,5	36,1	36,1	36,6
Powyżej 50 r.ż.	-	-	15,9	19,0
Długotrwale bezrobotni	49,2	52,6	46,7	63,6
Osoby bez kwalifikacji zawodowych	-	-	24,6	30,9
Niepełnosprawni	2,3	2,7	3,2	3,8

Źródło: Tomanek A., *Zasoby ludzkie i rynek pracy*, w: (red.) Pławgo B., *Potencjał rozwoju regionalnego – województwo podlaskie*, Białystok 2007, s. 211.

Warto podkreślić fakt, iż mimo, że zjawisko ekskluzji dotyczy długotrwale bezrobotnych, można je również odnieść do osób wykonujących pracę tymczasową, pracę w niepełnym wymiarze godzin, czy nawet tych, które mają stałą pracę zawartą na czas nieokreślony, na pełnym etacie, ale zbyt nisko wynagradzaną [9,s.181-182]. Osoby takie nie mają dostępu do szerokiego wachlarza dóbr konsumpcyjnych. Praca bowiem - by posłużyć się słowami Dahrendorfa – stanowi bilet wstępu do świata zasobów i tym samym umożliwia jednostkom pełniejsze uczestnictwo w życiu społecznym [6,s.170].

b) Osoby niepełnosprawne

W świetle wyników Narodowego Spisu Powszechnego przeprowadzonego w 2002 r. liczba osób niepełnosprawnych w Polsce wynosiła blisko 5,5 mln osób. Źródłem utrzymania dla 84% osób niepełnosprawnych są głównie świadczenia społeczne (renty, emerytury, zasiłki). Około 60 % niepełnosprawnych jest w wieku produkcyjnym, zaś współczynnik aktywności zawodowej tej grupy wynosi 20%, tj. 3 razy mniej niż dla ogółu ludności w wieku produkcyjnym. Co druga osoba niepełnosprawna ma co najwyżej wykształcenie podstawowe, 19,2% średnie, a jedynie 3,7% wyższe [16,s.220].

c) Dzieci i młodzież

W Polsce występuje zjawisko juvenilizacji biedy, czyli nadreprezentowania dzieci wśród ludności biednej w stosunku do ich udziału wśród ogółu Polaków. Z badań wynika, że 44% ludności biednej ma mniej niż 19 lat, podczas gdy ta kategoria wiekowa stanowi mniej niż 24% ludności Polski [1,s.43]. Według Państwowej Agencji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych (PARPA) około 1 mln dzieci wychowuje się w rodzinach nadużywających alkoholu. Dodatkowym problemem w skali globalnej jest, co zauważa Anthony Giddens, chwiejny rynek pracy i mały popyt na niewykwalifikowanych pracowników [7,s.347]. Brak działań zmierzających do wyrównania szans edukacyjnych i

podniesienia kapitału kulturowego będzie powodował polaryzację wśród młodzieży pokrywającą się w dużej mierze ze statusem majątkowym ich rodziców, może też prowadzić do patologii takich jak: doświadczenia z narkotykami, alkoholizm, erozja norm moralnych, zachowania antysocjalne, przestępcze, przemoc w rodzinie, czy postawa roszczeniowa wobec instytucji pomocy społecznej.

d) więźniowie i osoby opuszczające zakłady karne

Corocznie z zakładów karnych wychodzi na wolność około 30 tys. osób, które mają ogromny problem ze znalezieniem legalnej pracy. Opuszczający zakłady karne obciążeni są na dwa sposoby: ich kwalifikacje najczęściej się przedawniły, a pobyt w więzieniu stygmatyzuje ich w oczach pracodawców.

e) uchodźcy i migranci

Liczba uchodźców w 2004 r. wynosiła 8 tys. osób. Integracja osób ubiegających się o ochronę międzynarodową w Polsce dotyczy przede wszystkim osób pochodzących z Federacji Rosyjskiej i uznających się za Czeczeńców. Osoby te mają prawo do podjęcia pracy oraz zarejestrowania się jako bezrobotni lub korzystania z opieki społecznej, jednakże bez znajomości języka i kultury nie są w stanie sprawnie i samodzielnie poruszać się w polskim społeczeństwie.

f) Romowie

Romowie są mniejszością etniczną, która (poza nielicznymi wyjątkami) nie bierze aktywnego udziału w życiu publicznym. Wynika to częściowo z niedostatecznej edukacji obywatelskiej, a po części również z niechęci tradycyjnych autorytetów tej społeczności do działalności na forum publicznym.

Na uwagę zasługuje duża różnorodność grup potencjalnie zagrożonych wykluczeniem lub wykluczonych, wszak innego typu pomocy potrzebują osoby młode, innego niepełnosprawne, a jeszcze innego opuszczające zakłady karne. Szerokie jest również spektrum działań skierowanych do poszczególnych grup. Jest to argument przemawiający za tym, że POKL traktuje wykluczenie społeczne jako problem szerszy niż samo ubóstwo czy bezrobocie, gdyż wsparcie niepełnosprawnych, czy uchodźców polega w dużej mierze na asymilacji, przełamaniu kulturowego tabu związanego z etykietkowaniem na swoich i obcych.

5. Pojęcie inkluzji społecznej

Zarysowane dotąd obszary wykluczenia społecznego dostarczają opisu stanu wyjściowego, który zmusza do działań naprawczych, polegających na ograniczeniu

zjawiska marginalizacji. Uzasadnienie działań zmierzających do przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu możemy odnaleźć już w Konstytucji RP, stwierdzającej w preambule przyrodzoną i niezbywalną godność człowieka, z której wywodzi się m.in. prawo do pomocy. Jej zakres określają artykuły 2, 67 i 68, mówiące o zasadzie sprawiedliwości społecznej, ochronie zdrowia i pomocy osobom pozbawionym możliwości pracy, dają instytucjom państwowym podstawy do próby rozwiązania tychże problemów społecznych. Zauważyć jednocześnie należy, że to w interesie społeczeństwa jest podjęcie działań służących integracji wszystkich swoich członków, skłaniając ich do aktywności zawodowej. Brak uczestnictwa w życiu społecznym nie zawsze bowiem jest problemem dla jednostek, które są nim dotknięte. Odnajdują się nieraz w strukturze, która ich utrzymuje rękami pracowników pomocy społecznej i instytucji charytatywnych. Nie jest to jednak sytuacja pożądana, gdyż zbiorowość, która wykorzystuje potencjał jednostek chcących i umiejących korzystać z własnych praw oraz włączających się do działań na rzecz dobra wspólnego jest w stanie rozwijać się, przekształcając się w zdrową tkankę społeczną w postaci silnej (samopomocowej) lokalnej wspólnoty

Stanem i procesem pożądanym jako alternatywa dla wykluczenia [17, s.46] jest *inkluzja* (integracja społeczna) rozumiana często jako synonim konsensu społecznego [12, s.127]. W Programie Operacyjnym Kapitał Ludzki nie pojawia się wprost definicja integracji społecznej. Pojęcie to jest definiowane pośrednio jako przeciwny biegun wykluczenia społecznego, co implikuje założenie, że człowiek niewykluczony, to jednocześnie człowiek społecznie zintegrowany. Narodowa Strategia Integracji Społecznej precyzuje z kolei, że integracja społeczna to *działania wspólnotowe oparte na zasadach dialogu, wzajemności i równorzędności, których celem jest dążenie do społeczeństwa opartego na demokratycznym współuczestnictwie, rządach prawa i poszanowaniu różnorodności kulturowej, w którym obowiązują i są realizowane podstawowe prawa człowieka i obywatela oraz skutecznie wspomagane są jednostki i grupy w realizacji ich celów życiowych* [2, s.24].

Należy zatem przyjąć – analogicznie do koncepcji wykluczenia, iż integracja społeczna jest zarazem pożądanym stanem jak i procesem - sumą działań zmierzających do jego osiągnięcia. I choć integracja jest z natury rzeczą zjawiskiem oddolnym i spontanicznym, jak zostanie wskazane niżej, Program Operacyjny Kapitał Ludzki wyznacza konkretne działania zmierzające do poszerzania inkluzji społecznej.

Działania ograniczające ekskluzję i wspierające inkluzję w POKL

Do problemu wykluczenia społecznego nawiązują bezpośrednio lub pośrednio cztery z celów strategicznych Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki:

Cel 1. Podniesienie poziomu aktywności zawodowej oraz zdolności do zatrudnienia osób bezrobotnych i biernych zawodowo.

Cel 2. Zmniejszenie obszarów wykluczenia społecznego.

Cel 3. Poprawa zdolności adaptacyjnych pracowników i przedsiębiorstw do zmian zachodzących w gospodarce.

Cel 4. Upowszechnienie edukacji społeczeństwa na każdym etapie kształcenia przy równoczesnym zwiększeniu jakości usług edukacyjnych i ich silniejszym powiązaniu z potrzebami gospodarki opartej na wiedzy.

1. Wzrost zatrudnienia jest traktowany jako sposób przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu oraz zmniejszania problemów wynikających ze starzenia się społeczeństwa. Wsparcie planowane w ramach POKL koncentruje się na dwóch priorytetowych kierunkach działań, tj. na podnoszeniu efektywności oraz jakości usług świadczonych przez instytucje rynku pracy, przy równoczesnym zwiększaniu potencjału zatrudnieniowego oraz aktywności zawodowej osób bezrobotnych i biernych zawodowo. Cel pierwszy będzie realizowany poprzez zadania w ramach Priorytetu I, przede wszystkim działania obejmujące wsparcie instytucji rynku pracy, (oczekiwane efekty to m.in. wdrożenie standardów usług w 90% instytucjach pomocy społecznej, objęcie 70% pracowników socjalnych szkoleniami i innymi formami podnoszenia kwalifikacji, partnerstwo w połowie realizowanych projektów) oraz Priorytetu VI. Pomoc w ramach tego ostatniego będzie kierowana do osób bezrobotnych oraz biernych zawodowo (szczególnie długotrwale bezrobotnych, kobiet, niepełnosprawnych, osób starszych, młodocianych i mieszkańców obszarów wiejskich) i będzie miała na celu podniesienie poziomu ich aktywności zawodowej oraz ich zdolności do zatrudnienia i wejścia na rynek pracy.

2. Relacja między rynkiem pracy a sytuacją społeczno-ekonomiczną osób i grup społecznych ma charakter obustronny. Działania realizowane w ramach Programu mają na celu wspieranie działań aktywizacyjnych i ułatwianie dostępu do rynku pracy oraz wzmacnianie zdolności instytucjonalnych i organizacyjnych jednostek sektora pomocy i integracji społecznej. Instrumentami do osiągnięcia tych celów będzie m.in. rozwój form aktywnej integracji, wsparcie rozwoju sektora ekonomii społecznej, a także promocja

partnerstwa publiczno-społecznego. Cel będzie realizowany poprzez wsparcie skupione w ramach dwóch priorytetów. W Priorytecie I realizowane będą działania obejmujące rozwój systemu instytucji rynku pracy oraz pomocy i integracji społecznej oraz opracowywanie i realizację ogólnopolskich projektów z zakresu aktywizacji zawodowej i integracji społecznej. W ramach Priorytetu VII wsparcie będzie ukierunkowane na podniesienie poziomu aktywności zawodowej oraz zdolności do zatrudnienia osób lub grup zagrożonych wykluczeniem społecznym doświadczających szczególnych trudności na rynku pracy. Wśród oczekiwanych efektów są: objęcie 15% niepracujących klientów instytucji pomocy społecznej działaniami aktywnej integracji, zapewnienie funkcjonowania w każdym województwie przynajmniej 2 instytucji wspierających ekonomię społeczną oraz przeszkolenie wszystkich pracowników instytucji pomocy społecznej zajmujących się aktywną integracją.

3. Niestabilność rynku pracy wymusza potrzebę szybkiej i płynnej adaptacji pracowników.

Procesy restrukturyzacji przedsiębiorstw wymagają i nadal będą wymagały zmiany lub dostosowania kwalifikacji pracowników, w tym szczególnie osób najbardziej zagrożonych: starszych i niskokwalifikowanych. Rozwiązaniu tego problemu mają służyć działania w ramach Priorytetu VIII, które zapewnią wsparcie w zakresie nabywania lub zmiany kwalifikacji zawodowych skierowane do grup szczególnego ryzyka.

4. Czynnikiem skutecznie ograniczającym ryzyko wykluczenia społecznego jest upowszechnienie edukacji, a w szczególności zwiększenia odsetka ludności posiadającej wykształcenie co najmniej średnie. Jednocześnie konieczne jest zapewnienie dostępności i jakości wykształcenia odpowiadającego standardom społeczeństwa opartego na wiedzy, przy równoczesnym ściślejszym dopasowaniu kierunków wykształcenia do wymogów rynku pracy. Ze względu na ich różnorodną specyfikę, zadaniu temu będzie służyło równoległe kilka Priorytetów. Wśród wskaźników realizacji celu są m.in.: wzrost poziomu wykształcenia, zmiana relacji stopy bezrobocia osób w wieku 15–24 lat do stopy bezrobocia osób w wieku 25–64 lat z 250 do 200, wzrost odsetka absolwentów zasadniczych szkół zawodowych w relacji do liczby wszystkich absolwentów szkół ponadgimnazjalnych, wzrost odsetka dzieci w wieku 3–5 lat na obszarach wiejskich uczestniczących w różnych formach edukacji przedszkolnej z 19% do 30%.

Wsparcie realizowane w ramach POKL będzie koncentrowało się przede wszystkim na wypracowaniu rozwiązań systemowych służących zwiększaniu dostępu do usług rynku

pracy, podnoszeniu efektywności świadczonych usług, aktywizacji i przekwalifikowania zawodowego oraz promocji przedsiębiorczości. Wsparcie udzielane osobom i rodzinom doświadczającym różnego rodzaju dyskryminacji i w związku z brakiem stabilności ekonomicznej, zagrożonym wykluczeniem społecznym powinno prowadzić do przygotowania ich do wejścia i utrzymania się na rynku pracy oraz do szeroko pojętej integracji z otoczeniem społecznym.

Oferowane formy wsparcia powinny angażować do współpracy organizacje pozarządowe, działające w obszarze integracji społecznej oraz wspierać rozwój aktywnych i innowacyjnych form przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu, powiązanych z wykorzystaniem instrumentów rynku pracy (np. w postaci podmiotów ekonomii społecznej).

Podsumowanie

Złożone procesy społeczno-ekonomiczne dokonujące się w krajach gospodarki rynkowej wiążą się z pogłębieniem nierównego dostępu do takich dóbr jak środki materialne, edukacja, prestiż, zdrowie, uczestnictwo w polityce czy kulturze. Slogan lansowany przed laty przed Johna Kennedy'ego: *rising tide rises all boats* okazuje się zatem nieprawdziwym, są bowiem takie łodzie, które fala przyływu topi – tacy ludzie, którzy nie odnajdują się w rzeczywistości wolnorynkowej i są tym samym spychani na jej margines. Uboczne skutki wolnej konkurencji mają za zadanie złagodzić rozwiązania instytucjonalne. Dlatego w Programie Operacyjnym Kapitał Ludzki przywiązuje się dużą wagę do działań służących przeciwdziałaniu wykluczeniu społecznemu.

Zgodnie z diagnozą oraz licznymi polskimi i wspólnotowymi analizami społeczno-ekonomicznymi, kluczowym obszarem, który wymaga wsparcia, jest zatrudnienie. Ponieważ - jak założono w Programie Operacyjnym Kapitał Ludzki - w Polsce wykluczenie społeczne jest w większości przypadków rezultatem braku pracy, ten obszar wymaga szczególnego wzmocnienia. Działania realizowane w ramach integracji społecznej poprzez aktywizację zawodową osób zagrożonych wykluczeniem społecznym służą przede wszystkim zmniejszeniu zasięgu ubóstwa i łagodzeniu negatywnych efektów przeprowadzanej w Polsce od lat 90. XX w. restrukturyzacji gospodarczej. Wielkość środków przeznaczonych na integrację społeczną (Priorytety I i VII) wynosi ok. 17% alokacji EFS zawartej w Programie.

Skutki tych działań, szczególnie niemierzalne wprost, takie jak wzrost integracji społecznej czy subiektywnej jakości życia z pewnością staną się w przyszłości podstawą do pogłębionych badań nad tym zakrojonym na szeroką skalę eksperymentem społecznym.

Literatura

1. Program Operacyjny Kapitał Ludzki, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego 2007,
2. Narodowa Strategia Integracji Społecznej dla Polski, Ministerstwo Gospodarki, Pracy i Polityki społecznej 2004,
3. Białoń Lidia, Metodologiczne problemy określenia kapitału ludzkiego w: (red.) Marciniak Stefan, Perspektywy kapitału ludzkiego jako czynnika wzrostu gospodarczego Polski, Warszawa 2002,
4. (red.) Czaplinski Janusz, Panek Tomasz, Diagnoza społeczna 2007. Warunki i jakość życia Polaków, Warszawa 2007,
5. Frąckiewicz Lidia, Wykluczenie społeczne w skali makro i mikroregionalnej w: (red.) Frąckiewicz Lidia Wykluczenie społeczne, Katowice 2005,
6. Frieske Kazimierz, Marginalność społeczna, w: Encyklopedia socjologii, T.II, Warszawa 1999,
7. Giddens Anthony, Socjologia, Warszawa 2004,
8. Grotowska-Leder Joanna, Ekskluzja społeczna – aspekty teoretyczne i metodologiczne, w: (red.) Grotowska-Leder Joanna, Faliszek Krystyna, Ekskluzja i inkluzja społeczna. Diagnoza – uwarunkowania – kierunki działań, Toruń 2005,
9. Kukulak-Dolata Iwona, Długotrwanie bezrobotni wykluczeni? w: (red.) Frąckiewicz Lidia Wykluczenie społeczne, Katowice 2005,
10. Lepianka D., Czym jest wykluczenie społeczne? Wprowadzenie do europejskich debat na temat ekskluzji, „Kultura i społeczeństwo” 2002, nr 4, s. 3-21,
11. Machol-Zajda L., www.wykluczeni.com, czyli rzecz o wykluczeniu informacyjnym, w: (red.) Frąckiewicz Lidia Wykluczenie społeczne, Katowice 2005,
12. Marshall Gordon, Słownik socjologii i nauk społecznych OXFORD, Warszawa 2004,
13. Piątek Krzysztof, Karwacki Arkadiusz, Wykluczenie społeczne a kluby integracji społecznej, w: (red.) Frąckiewicz Lidia Wykluczenie społeczne, Katowice 2005,
14. Pławgo Bogusław, Potencjał rozwoju regionalnego – województwo podlaskie, Białystok 2007,
15. Poniedziałek Jacek, Kapitał ludzki jako czynnik rozwoju – perspektywa socjologicznej podmiotowości w: (red.) Pławgo Bogusław, Polska wschodnia. Determinanty rozwoju, Białystok 2007,
16. Ratajczyk Witold, Osoby niepełnosprawne a wykluczenie społeczne – bariery dostępu do pracy, w: (red.) Frąckiewicz Lidia Wykluczenie społeczne, Katowice 2005
17. Rysz-Kowalczyk Barbara, Leksykon polityki społecznej, Warszawa 2001
18. Szarfenberg Ryszard, Od trzech elementarnych strategii badawczych do programu badań wykluczenia społecznego, w: (red.) Frąckiewicz Lidia Wykluczenie społeczne, Katowice 2005,
19. (red.) Szarfenberg Ryszard, Raport końcowy Grupy II Zespołu Zadaniowego ds. Reintegracji Społecznej, Warszawa 2003, s. 13, <http://www.ips.uw.edu.pl/rszarf/pdf/raportNSIS.pdf> [15.02.2008],

20. Sztompka Piotr, Socjologia. Analiza Społeczeństwa, Kraków 2002.

**The problem of exclusion and social integration
in the Operating Programme Capital Human on years 2007-2013**

Human Capital Operational Programme 2007-2013 is the most important tool of support for projects leading to economic development, enhancing the competitiveness and social cohesion in Poland. Particularly, the problems of social exclusion and social integration support are of the main focus of author's attention. This article is an attempt to define both topics and to find instruments useful for solving problems connected with them. Having analysed different theoretical views, the author notices that the main factor increasing the risk of social exclusion is an individual's place on labour market. Lack of long-term employment most frequently leads to poverty, marginalisation and alienation, which is connected with smaller participation in privileges and resources.

Human Capital Operational Programme forms directly strategic goals of reducing areas of social exclusion and enhancing integration. Significant is the fact that integration in full-functioning democracies is believed to be a result of the actions taken by members of a particular society. For this reason, the effects of the implementations of Programme should seem even of a greater interest.

Dr Anna Linowska
Politechnika Białostocka
Wydział Zarządzania
Katedra Finansów i Rachunkowości

Ocena efektywności szkoleń jako narzędzie pomiaru wartości dodanej kapitału ludzkiego

Streszczenie

Celem oceny efektywności szkoleń jest ustalenie korzyści jaką szkolenia przynoszą pracownikom i organizacji. Ocena efektywności szkolenia jest także narzędziem kontroli jego efektywności pozwalającym na stosowanie rachunku ekonomicznego w którym koszty szkolenia mogą być analizowane w kontekście korzyści ekonomicznych związanych z przyrostem wartości kapitału ludzkiego w przedsiębiorstwie. Ocena efektywności jest integralnym etapem procesu szkolenia i wymaga zrealizowania określonych działań, które warunkują możliwość jej przeprowadzenia. Jest ona istotnym elementem wyceny wartości kapitału ludzkiego dodanej poprzez szkolenia. Wykorzystanie jej w rachunku kapitału ludzkiego wymaga wymiernego porównania korzyści wynikających ze szkolenia z jego kosztami stanowiącymi nakłady inwestowania przedsiębiorstwa w kapitał ludzki.

Wprowadzenie:

Ukierunkowanie rozwoju polskiej gospodarki na „Gospodarkę Opartą na Wiedzy” tzw. G.O.W. spowodował wzrost potrzeb szkoleniowych ze strony firm. Największe potrzeby dotyczą zagadnień związanych bezpośrednio z pracą wykonywaną w przedsiębiorstwie (49% wskazań), co oznacza w efekcie podniesienie kwalifikacji pracowników, a tym samym wartości kapitału ludzkiego. Potrzeby szkoleniowe zgłaszały także osoby indywidualne zatrudnione w firmach, które były zainteresowane podwyższeniem swoich kwalifikacji. Według raportu „Szkolenia w Polsce” opracowanego przez Ipsos korzystanie ze szkoleń stało się normą większości firm w Polsce, co potwierdza 90% firm (zatrudniających powyżej 9 osób) korzystających ze szkoleń. Intensyfikacja szkoleń na taką skalę była możliwa ze względu na wsparcie ich finansowania przez Europejski Fundusz Społeczny. Tylko w latach 2004-2006 Unia

Europejska przeznaczyła na dofinansowanie szkoleń przedsiębiorców i ich pracowników ponad 250 mln zł w ramach programu „Doskonalenie Kadr Nowoczesnej Gospodarki” realizowanego przez Polską Agencję Przedsiębiorczości. Do maja 2006 roku ze szkoleń tych skorzystało ponad 51 tysięcy przedsiębiorców i ich pracowników. Jeżeli weźmiemy pod uwagę planowaną liczbę osób, którą objęto szkoleniami w ramach projektów rozpoczętych do marca 2006 roku, to jest ona znacznie wyższa i dotyczy 163 259 pracowników MSP i osób prowadzących działalność oraz 92 454 pracowników dużych przedsiębiorstw.

Tematycznie najwięcej szkoleń dotyczy zarządzania firmą – ca 24%, zarządzania zasobami ludzkimi – ponad 13%, dotyczących umiejętności sprzedażowych – 11%, dotyczących nowoczesnych technologii – ponad 9% a także szkoleń dotyczących finansów i księgowości – ponad 7%. [8, s.1-4]

Przytoczone dane, ze względu na dostępność informacji, prezentują fragmentarycznie problem nasilenia szkoleń w Polsce, ich skala w rzeczywistości jest o wiele wyższa. Na obecnym etapie rozwoju G.O.W. są one najważniejszym czynnikiem kształtującym wartość dodaną kapitału ludzkiego, od którego zależy wzrost wartości i konkurencyjności firmy. Biorąc pod uwagę dążenia rachunkowości do pomiaru wartości kapitału ludzkiego, problem oceny efektywności szkoleń tworzących jego wartość dodaną jest bardzo istotny.

Ocena efektywności szkoleń jest to ocena ogólnej wartości systemu szkolenia w kategoriach społecznych i finansowych. Celem tej oceny jest próba określenia ogólnych korzyści wynikających ze szkolenia w wymiarze społecznym w stosunku do poniesionych kosztów.

Szerszym ujęciem oceny efektywności szkolenia, zawierającym zestaw różnych działań podejmowanych w ramach oceny, jest „ocena efektywności kształcenia” dotycząca zarówno szkolenia jak i doskonalenia umiejętności zawodowych realizowana począwszy od określenia potrzeb w zakresie szkolenia, opracowania programu a następnie skontrolowania osiągniętych rezultatów wynikających z tego tytułu w kontekście korzyści społecznych i ekonomicznych.

Jest ona integralną częścią procesu kształcenia, ponieważ umożliwia poznanie jakości prowadzonych kursów, pozwala zbadać efektywność zastosowanych metod, pozwala na sprawdzenie czy uczestnicy i organizatorzy osiągnęli zamierzone cele a także czy zostały zaspokojone potrzeby całej organizacji. Przy zastosowaniu odpowiednich

metod oceny efektywności szkolenia możliwe jest ustalenie konkretnych korzyści jakie ono przynosi w kształtowaniu wartości kapitału ludzkiego w przedsiębiorstwie.

1. Znaczenie oceny efektywności szkoleń.

Ocena efektywności szkolenia jest procesem jego kontroli pozwalającym kontrolować poziom efektów danego szkolenia a także poznawać koszty i stosować miary przydatności szkoleń z punktu widzenia całej organizacji.

P. Bramley wyróżnia cztery główne cele oceny które uwzględniają fakt, że ocena odbywa się w otoczeniu organizacyjnym. Są nimi: uzyskanie informacji zwrotnej, kontrola, badania oraz ingerencja w procesy szkoleniowe. [P. Bramley 17-22]

Informacja zwrotna stanowi pomoc w dopracowywaniu programów kolejnych szkoleń i zawiera ocenę dotyczącą wiedzy, umiejętności i postaw uczestników przed szkoleniem i po nim, a także umożliwia ustalenie czy zdobyta w czasie szkolenia wiedza jest przenoszona i stosowana w miejscu pracy.

W pojęciu Autora ocena efektywności szkolenia jest także procesem badawczym który pozwala poznać sposoby przyswajania informacji przez uczestników szkolenia a także czynniki umożliwiające zastosowanie zdobytej wiedzy i umiejętności w miejscu pracy. Celem oceny jest także planowana ingerencja w proces szkoleniowy, umożliwiającą bardziej efektywne zarządzanie zasobami ludzkimi w powiązaniu z korzyściami procesu kształcenia.

Jeżeli weźmiemy pod uwagę zastosowanie rezultatów szkolenie w pracy zawodowej, to celem oceny jest zbadanie skuteczności szkolenia w aspekcie dostosowania wiedzy i umiejętności uczestników do wymagań dotyczących efektów pracy i potrzeb firmy.

Jak zauważa M. Patton [F.Bee. R. Bee s.29], ocena powinna obejmować każde działanie podejmowane w ramach szkolenia, które wpłynie na wykorzystanie wyników a pomiar wartości ocen powinien uwzględniać stopień przydatności i zastosowanie rezultatów szkolenia w praktyce.

Problem ten jest szczególnie istotny w przedsiębiorstwach funkcjonujących w Gospodarce Opartej na Wiedzy (G.O.W.). gdzie proces kształcenia pracowników jest inwestowaniem w kapitał ludzki. Poprzez zdobywanie wiedzy i doskonalenie umiejętności wzrasta wartość kapitału ludzkiego, który jest czynnikiem wartości firmy, jej rozwoju i

wzrostu konkurencyjności. We współczesnych przedsiębiorstwach kształcenie pracowników jest problemem rozpatrywanym na gruncie zarządzania zasobami ludzkimi.

Wg M. Armstronga „Jednym z podstawowych celów zarządzania zasobami ludzkimi jest stworzenie warunków, w których drzemiące dotąd możliwości pracowników zostaną rozbudzone i wykorzystane, przez co znacznie wzrosnie ich oddanie na rzecz organizacji. Wspomniane możliwości to nie tylko zdolność przyswajania nowych umiejętności i wiedzy, ale również ogromne, a dotąd jeszcze nie wykorzystane bogactwo pomysłów dotyczące lepszego funkcjonowania organizacji” [Armstrong 1999, s.186]

Współczesnym zrozumieniem wagi tej tezy są propagowane zmiany w zarządzaniu zasobami ludzkimi w kierunku traktowania pracowników jako kapitału przedsiębiorstwa, który można pomnażać poprzez inwestowanie. Przykładem mogą być standardy efektywnego inwestowania w ludzi przyjęte w Wielkiej Brytanii w ramach programu *Investors in People*, którego celem jest podnoszenie poziomu zarządzania pracownikami poprzez propagowanie wiedzy i doświadczeń w zakresie zarządzania zasobami ludzkimi oraz wyróżnianie organizacji odnoszących sukcesy w tej dziedzinie. Polskim odpowiednikiem tego przykładu jest program Inwestor w Kapitał Ludzki realizowany przez Instytut Zarządzania Wiedzą, który wyróżnia firmy i programy ich działań zorientowane na rozwój kapitału ludzkiego. Założeniami Programu Inwestor w Kapitał Ludzki są m. innymi: promowanie znaczenia inwestycji w kapitał ludzki, rozpowszechnianie najlepszych rozwiązań w zakresie profesjonalnego zarządzania zasobami ludzkimi oraz wyznaczanie trendów w polityce personalnej. W przeprowadzonych dotychczas pięciu edycjach Godłem Inwestora w Kapitał Ludzki uhonorowano 189 firm. Zarządzanie kapitałem ludzkim w przedsiębiorstwie jest procesem złożonym. Zadania związane z zarządzaniem kapitałem ludzkim w przedsiębiorstwie są wielorakie. Najbardziej istotnym problemem jest rozwijanie jego potencjału zawodowego i pobudzanie kreatywności pracowników skierowanej na wykonywanie zadań przedsiębiorstwa. Jest ono związane z inwestowaniem w kapitał ludzki czyli ponoszeniem określonych nakładów na przyrost jego wartości. Ocena efektywności tych nakładów wymaga zastosowania rachunku ekonomicznego, w którym można byłoby je porównać z efektami. Zasadniczy problem polega na dotychczasowym braku powszechnie stosowanych standardów rachunkowości kapitału ludzkiego. W związku z tym podjęto szereg różnych inicjatyw zmierzających do wyceny kapitału ludzkiego i oceny rentowności jego zastosowania w przedsiębiorstwie. Jedną z nich jest koncepcja rachunku wyników kapitału ludzkiego, będąca przetworzoną wersją zrównoważonej karty wyników,

zaproponowana przez J.Fitz-Enz. Autor tej koncepcji wyodrębnia sześć najważniejszych obszarów zarządzania kapitałem ludzkim stanowiących zakres zasobów ludzkich, które są przedmiotem oceny efektywności zarządzania tymi zasobami. Działania te przedstawia w postaci gwiazdy i zalicza do nich: planowanie, pozyskiwanie, wynagradzanie, rozwijanie oraz utrzymywanie. W centralnym punkcie gwiazdy znajduje się zadanie dotyczące oceny efektywności zarządzania zasobami ludzkimi. Szkolenie zawodowe pracowników należy do obszaru rozwijanie i oznacza rozwinięcie potencjału zawodowego pracowników poprzez edukację, szkolenia i nabywanie doświadczeń w miejscu pracy. Z wymienionymi obszarami zarządzania kapitałem ludzkim (poza planowaniem) łączy zasady pomiaru wartości dodanej zasobów ludzkich, które przedstawia w postaci zrównoważonej karty wyników kapitału ludzkiego prezentując przykładowe miary, którymi można posłużyć się w ocenie efektów.

W przypadku rozwijania potencjału kapitału ludzkiego jako miary inwestowania w kapitał ludzki proponuje:

- koszty szkolenia jako odsetek wynagrodzeń,
- łączną liczbę godzin przeznaczonych na szkolenia,
- średnią liczbę godzin szkolenia w przeliczeniu na pracownika,
- liczbę godzin szkolenia w rozbiciu na działy,
- liczbę godzin szkolenia na grupy zawodowe,
- oraz rentowność inwestycji w szkolenia.

Kolejnym etapem rachunku kapitału ludzkiego w ujęciu tego Autora jest rachunek wyników kapitału ludzkiego, w którym przedstawił przykładowy rachunek oparty na danych zaczerpniętych działającego na rynku przedsiębiorstwa.[Jac Fitz-Enz s. 98-123]

Ponadto przyjmując założenie, że możliwość osiągnięcia celów przez przedsiębiorstwo w przyszłości zależy w dużej mierze od sprawności zarządzania kapitałem ludzkim. zaproponował tzw. wskaźniki wyprzedzające na poziomie przedsiębiorstwa, które są powiązane ze szkoleniem i dotyczą takich kwestii jak: [J.Fitz-Enz, s. 151]

- poziom kompetencji kapitału ludzkiego (odsetek najważniejszych pracowników o kompetencjach odpowiadających standardom),
- poziom gotowości kapitału ludzkiego do sukcesji (odsetek najważniejszych stanowisk dla których dysponujemy przynajmniej jedną w pełni wykwalifikowaną osobą gotową do ich objęcia).

Wymierna ocena efektywności szkoleń jest ważnym ogniwem w kształtowaniu wartości kapitału ludzkiego poprzez rozwój kompetencji pracowników ważnych dla

wzrostu wartości i konkurencyjności firmy, czego przyczyną w dużej mierze są szkolenia będące inwestycją w kapitał ludzki.

2. Proces szkolenia i jego komponenty

Ocena efektywności szkolenia jest integralną częścią procesu szkolenia, który jest działaniem zorganizowanym i obejmuje kolejne etapy racjonalnych działań. Ich wyznaczenie zależy od rodzaju i wielkości organizacji a także wybranego modelu szkolenia.

Literatura przedmiotu opisuje różne modele szkolenia podwyższające wartość kapitału ludzkiego. Wśród nich możemy wyodrębnić modele szkolenia indywidualnego oraz modele związane z działalnością organizacji. [P. Bramley s 49-54].

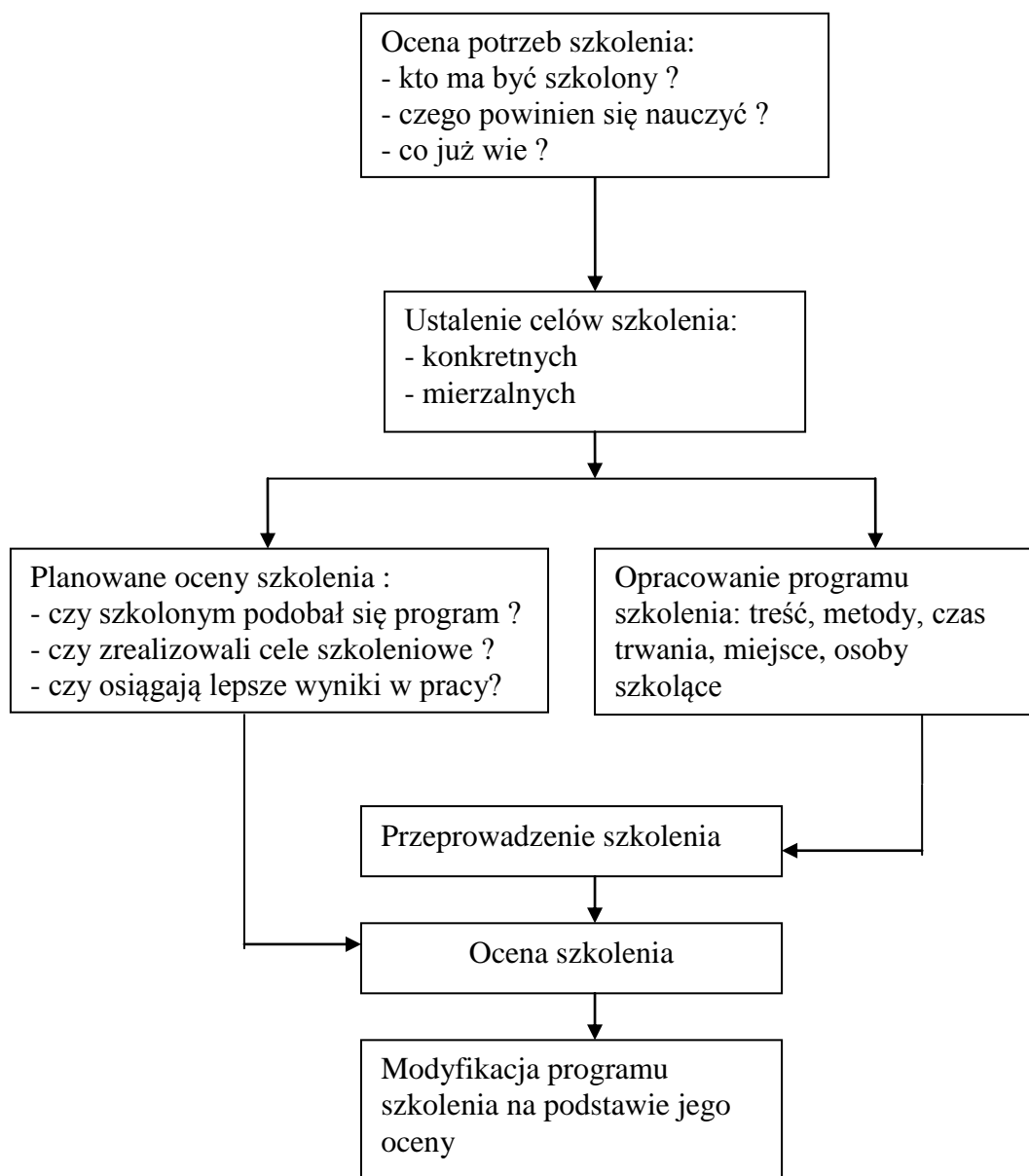
W modelu szkolenia indywidualnego kładzie się nacisk na kształcenie jednostki polegające głównie na nauczaniu użytecznych umiejętności i na ich stosowaniu w praktyce. Model ten przynosi największe efekty na kursach technicznych, podczas których uczestnicy ćwiczą wykonywanie czynności z zastosowaniem sprzętu i urządzeń zbliżonych do miejsca pracy. Model ten swój początek ma w nauce rzemiosła, w której uczeń nabywał umiejętności poprzez naśladowanie swego mistrza. Jego przydatność dla organizacji jest ograniczona ponieważ środowisko pracy jest złożonym kontekstem organizacyjnym wymagającym uwzględnienia wielu czynników i dokonujących się zmian ukierunkowanych na wzrost całej organizacji a nie jednostki indywidualnej.

Wśród modeli związanych z działalnością organizacji P. Bramley opisuje *model zwiększonej efektywności* w którym punktem wyjścia do planowania szkolenia jest rozpoznanie zmian których wymaga organizacja, następnie zachowań oraz wiedzy i umiejętności które są w tym celu potrzebne a następnie podjęcie decyzji o szkoleniu pracowników. Model zwiększonej efektywności wiąże proces szkolenia pracowników ze zmianami organizacyjnymi i efektywnością funkcjonowania organizacji.

W literaturze przedmiotu opisującej najnowsze tendencje zarządzania zasobami ludzkimi w organizacjach ocena szkolenia jest postrzegana jako końcowy etap procesu szkolenia, przy czym proces szkolenia pracowników jest opisany dwoma terminami: szkolenie i doskonalenie. [R.W. Griffin, s. 456-462]

Termin *szkolenie* odnosi się do pracowników operacyjnych lub technicznych i dotyczy uczenia pracowników sposobu wykonywania prac do których zostali oni zatrudnieni, natomiast termin *doskonalenie* jest związany z pogłębianiem i rozwijaniem

fachowych umiejętności pracowników i menadżerów niezbędnych na ich obecnym i przyszłym stanowisku pracy. Klasyczny układ procesu szkolenia i jego komponenty zaproponowane przez W.R. Griffina przedstawia rysunek 10.

Rysunek 10. Proces szkolenia i jego komponenty

Źródło: R.W.Griffin Podstawy zarządzania organizacjami, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004, s 458

Proces szkolenia w tym ujęciu obejmuje cztery kolejne etapy, do których należą:

- 1) identyfikacja potrzeb szkoleniowych,
- 2) opracowanie planu i programu szkoleń,

- 3) przeprowadzenie szkolenia,
- 4) ocena szkolenia w zakresie jego efektywności oraz wnioski do modyfikacji przyszłych programów szkoleniowych.

Identyfikacja potrzeb szkoleniowych jest nie tylko pierwszym etapem procesu szkoleniowego, ale także podstawą dla przeprowadzenia oceny efektywności szkolenia. Zidentyfikowane potrzeby wyznaczają cele i programy szkolenia, których realizacja jest głównie przedmiotem oceny efektywności szkolenia.

Potrzeby szkoleniowe należy analizować na trzech poziomach: organizacji, stanowiska pracy, oraz pracowników, natomiast wyniki rozpatrywać wspólnie.

Identyfikacja potrzeb na poziomie organizacji uwzględnia cele organizacji, perspektywy jej rozwoju, zmiany zachodzące w otoczeniu przedsiębiorstwa, zmiany zachodzące w organizacji, metodach i technikach pracy. Przykładowo, w coraz większym stopniu postępuje komputeryzacja i informatyzacja pracy, wdrażane są nowe techniki i technologie, a więc rośnie zapotrzebowanie na nowe umiejętności i podwyższenie posiadanych przez pracowników kwalifikacji. Przystąpienie Polski do UE spowodowało zapotrzebowanie organizacji na szereg nowych umiejętności pracowników, jak na przykład znajomość języków obcych, umiejętność posługiwania się technikami i narzędziami teleinformatycznymi oraz znajomości sposobów osiągnięcia wyższej kreatywności w zdobywaniu nowych rynków, w zwiększaniu wszechstronności pracowników, uzyskiwania zadowolenia klientów oraz osiągnięcia celów związanych z jakością produktów i efektywnością funkcjonowania organizacji. Identyfikacja potrzeb na poziomie organizacji jest szczególnie istotna dla wytyczenia celów szkolenia i wprowadzenia określonych usprawnień wspierających wzrost konkurencyjności przedsiębiorstwa.

Identyfikacja potrzeb szkoleniowych na poziomie stanowiska pracy - wymaga rozpoznania zadań związanych z danym stanowiskiem, poznania sposobu ich wykonywania oraz wymaganych umiejętności. W ustalaniu potrzeb wykorzystuje się zazwyczaj metody, techniki, narzędzia i dokumentację stosowaną w firmie. W tym przypadku analizuje się w jaki sposób pracownik zdobywa informacje potrzebne do wykonywanej pracy, rozumowanie i decyzje związane z danym stanowiskiem pracy, wykonywane czynności i wykorzystywane narzędzia, relacje z innymi pracownikami niezbędne do wykonywanej pracy, a także znajomość oddziaływania innych czynników na pracę na poziomie stanowiska pracy. Odniesienie zidentyfikowanych potrzeb do

posiadanych przez pracowników umiejętności jest podstawą opracowania planów szkolenia.

Identyfikacja indywidualnych potrzeb szkoleniowych - dotyczy porównania na poziomie indywidualnym wyników rzeczywiście osiągniętych na danym stanowisku z oczekiwanymi. Wyniki tej identyfikacji dają możliwość wypełnienia przez szkolenie luki pomiędzy wynikami osiąganymi a wymaganymi.

Czynnością końcową analizy potrzeb szkoleniowych na poszczególnych poziomach jest zintegrowanie dokonanych ustaleń przy określaniu planu szkolenia, w którym dokonuje się wyznaczenia celów szkolenia nawiązujących do zidentyfikowanych potrzeb. Na podstawie analizy potrzeb szkoleniowych tworzone są także szczegółowe programy szkoleniowe, w których dokonuje się określenia jaką wiedzę i umiejętności powinien posiadać pracownik po przebytych szkoleniu.

Wyznaczone cele szkolenia i opracowane na ich podstawie programy szczegółowe w późniejszym etapie procesu szkolenia stanowią podstawę oceny jego efektywności przy pomocy wybranego modelu.

3. Charakterystyka typowego modelu oceny efektywności szkolenia.

Szkolenie wpływające na wzrost wartości kapitału ludzkiego to takie, którego celem jest niwelowanie różnic między poziomem wiedzy posiadanym przez pracownika przed szkoleniem a poziomem wiedzy pożądanym po szkoleniu.

Aby stwierdzić postępy jakie poczynił pracownik w wyniku szkolenia konieczne jest sprawdzenie jego wiedzy przed szkoleniem i po szkoleniu. Podstawą oceny efektywności szkolenia jest wskaźnik przyrostu wiedzy, który ustala się na podstawie następującego wzoru:

$$\text{wskaźnik przyrostu wiedzy} = \frac{\text{wyniki testu po szkoleniu} - \text{wyniki testu przed szkoleniem}}{\text{wyniki możliwe do osiągnięcia} - \text{wyniki testu przed szkoleniem}} * 100\%$$

Wskaźnik ten ustala się dla każdego uczestnika szkolenia na podstawie dwóch podobnych testów sprawdzających wiedzę uczestników przed rozpoczęciem szkolenia i po jego zakończeniu.

Otrzymany wynik (zawarty w przedziale od 0 do 100%) informuje o efektywności szkolenia w odniesieniu do każdego pracownika. Średni współczynnik postępu w danej grupie szkoleniowej stanowi pomiar efektywności całej grupy szkoleniowej.

Jego poziom osiąga ca 50% jeżeli trener prowadzi dobrze szkolenie zapewniając właściwą równowagę pomiędzy teorią i praktyką. Może osiągać 70% i więcej jeżeli są zindywidualizowane szkoleniowe pakiety programowe oraz ca 30 % jeżeli występuje duże zróżnicowanie poziomu grupy lub szkolenie jest prowadzone poprzez krótkie wykłady zakończone zadawaniem pytań przez uczestników. [P.Bramley, s 96-97].

Modelem uwzględniającym, między innymi, ten sposób sprawdzenia wiedzy jest wielopoziomowy model oceny efektywności szkolenia zw. modelem Kirkpatricka. [F.Bee,R.Bee, s. 34-41].

Model ten wyodrębnia cztery poziomy oceny efektywności szkolenia. Są to: poziom reakcji,- poziom wiedzy i umiejętności, poziom zachowań oraz poziom wyników.

Zasady oceny efektywności szkolenia na każdym poziomie mają inny cel oceny efektywności szkolenia.

Na poziomie reakcji - uczestnicy szkolenia wyrażają swoje odczucia dotyczące zakresu i programu szkolenia, dotyczące umiejętności i skuteczności przekazywania wiedzy przez trenera, dotyczące zastosowanych metod kształcenia oraz oceny miejsca kształcenia w zakresie pomieszczeń, wyposażenia i sprzętu oraz obsługi technicznej i cateringowej. Podstawowym narzędziem są tu kwestionariusze w których uczestnicy udzielają odpowiedzi na zadane w nich pytania.

Ocena efektywności na poziomie wiedzy i umiejętności - dokonywana bezpośrednio po zakończeniu szkolenia ustala przyrost wiedzy uczestników szkolenia wykorzystując w tym celu wyżej scharakteryzowany miernik przyrostu wiedzy. Ocena ta wymaga określenia poziomu wiedzy początkowej uczestników przed rozpoczęciem szkolenia i zaraz po jego zakończeniu. Opiera się na dwóch testach, początkowym i końcowym, zawierających pytania i zadania ukierunkowane na realizację szczegółowych programów zgodnych z celami szkolenia.

Ocena na poziomie zachowań - dokonywana w krótkim czasie po zakończeniu szkolenia analizuje wpływ efektów szkolenia na zachowania pracowników w pracy Ocena ta odwołuje się do wymaganych zachowań i standardów efektywności określonych dla danego rodzaju pracy. Ma ona na celu stwierdzenie czy zdobyta przez pracownika wiedza jest użyteczna w miejscu jego pracy, Ocena ta może opierać się na wywiadzie lub wypełnieniu kwestionariusza.

Typowymi pytaniami kierowanymi do przeszkolonego pracownika są zazwyczaj następujące:

- w jakim stopniu zdobyta wiedza jest przydatna w twojej pracy (przykładowa skala ocen: bardzo przydatna, trochę przydatna, nieprzydatna),
- jak często po zakończeniu kursu korzystałeś ze zdobytej na nim wiedzy w zakresie (wyszczególnienie tematyczne z przykładową skalą ocen: często, rzadko, nigdy),
- czy występowały trudności w wykorzystaniu wiedzy zdobytej poprzez zrealizowane szkolenie - jakiego rodzaju, czy dotyczyły etapu początkowego, czy występują nadal.

Na poziomie przeprowadzenia tej oceny ujawniają się zazwyczaj niedociągnięcia pracowników w opanowaniu programowych treści szkolenia i osiągnięcia wymaganych umiejętności.

Ocena na poziomie wyników – dotyczy wpływu szkolenia na efektywność przedsiębiorstwa, na poprawę wyników działalności firmy. Literatura przedmiotu wyróżnia cztery kategorie metod oceny wyników działalności organizacji [P.Bramley, s. 134];

1. metody skoncentrowane na osiągnięciu celów, które określają związek pomiędzy wynikami działalności organizacji a jej celami. Istotą tych metod jest najczęściej badanie stopnia osiągnięcia założonych celów, na przykład zbadania stopnia osiągnięcia celów związanych z produktem gdzie ocenie podlega jakość, ilość, różnorodność, niepowtarzalność i innowacyjność produktu. Przykładowymi wskaźnikami oceny osiągnięć mogą być: w przypadku ilości – wielkość produkcji, wykonane zadania lub zrealizowane zamówienia w terminie, w przypadku jakości - % braków i błędów, wielkość odpadów, ilość reklamacji, itp. Innymi celami mogą być: produktywność, terminowość realizacji dostaw i zamówień, zyski osiągnięte przez firmę, zwrot z realizowanych inwestycji , itp.
2. metody skoncentrowane na pozyskiwaniu zasobów – analizujące sposoby pozyskiwania zasobów przez organizację z zewnątrz, w których głównym obiektem zainteresowania są wkład pracy oraz innych środków, które mają zapewnić firmie przewagę konkurencyjną, Miernikami do oceny wzrostu efektywności mogą być: wzrost liczby klientów, zdobyte nowe rynki itp.
3. metody badające zaspokojenie potrzeb (oczekiwań) różnych grup interesów jak na przykład dostawców lub klientów; miernikami efektywności w tym przypadku mogą być: skargi klientów, naprawy gwarancyjne, produkty nieodebrane z powodu złej jakości, zadowolenie klienta z powodu jakości produktu lub usługi.

4. metody skoncentrowane na procesach wewnętrznych gdzie miernikami efektywności są: swobodny przepływ informacji, brak napięć i konfliktów , poziom wzajemnego zaufania, itp. Ocena efektywności firmy w tym przypadku może być przeprowadzana na podstawie wymiernych danych jak na przykład: wskaźniki rotacji pracowników, nasilenie zjawiska absencji, liczba postępowań dyscyplinarnych, liczba zwolnień chorobowych oraz na podstawie subiektywnych opinii pracowników oceniających ich sytuację i spełnienie oczekiwań.

Końcowym rezultatem oceny wielopoziomowej jest przeanalizowanie efektów działań (uzyskanych korzyści) w porównaniu z poniesionymi kosztami (zaangażowanymi środkami).[P.Bramley, s 144-149]

Na całkowity koszt szkolenia składają się: koszty przygotowania programu szkoleniowego, koszty szkolenia oraz koszty przeprowadzenia efektywności szkoleń.

Koszty przygotowania programu szkoleniowego dotyczą kosztu wstępnej analizy potrzeb szkoleniowych, opracowania programu szkolenia, planowania poszczególnych zajęć, przygotowania pomocy audiowizualnych i materiałów szkoleniowych oraz innych kosztów organizacji szkolenia.

Ogólny koszt szkolenia zazwyczaj obejmuje następujące koszty cząstkowe:

- wynagrodzenia osób zatrudnionych przy prowadzeniu szkoleń(wykładowców, instruktorów, konsultantów, pracowników administracji i obsługi) wraz z kosztami podróży w przypadku wykładowców zewnętrznych,
- opłaty za wynajęcie pomieszczeń lub koszt utrzymania sal, koszt zakwaterowania, wyżywienia oraz materiałów a także inne wydatki biurowe,
- koszt utrzymania i napraw sprzętu wykorzystywanego na cele szkoleniowe, koszt zakupu książek i innych materiałów szkoleniowych.

Koszty przeprowadzenia oceny efektywności szkoleń na które składają się: koszt opracowania kwestionariuszy, zebrania informacji, analizy danych i opracowania wniosków końcowych oraz koszty obsługi administracyjno-biurowej wykonania tych czynności.

Do korzyści , które jednostka osiąga ze szkolenia i które można wyrazić w kategoriach finansowych zazwyczaj kwalifikują się:

- korzyści produktowe – wzrost ilości i jakości produktów,
- korzyści systemowe – wyższa produktywność lub wydajność,
- korzyści związane z wykorzystaniem zasobów pracy – mniejsza rotacja i nasilenie absencji,

- korzyści w postaci zmniejszenia liczby wypadków.

Analiza kosztów i korzyści umożliwia stwierdzenie czy szkolenie przynosi jednostce korzyści w porównaniu z powiązаныmi z nim kosztami. Jednakże, w przypadku oceny efektywności szkoleń musimy wziąć pod uwagę także brak możliwości wyceny wielu korzyści, które jednostka osiąga, a których nie można wyrazić poprzez mierniki finansowe jak na przykład zadowolenie pracowników i wzrost ich motywacji do pracy, utożsamianie przez nich związku ich rozwoju z rozwojem organizacji, lojalność wobec firmy i inne przejawy efektywności ich postaw wobec pracy. W związku z tym porównanie kosztów szkolenia, zazwyczaj w pełni mierzalnych, z korzyściami częściowo wymiernymi finansowo nie może przesądzać o końcowej ocenie efektywności szkolenia i stanowić o decyzjach jego podejmowania. Szczególnie dotyczy to zarządzania szkoleniami w warunkach Gospodarki Opartej na Wiedzy, gdzie zasoby pracowników w przedsiębiorstwie ujmowane są w kategorii kapitału ludzkiego a szkolenia są inwestowaniem w przyrost jego wartości

Zakończenie.

Zasadnicze znaczenie dla zarządzania funduszami strukturalnymi skierowanymi na szkolenie zasobów ludzkich ma pomiar efektywności prowadzonych szkoleń. Jest to istotne z dwóch powodów, Po pierwsze – w celu potwierdzenia zasadności i efektywności funduszy strukturalnych wydatkowanych na kształcenie zasobów ludzkich dla G.O.W. Po drugie włączenie rachunku efektywności szkoleń do pomiaru przyrostu wartości (wartości dodanej) kapitału ludzkiego w przedsiębiorstwach, które inwestując w jego rozwój oczekują z tego tytułu korzyści. Prowadzenie oceny efektywności szkoleń jest także konieczne i zasadne w celu elastycznego zarządzania kapitałem ludzkim w przedsiębiorstwie, mającym na uwadze rozwój kompetencji pracowników podnoszących jego wartość i konkurencyjność. Ponadto, prowadzenie takiego rachunku, chociaż nie w pełni wymiernego po stronie korzyści, stanowi istotny wkład w ocenę rentowności inwestycji w kapitał ludzki, która jest koniecznym elementem rachunku ekonomicznego przedsiębiorstwa,

Literatura:

1. Armstrong M. Zarządzanie zasobami ludzkimi, Dom Wydawniczy ABC, Kraków 1999
2. Bee F. Bee R. Narzędzia do oceny efektywności szkoleń, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2004,
3. Bramley P. Ocena efektywności szkoleń, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2001
4. Fitz-Enz J. Rentowność inwestycji w kapitał ludzki, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2001,
5. Griffin R.W. Podstawy zarządzania organizacjami, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004,
6. Poczowski A,(red), Praca i zarządzanie kapitałem ludzkim w perspektywie europejskiej, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2005
7. Silberman M. , Metody aktywizujące w szkoleniach, Wolters Kluwer, Oficyna Ekonomiczna Kraków 2006.
8. Biuletyn e-rachunkowość i informacje o szkoleniach firm – notatka prasowa z 23 maja 2006 r, E-Gospodarka Gospodarka 20.03.2006 (www.ipsos.pl)

The opinion of the efficiency of trainings as the tool of the measurement of the value added the human capital

Abstract: The settlement of the advantage is the aim of the opinion of the efficiency of trainings which bring workers and organization. The opinion of the efficiency of training is also the tool of the audit of his efficiency which let applying the economic bill in which the costs of training can be analyzed in the context of economic advantages connected with the increase of the value of the human capital in the enterprise. The opinion of efficiency is the integral stage of the case of training and requires the realizing the definite workings which condition the possibility its execution.

Załącznik 1. Wniosek o dofinansowanie realizacji projektu MSP w ramach RPO.

Załącznik do Uchwały Nr...../...../08
Zarządu Województwa Podlaskiego
z dnia2008r.

PROGRAM REGIONALNY
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

EUROPEJSKI FUNDUSZ
ROZWOJU REGIONALNEGO

**Wniosek o dofinansowanie
realizacji projektu MSP*
w ramach
Regionalnego Programu Operacyjnego
Województwa Podlaskiego na lata 2007-2013**

Data wpłynięcia wniosku i pieczęć wpływu

Numer wniosku w systemie kancelaryjnym UMWP

Numer wniosku w Krajowym Systemie Informatycznym

Priorytet 1. Wzrost innowacyjności i wspieranie przedsiębiorczości w regionie

- Działanie 1.4. Wsparcie inwestycyjne przedsiębiorstw
- Poddziałanie 1.4.1 Mikroprzedsiębiorstwa
- Poddziałanie 1.4.2 Małe i średnie przedsiębiorstwa

Priorytet 3. Rozwój Turystyki i Kultury

- Działanie 3.2 Wsparcie inwestycyjne przedsiębiorstw z branży turystycznej
- Poddziałanie 3.2.1 Mikroprzedsiębiorstwa

I. Informacje ogólne

1. Program operacyjny	
Regionalny Program Operacyjny Województwa Podlaskiego na lata 2007-2013	
1.1 Oś priorytetowa	
<numer>	<nazwa>
1.2 Działanie	
<numer>	<nazwa>
1.3 Poddziałanie	
<numer>	<nazwa>

2. Harmonogram realizacji projektu				
2.1 Planowany termin rozpoczęcia rzeczowej realizacji projektu:			(dd/mm/rrrr):	
2.2 Planowany termin zakończenia rzeczowej realizacji projektu:			(dd/mm/rrrr):	
2.3 Planowany termin zakończenia finansowej realizacji projektu:			(dd/mm/rrrr):	
3. Miejsce realizacji projektu				
Województwo	Powiat	Gmina	Miejscowość	Kod pocztowy
4. Klasyfikacja projektu				
Klasyfikacja	Kod	Wartość		
Temat priorytetowy				
Forma finansowania				
Obszar realizacji				
Działalność gospodarcza				

II. Identyfikacja wnioskodawcy

5. Forma prawna prowadzonej działalności	
5.1 Osoba fizyczna prowadząca działalność gospodarczą (także wspólnik spółki cywilnej)	☐
5.2 Osoba prawna	☐
5.3 Jednostka organizacyjna nie posiadająca osobowości prawnej	☐
5.4 Forma prawna przedsiębiorstwa:	
6. Dane Wnioskodawcy	
6.1. Nazwa Wnioskodawcy	
6.2. NIP	
6.3. REGON	

6.4 Numer w:	
6.4 a Krajowym Rejestrze Sądowym	
6.4 b Ewidencji Działalności Gospodarczej	
6.5 Adres siedziby Województwo Powiat Gmina Miejscowość Ulica Nr domu Nr lokalu Kod pocztowy	
6.6. Numer telefonu	
6.7. Numer faksu	
6.8. Adres poczty elektronicznej	
6.9. Adres strony internetowej	
7. Dane osoby upoważnionej do kontaktu	
7.1. Imię i nazwisko	
7.2. Stanowisko	
7.3. Numer telefonu	
7.4. Numer telefonu komórkowego:	
7.5. Numer faksu	
7.6. Adres poczty elektronicznej	
8. Dane osoby upoważnionej/osób upoważnionych do podpisania umowy o dofinansowanie projektu	
8.1. Imię i nazwisko	
8.2. Numer i seria dowodu osobistego	
8.3. Stanowisko	
8.4. Numer telefonu	
8.5. Numer faksu	
8.6. Adres poczty elektronicznej	
9. Informacje dotyczące rachunku bankowego Wnioskodawcy	
9.1 Nazwa rachunku (właściciel)	
9.2 Numer rachunku	
9.3 Nazwa Banku	
9.4 Adres Banku	

III. Charakterystyka prowadzonej działalności

IV.

10. Podmiot, którego dotyczy projekt	
Kod PKD lub EKD działalności Wnioskodawcy	
Data rozpoczęcia działalności Wnioskodawcy (dzień/miesiąc/rok)	
Liczba osób zatrudnionych	
Roczny obrót	
Całkowity bilans roczny	
Typ prowadzonej rachunkowości	

11. Wnioskodawca oświadcza, że jest:		
☐	☐	☐
mikroprzedsiębiorcą	małym przedsiębiorcą	średnim przedsiębiorcą
spełniającym warunki określone w załączniku I rozporządzenia Nr 70/2001 z dnia 12 stycznia 2001 w sprawie zastosowania art. 87 i 88 Traktatu WE (Dz. Urz. WE L 10 z 13.01.2001) zmienionego rozporządzeniem Nr 364/2004 z dnia 25 lutego 2004 (Dz. U. WE L 63 z 28.02.2004)		
12. Wnioskodawca posiada patent na wynalazek, prawo ochronne na wzór użytkowy, prawo z rejestracji wzoru przemysłowego lub prawo z rejestracji topografii układów scalonych, które są wykorzystywane w podstawowej działalności przedsiębiorstwa lub zostaną wykorzystane w ramach projektu.		☐ TAK ☐ NIE

V. Opis projektu

13. Tytuł projektu											
14. Tło i uzasadnienie potrzeby realizacji projektu.											
15. Opis projektu.											
16. Cele planowanego projektu.											
16.1 Proszę określić cele realizacji projektu w odniesieniu do co najmniej jednej z poniższych kategorii											
Kategoria planowanej inwestycji										(zaznaczyć)	
Utworzenie nowego przedsiębiorstwa										☐	
Rozbudowa istniejącego przedsiębiorstwa										☐	
Dywersyfikacja produkcji przedsiębiorstwa poprzez wprowadzenie nowych dodatkowych produktów / usług										☐	
Zasadnicza zmiana dotycząca całościowego procesu produkcyjnego istniejącego przedsiębiorstwa										☐	
<i>Opis:</i>											
17. Zastosowanie instrumentu elastyczności – cross- financing										☐ TAK ☐ NIE	
Opis i uzasadnienie zastosowania instrumentu elastyczności											
Procentowy udział w wydatkach inwestycyjnych										%	
18. Skwantyfikowane wskaźniki realizacji celów projektu											
Wskaźniki produktu	Jedn. miary	Źródło danych	Wartość bazowa	2008	2009	2010

			(rok...)								
Wskaźniki rezultatu	Jedn. miary	Źródło danych	Wartość bazowa (rok...)	2008	2009	2010
19. Sposób monitorowania i pomiaru osiągniętych wskaźników											
<i>Uzasadnienie:</i>											
20. Planowane wydatki w ramach projektu wg podziału na kategorie wydatków (netto)											
Kategorie wydatków							Wydatki kwalifikowane (w PLN)		Koszt całkowity (w PLN)		
20.1 Grunty, środki trwale, roboty i materiały budowlane											
1.											
2.											
...											
Razem:											
Wielkość dofinansowania %							Kwota dofinansowania:				
20.2 Wartości niematerialne i prawne											
1.											
2.											
...											
Razem:											
Wielkość dofinansowania %							Kwota dofinansowania:				
20.3 Wydatki w ramach instrumentu elastyczności – cross financing											
1.											

2.			
...			
Razem:			
Wielkość dofinansowania %		Kwota dofinansowania:	
20.4 Wydatki związane z przygotowaniem projektu			
1			
2			
...			
Razem:			
Wielkość dofinansowania %		Kwota dofinansowania:	
20.5 Wydatki związane z zarządzaniem projektem			
1			
2			
...			
Razem:			
Wielkość dofinansowania %		Kwota dofinansowania:	

21. Suma wydatków inwestycyjnych + cross- financing (20.1+20.2+20.3)		
- w tym wydatki kwalifikowalne		
- w tym wydatki niekwalifikowalne		
21.1 Współfinansowanie Projektu ze środków publicznych	% kosztów kwalifikowalnych	
	% kosztów Projektu	
	Kwota w PLN	

22. Suma wydatków związanych z przygotowaniem i zarządzaniem projektem (20.4+20.5)		
- w tym wydatki kwalifikowalne		
- w tym wydatki niekwalifikowalne		
22.1 Współfinansowanie Projektu	% kosztów kwalifikowalnych	

ze środków publicznych	% kosztów Projektu	
	Kwota w PLN	

23. Całkowity koszt realizacji projektu.		
- w tym wydatki kwalifikowalne		
- w tym wydatki niekwalifikowalne		
23.1 Współfinansowanie Projektu ze środków publicznych	% kosztów kwalifikowalnych	
	% kosztów Projektu	
	Kwota w PLN	

24. Źródła finansowania projektu (w PLN)							
Źródło		2008 r.	2009 r.	2010 r.	2011 r.	2012 r.	Suma
Publiczne w tym:	PLN						
	%						
Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego	PLN						
	%						
Budżet państwa	PLN						
	%						
Środki własne w tym:	PLN						
	%						
Kredyt na realizację Projektu	PLN						
	%						
Pozostałe źródła	PLN						
	%						
OGÓLEM:	PLN						
	%						

25. Trwałość projektu w okresie co najmniej 3 lat po zakończeniu inwestycji
W jaki sposób zostanie zapewnione osiągnięcie i utrzymanie rezultatów projektu.
26. Promocja projektu
<i>Opis:</i>

V. Zgodność projektu z politykami horyzontalnymi oraz efektywność energetyczna

27. Zgodność projektu z polityką zrównoważonego rozwoju (ochrona środowiska)	
27.1 Neutralny wpływ projektu na politykę zrównoważonego rozwoju	☐
27.2 Pozytywny wpływ projektu na politykę zrównoważonego rozwoju	☐
<i>Uzasadnienie:</i>	
28. Zgodność projektu z polityką równych szans i niedyskryminacji	
28.1 Neutralny wpływ projektu na politykę równości szans	☐

28.2 Pozytywny wpływ projektu na politykę równych szans	☐
<i>Uzasadnienie:</i>	
29. Zgodność projektu z polityką społeczeństwa informacyjnego	
29.1 Neutralny wpływ projektu na politykę społeczeństwa informacyjnego	☐
29.2 Pozytywny wpływ projektu na politykę społeczeństwa informacyjnego	☐
<i>Uzasadnienie:</i>	
30. Zgodność projektu z polityką równej konkurencji	
30.1 Neutralny wpływ projektu na politykę konkurencji	☐
30.2 Pozytywny wpływ projektu na politykę konkurencji	☐
<i>Uzasadnienie:</i>	
31. Efektywność energetyczna	TAK ☐ NIE ☐
<i>Uzasadnienie:</i>	

32. Rodzaj innowacyjności realizowanej w projekcie	nie dotyczy ☐	dotyczy ☐
Innowacyjność produktowa		☐
Innowacyjność procesowa		☐
Innowacyjność technologiczna		☐
33. Skala innowacyjności zawartej w projekcie według występowania:		
33.1 w skali przedsiębiorstwa		☐
33.2 stosowana w :		
regionie	poniżej 1 roku ☐	poniżej 2 lat ☐ poniżej 3 lat ☐
Polście	poniżej 1 roku ☐	poniżej 2 lat ☐ poniżej 3 lat ☐
świecie	poniżej 1 roku ☐	2 – 3 lata ☐ 4 – 5 lat ☐
<i>Opis:</i>		

34. Informatyzacja przedsiębiorstwa	TAK ☐	NIE ☐
<i>Uzasadnienie:</i>		

VI. Doświadczenie Wnioskodawcy w zakresie zarządzania projektami

35. Informacje na temat doświadczeń w zakresie korzystania z pomocy w ramach programów pomocowych	Nie dotyczy ☐	
Wsparcie z programów krajowych	☐	
Wsparcie z funduszy przedakcesyjnych (PHARE, SAPARD)	☐	
Wsparcie z funduszy strukturalnych	☐	
Wsparcie z innych instytucji międzynarodowych (Bank Światowy, Europejski Bank Odbudowy i Rozwoju, Europejski Bank Inwestycyjny itp.)	☐	
<i>Krótki opis:</i>		
36. Wnioskodawca uczestniczył w projektach szkoleniowych lub doradczych finansowanych z UE	TAK ☐	☐ NIE ☐
<i>Opis:</i>		
37. Doświadczenie w zarządzaniu projektami inwestycyjnymi o podobnej skali niezależnie od źródła finansowania	TAK ☐	☐ NIE ☐
<i>Opis:</i>		

<i>38. Pomoc państwa uzyskana przez wnioskodawcę na obszarze RP</i>		
38.1 Czy Wnioskodawca w ciągu ostatnich trzech lat uzyskał pomoc <i>de minimis</i>	TAK ☐	☐ NIE
38.2 Inna pomoc publiczna uzyskana przez Wnioskodawcę na realizację projektu, którego dotyczy wniosek w PLN		

VII. ZAŁĄCZNIKI

Załączniki wymagane na etapie składania wniosku:				
Lp	Nazwa załącznika	TAK	NIE	NIE DOT

				YCZ Y
1	Biznes plan - wersja papierowa i elektroniczna			
2	Zaświadczenie o nadaniu Numeru Identyfikacji Podatkowej (NIP)			
3	Zaświadczenie o nadaniu numeru identyfikacji REGON			
4	Oświadczenie Beneficjenta o zabezpieczeniu środków na realizację projektu wraz z dokumentami potwierdzającymi zewnętrzne finansowanie projektu (np.: kopia promesy kredytowej, kopia umowy kredytowej, kopia promesy leasingowej, itp.)			
5	Dokumenty potwierdzające sytuację finansową Beneficjenta:			
a	Bilans i rachunek wyników (za ostatni zamknięty rok obrotowy oraz za okres bieżący- zamknięte kwartały).			
b	PIT/CIT, sprawozdania F-01 lub równoważnych dokumentów, w zależności od opodatkowania (książka przychodów i rozchodów, ryczałt, karta podatkowa)(za ostatni zamknięty rok obrotowy oraz za okres bieżący- zamknięte kwartały)			
c	Beneficjenci działający krócej niż 1 rok obrotowy powinni złożyć kopie w/w dokumentów za dotychczasowy okres działalności lub przedstawić bilans otwarcia lub też zastosować progi oparte na godnych zaufania oszacowaniach dokonanych w ciągu roku obrotowego.			
6	Dokumenty związane z przeprowadzaniem postępowania w sprawie oddziaływania na środowisko:			
a	formularz do wniosku o dofinansowanie w zakresie OOS :			
	– raport oddziaływania na środowisko			
	– decyzja o uwarunkowaniach środowiskowych			
	– postanowienie właściwego organu o odstąpieniu od obowiązku			
b	zaświadczenie organu odpowiedzialnego za monitorowanie obszarów Natura 2000			
7	Wyciąg z dokumentacji technicznej (projekt i opis techniczny)			
	Kosztorys inwestorski uproszczony			
8	Mapy, szkice lokalizacyjne, sytuujące projekt.			
9	Wypis/ wyrys z miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego			
10	Kopia decyzji o warunkach zabudowy			
11	Kopia pozwolenia na budowę lub kopia zgłoszenia budowy/wykonywania robót budowlanych			
12	Oświadczenie o spełnianiu kryteriów MŚP.			
13	Oświadczenie o prawie do dysponowania nieruchomością na cele realizacji projektu.			
14	Oświadczenie beneficjenta o otrzymaniu pomocy publicznej.			
15	Oświadczenie o kwalifikowalności podatku VAT (w przypadku wnioskodawców, dla których VAT jest kosztem kwalifikowalnym projektu)			
16	Dokumenty potwierdzające doświadczenie w zarządzaniu projektami)			
17	Inne niezbędne załączone dokumenty wymagane prawem lub kategorią projektu			

Załączniki wymagane na etapie podpisywania umowy o dofinansowanie:				
1 8	Kopia pozwolenia na budowę lub kopia zgłoszenia budowy/wykonywania robót budowlanych			
1 9	Dokumenty rejestrowe wnioskodawcy (aktualny pełny wyciąg z Krajowego Rejestru Sądowego lub zaświadczenie o wpisie do Ewidencji Działalności Gospodarczej), lub inny dokument; w przypadku, gdy wnioskodawcą jest spółka cywilna do wniosku należy dołączyć dokumenty rejestrowe wszystkich współników oraz kopię umowy spółki cywilnej, lub inny dokument określający status prawny przedsiębiorcy w przypadku podmiotów nie ujętych w KRS			
2 0	Pełnomocnictwo wraz z kopią dokumentu, na podstawie, którego udzielono pełnomocnictwa do reprezentowania wnioskodawcy (w formie notarialnej w przypadku, gdy umowa o dofinansowanie podpisywana będzie w imieniu Wnioskodawcy przez pełnomocnika lub w formie pisemnej z poświadczonymi notarialnie podpisami w przypadku, gdy wniosek o dofinansowanie jest podpisany w imieniu Wnioskodawcy przez pełnomocnika)			
2 1	Kopia dowodu osobistego (dotyczy osób fizycznych) lub innego dokumentu potwierdzającego tożsamość			
2 2	Zaświadczenia o niezaleganiu z należnościami wobec Skarbu Państwa z Urzędu Skarbowego i Zakładu Ubezpieczeń Społecznych; w przypadku, gdy wnioskodawcą jest spółka cywilna, spółka jawna lub spółka partnerska - zaświadczenia wszystkich współników oraz spółki cywilnej, jawnej lub partnerskiej			

VIII. DEKLARACJA WNIOSKODAWCY

Oświadczam, iż zakres rzeczowy niniejszego Projektu nie został objęty dofinansowaniem z innych Programów Operacyjnych w ramach Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia na lata 2007 - 2015.

Oświadczam, że Wnioskodawca nie zalega z uiszczeniem podatków, opłat, składek na ubezpieczenia społeczne i zdrowotne albo że uzyskał przewidziane prawem zwolnienie, odroczenie, rozłożenie na raty zaległych płatności lub wstrzymanie w całości wykonania decyzji właściwego organu.

Oświadczam, że po realizacji niniejszego projektu dofinansowanego ze środków Dotacji Rozwojowej

w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podlaskiego na lata 2007–2013 przez 3 lata zostaną zachowane cele projektu, zgodnie z art. 57 ust.1 Rozporządzenia RE nr 1083/2006.

Oświadczam, że wobec Wnioskodawcy nie otwarto postępowania likwidacyjnego ani nie ogłoszono upadłości, w tym również nie oddalono wniosku o ogłoszenie upadłości z powodu braku majątku wystarczającego na zaspokojenie kosztów postępowania upadłościowego.

Oświadczam, że wyrażam zgodę na przetwarzanie moich danych osobowych do celów związanych z realizacją niniejszego projektu, zgodnie z Ustawą o ochronie danych osobowych z dnia 29 sierpnia 1997r. (tekst jednolity Dz. U. z 2002 r., Nr 101 poz. 926 z późn. zm.) oraz na udostępnienie niniejszego wniosku o dofinansowanie instytucjom i podmiotom dokonującym oceny i ewaluacji.

Oświadczam, że jestem świadomy(-a) wszystkich praw i obowiązków spoczywających na wnioskodawcy z tytułu realizacji niniejszego projektu.

Oświadczam, że informacje zawarte w niniejszym wniosku oraz w dołączonych jako załączniki dokumentach są zgodne ze stanem faktycznym i prawnym. Jestem świadomy(-a) odpowiedzialności karnej za podanie nieprawdy lub zatajenie prawdy.

Oświadczam, że w ciągu ostatnich 3 lat nie zostałem skazany prawomocnym wyrokiem za przestępstwo popełnione w związku z próbą pozyskania środków publicznych lub gospodarowania takimi środkami.

Oświadczam, iż przedmiotowy projekt ubiegający się o współfinansowanie ze środków Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podlaskiego na lata 2007-2013, w części współfinansowanej ze środków publicznych w szczególności ze środków dotacji rozwojowej nie podlega, nie podlegał w przeszłości oraz nie będzie podlegał w przyszłości wsparciu z innych publicznych, zewnętrznych źródeł finansowania, w tym w szczególności ze środków dotacji celowych budżetu państwa oraz programów operacyjnych, współfinansowanych ze środków funduszy strukturalnych (Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego oraz Europejski Fundusz Społeczny), Funduszu Spójności, Europejski Fundusz Rolniczy Rozwoju Obszarów Wiejskich i Europejski Fundusz Rybołówstwa.

.....
data

.....
podpisy i pieczęci wnioskodawcy

Załącznik 2. Wniosek o dofinansowanie realizacji projektu PO KL

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

Europejski Fundusz Społeczny

*Wniosek o dofinansowanie realizacji projektu
PROGRAM OPERACYJNY KAPITAŁ LUDZKI*

Informacje wypełniane przez instytucję przyjmującą wniosek
Data przyjęcia wniosku:
Numer kancelaryjny wniosku:
Numer wniosku w Krajowym Systemie Informatycznym:
Imię i nazwisko osoby przyjmującej wniosek:
I. INFORMACJE O PROJEKCIE
1.1 Numer i nazwa Priorytetu: <i>[wybór z listy]</i>
1.2 Numer i nazwa Działania: <i>[wybór z listy]</i>

1.3 Numer i nazwa Poddziałania: <i>[wybór z listy]</i>
1.4 Województwo: <i>[wybór z listy]</i>
1.5 Instytucja, w której wniosek zostanie złożony: <i>[wybór z listy]</i>
1.6 Numer konkursu: <i>[tekst]</i>
1.7 Tytuł projektu: <i>[tekst]</i>
1.8 Okres realizacji projektu: od: do: <i>[wybór dat z kalendarza]</i>
1.9 Obszar realizacji projektu: <i>[wybór z listy - cała Polska, województwo, powiat, gmina]</i>
1.10 Projekt ponadnarodowy: <i>['TAK' – 'NIE']</i>
1.11 Projekt innowacyjny: <i>['TAK' – 'NIE']</i>

II. BENEFICJENT (PROJEKTODAWCA)

2.1 Nazwa projektodawcy: <i>[tekst]</i>
2.2 Status prawny: <i>[wybór z listy]</i>
2.3 NIP: <i>[tekst oraz check-box: 'PL' – 'Inny']</i>
2.4 REGON: <i>[tekst]</i>
2.5 Adres siedziby:
Ulica:
Nr domu:
Nr lokalu:
Kod pocztowy:
Telefon:
Fax:
2.6 Osoba/y uprawniona do podejmowania decyzji wiążących w imieniu projektodawcy: <i>[tekst]</i>
2.7 Osoba do kontaktów roboczych: <i>[tekst]</i>
2.7.1 Numer telefonu: <i>[tekst]</i>
2.7.2 Adres poczty elektronicznej: <i>[tekst]</i>
2.7.3 Numer faksu: <i>[tekst]</i>
2.7.4 Adres: <i>[tekst – jeśli inny niż w pkt. 2.5]</i>
2.8 Partnerzy: <i>[check-box: 'TAK' – 'NIE']</i>
2.8.1 Nazwa organizacji/institucji: <i>[tekst]</i>
2.8.2 Status prawny: <i>[wybór z listy]</i>
2.8.3 Adres siedziby: <i>[tekst]</i>

III. CHARAKTERYSTYKA PROJEKTU

(maksymalnie 18 000 znaków)

<p>3.1 Cel projektu <i>[tekst]</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Uzasadnij potrzebę realizacji projektu (wskaz problem/y który/e chcesz rozwiązać) - Wskaż cel ogólny oraz cele szczegółowe projektu. - Uzasadnij zgodność celów z PO KL, Planem Działań (i innymi dokumentami strategicznymi)
<p>3.2 Grupy docelowe <i>(nie dotyczy projektów informacyjnych i badawczych)</i> <i>[tekst]</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Scharakteryzuj osoby i/lub instytucje które zostaną objęte wsparciem - Uzasadnij wybór grupy docelowej, którą obejmiesz wsparciem - Opisz sposób rekrutacji uczestników
<p>3.2.1 Przewidywana liczba osób/institucji objętych wsparciem EFS w ramach projektu i ich status</p>

Status uczestnika	Liczba osób
Bezrobotni	
w tym osoby długotrwale bezrobotne	
Osoby nieaktywne zawodowo	
w tym osoby uczące lub kształcące się	
Zatrudnieni	
w tym rolnicy	
w tym samozatrudnieni	
w tym zatrudnieni w mikroprzedsiębiorstwach	
w tym zatrudnieni w małych i średnich przedsiębiorstwach	
w tym zatrudnieni w dużych przedsiębiorstwach	
w tym pracownicy w gorszym położeniu	
Ogółem	
w tym członkowie mniejszości etnicznych i narodowych	
w tym migranci	
w tym osoby niepełnosprawne	

Przedsiębiorstwa objęte wsparciem	Liczba
Mikroprzedsiębiorstwa	
Małe i średnie przedsiębiorstwa	
Duże przedsiębiorstwa	

3.3 Działania [tekst]

- Opisz działania podejmowane w projekcie, zgodnie z chronologią zadań wskazaną w budżecie i harmonogramie

3.4 Rezultaty [tekst]

- Opisz twarde i miękkie rezultaty projektu w odniesieniu do planowanych działań
- Opisz w jaki sposób rezultaty będą monitorowane, badane
- Opisz w jaki sposób rezultaty przyczynią się do realizacji celu projektu

3.5 Potencjał projektodawcy i zarządzanie projektem [tekst]

- Opisz doświadczenie w realizacji podobnych przedsięwzięć/projektów
- Opisz w jaki sposób projekt będzie zarządzany
- Jakie zaplecze techniczne oraz jaka kadra zaangażowane będą w realizację projektu (wskaż osoby/stanowiska w projekcie)
- Wpisz przychody jakie osiągnął beneficjent/partnerzy za poprzedni rok obrotowy
- Opisz rolę partnerów lub innych instytucji zaangażowanych w projekt

IV. BUDŻET PROJEKTU

Kategoria wydatku	2007	2008	...	2014	2015	Ogółem
4.1 Koszty ogółem (4.1.1 + 4.1.2)	zł	zł	zł	zł	zł	zł
4.1.1 Koszty bezpośrednie	zł	zł	zł	zł	zł	zł
Zadanie 1: ... [tekst]	zł	zł	zł	zł	zł	zł
w tym koszty personelu	zł	zł	zł	zł	zł	zł
Zadanie 2: ... [tekst]	zł	zł	zł	zł	zł	zł
w tym koszty personelu	zł	zł	zł	zł	zł	zł
... [kolejne Zadania – tekst]	zł	zł	zł	zł	zł	zł

4.1.2 Koszty pośrednie	zł	zł	zł	zł	zł	zł
jako % kosztów bezpośrednich (4.1.2/4.1.1)	%	%	%	%	%	%
4.1.3 Cross-financing w kosztach ogółem	zł	zł	zł	zł	zł	zł
jako % wartości projektu ogółem (4.1.3/4.1)	%	%	%	%	%	%

4.2 Przychód projektu	zł	zł	zł	zł	zł	zł
------------------------------	----	----	----	----	----	----

4.3 Wkład własny	zł	zł	zł	zł	zł	zł
4.3.1 w tym wkład niepieniężny	zł	zł	zł	zł	zł	zł
4.3.2 w tym wkład prywatny	zł	zł	zł	zł	zł	zł

4.4 Wnioskowane dofinansowanie [4.1 – (4.2 + 4.3)]	zł	zł	zł	zł	zł	zł
--	----	----	----	----	----	----

4.5 Oświadczam, iż ww. kwoty są kwotami zawierającymi/niezawierającymi VAT i podatek ten jest kwalifikowalny/niekwalifikowalny. [combo-box 'zawierającymi' – 'niezawierającymi' oraz 'kwalifikowalny' – 'niekwalifikowalny']

4.6 Koszt przypadający na jednego uczestnika: [wyliczane automatycznie]	zł
--	----

V. OŚWIADCZENIE

Oświadczam, że informacje zawarte w niniejszym wniosku są zgodne z prawdą.

Oświadczam, że instytucja którą reprezentuję nie zalega z uiszczaniem podatków, jak również z opłacaniem składek na ubezpieczenie społeczne i zdrowotne, Fundusz Pracy, Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych lub innych należności wymaganych odrębnymi przepisami.

Oświadczam, iż posiadam pełnomocnictwo do reprezentowania beneficjenta w zakresie objętym niniejszym wnioskiem.

Oświadczam, że instytucja którą reprezentuję nie podlega wykluczeniu o którym mowa w art. 211 Ustawy o finansach publicznych z dnia 30 czerwca 2005 r. (Dz.U.05. nr 249, poz. 2104).

Oświadczam, że projekt jest zgodny z właściwymi przepisami prawa wspólnotowego i krajowego, w szczególności dotyczącymi zamówień publicznych oraz pomocy publicznej.

Jednocześnie wyrażam zgodę na udostępnienie niniejszego wniosku innym instytucjom oraz ekspertom dokonującym ewaluacji i oceny.

Data wypełnienia wniosku [wybór dat z kalendarza]

Pieczęć i podpis osoby/ób uprawnionej/nych do podejmowania decyzji wiążących w stosunku do beneficjenta.

Wypełnienie tej części nie jest wymagane

W przygotowaniu wniosku korzystałem/am z: [check-box]

- nie korzystałem/am z pomocy
- szkolenia, doradztwa Regionalnego Ośrodka EFS w
- pomocy Punktu Informacyjnego w (nazwa instytucji)

- pomocy prywatnego konsultanta/płatnych szkoleń, doradztwa
 inne

Szczegółowy budżet projektu

Kategoria	Cross-financing (T/N)	j.m.	20...			20...			20...			20...			RAZEM
			Ilość	Cena jednostkowa	Łącznie	Ilość	Cena jednostkowa	Łącznie	Ilość	Cena jednostkowa	Łącznie	Ilość	Cena jednostkowa	Łącznie	
KOSZTY POŚREDNIE (4.1.1)															
Zadanie 1 -															
...															
Uzasadnienie:															
...															
Uzasadnienie:															
Zadanie 2 -															
...															
Uzasadnienie:															
...															
Uzasadnienie:															
Zadanie 3 -															
...															
Uzasadnienie:															
...															
Uzasadnienie:															
KOSZTY POŚREDNIE (4.1.2)															
<i>W tym jako cross-financing</i>															
Uzasadnienie dla cross-financing'u w projekcie:															
Cross-financing (4.1.3)															
Łącznie:			Udział cross-financing w Kosztach Ogółem									%			

Harmonogram realizacji projektu

Rok	200...												200...												Łącznie liczba uczestników
Kwartał																									
Miesiąc (pierwsze 12 miesięcy realizacji)																									
Zadanie 1:																									0
Etap I -																									
Etap II -																									
...																									
Zaangażowany personel																									
...																									
Liczba uczestników																									
Zadanie 2:																									
Etap I -																									
Etap II -																									
...																									
Zaangażowany personel																									

1. Informacje o projekcie

- 1.1 Numer i nazwa Priorytetu** (do wyboru z listy rozwijanej)
- 1.2 Numer i nazwa działania** (do wyboru z listy rozwijanej)
- 1.3 Instytucja w której wniosek zostanie złożony** (do wyboru z listy rozwijanej)
- 1.3.1 Województwo** (do wyboru z listy rozwijanej)
- 1.4 Numer konkursu** (należy wpisać numer konkursu określony w ogłoszeniu o konkursie)
- 1.5 Tytuł projektu**- musi być inny niż nazwa Programu, Priorytetów i Działań występujących w programie, nie dłuższa niż 200 znaków.
- 1.6 Okres realizacji projektu** – od...do... - należy wpisać okres realizacji projektu, okres realizacji projektu jest okresem realizacji zarówno rzeczowym jak i finansowym.
- 1.7 Obszar realizacji projektu** – cała Polska lub województwo/a, powiat/y i gmina/y (do wyboru z listy rozwijanej)

2. Projektodawca

- 2.1 Nazwa projektodawcy**
- 2.2 Status prawny** do wyboru z listy rozwijanej
- 2.3 NIP**
- 2.4 REGON**
- 2.5 Adres siedziby**
- 2.6 Osoba/y uprawniona do podejmowania decyzji wiążących w imieniu projektodawcy**
- 2.7 Osoba do kontaktów roboczych z instytucją w której składany jest wniosek**
 - 2.7.1 Numer telefonu**
 - 2.7.2 Adres poczty elektronicznej**
 - 2.7.3 Numer faksu**
- 2.8 Partnerzy** - należy podać dane wszystkich partnerów, jeżeli występują - dotyczy partnerów z którymi podpisano umowy o partnerstwie
 - 2.8.1 Nazwa organizacji/instytucji**
 - 2.8.2 Status prawny** – (tak jak w pkt. 2.2)
 - 2.8.3 Adres**

3. Charakterystyka projektu

3.1 Cel projektu

- Uzasadnij potrzeb realizacji projektu (wskaż problemy które chcesz rozwiązać)
- Wskaż cel ogólny (nadrzędny) projektu i jego zgodność z *PO KL* oraz *Planem Działań* na dany rok, ew. z innymi dokumentami strategicznymi w danym sektorze, jeżeli występują. Zgodność z odpowiednimi dokumentami powinna być dostosowana do obszaru realizacji projektu (cały kraj-województwo/a-powiat/y-gmina/y). Cele szczegółowe powinny w bezpośredni sposób wpływać na realizację celu ogólnego oraz wprost odnosić się do zdefiniowanych problemów.

3.2 Grupy docelowe (nie dotyczy projektów informacyjnych i badawczych)

- Opisz osoby i/lub instytucje które zostaną objęte wsparciem
- Uzasadnij wybór grupy docelowej, którą obejmiesz wsparciem
- Opisz sposób rekrutacji uczestników

Punkt ten dotyczy wyłącznie projektów skierowanych na wsparcie dla osób i instytucji. Należy opisać osoby i instytucje, które zamierzamy objąć wsparciem w ramach projektu oraz uzasadnić wybór konkretnej grupy docelowej spośród wskazanych potencjalnych grup w *Szczegółowym Opisie Priorytetów PO KL* lub dokumentacji konkursowej. Należy opisać metodologię/sposób rekrutacji oraz wskazać, iż proces rekrutacji uwzględnia zasadę równych szans, w tym równości płci.

3.2.1 Przewidywana liczba osób/instytucji objętych wsparciem EFS w ramach projektu i ich status (ilościowe) - należy wpisać przewidywaną liczbę osób/instytucji które zostaną objęte wsparciem w ramach projektu, z uwzględnieniem wskazanych kategorii.

3.3 Działania

- Opisz działania podejmowane w projekcie, zgodnie z chronologią zadań wskazaną w budżecie i harmonogramie

Należy opisać poszczególne działania podejmowane w ramach projektu. Zdefiniowane zadania powinny być tożsame z zadaniami opisanymi w budżecie oraz wskazanymi w harmonogramie realizacji projektu. W przypadku projektów informacyjnych i badawczych należy opisać w skrócie stosowaną metodologię/kanały informacyjne i grupy docelowe kampanii. W przypadku projektów ponadnarodowych należy opisać cel i zasady współpracy.

3.4 Rezultaty

- Opisz twarde i miękkie rezultaty projektu w odniesieniu do planowanych działań
- Opisz w jaki sposób rezultaty będą monitorowane, badane
- Opisz w jaki sposób ww. rezultaty przyczynią się do realizacji założonego celu projektu

Należy opisać twarde i miękkie rezultaty w odniesieniu do planowanych działań oraz sposób w jaki te rezultaty będą mierzone/badane w trakcie realizacji projektu. Należy wykazać w jaki sposób zakładane rezultaty wpłyną na realizację założonego celu/celów projektu.

3.5 Potencjał projektodawcy i zarządzanie projektem

- Opisz doświadczenie w realizacji podobnych przedsięwzięć/projektów
- Opisz w jaki sposób projekt będzie zarządzany
- Jakie zaplecze techniczne oraz jaka kadra zaangażowane będą w realizację (wskaz kluczowe osoby/stanowiska w projekcie)
- Przychody za poprzedni rok obrotowy (nie dotyczy jednostek sektora finansów publicznych)

Należy opisać, jakie jest doświadczenie projektodawcy (partnerów jeśli występują) przy realizacji projektów o podobnej tematyce/podobnym zakresie - należy opisać projekty zrealizowane w okresie ostatnich trzech lat, których tematyka nawiązuje do rodzaju wsparcia oferowanego w ramach niniejszego projektu, w tym cele projektu i wielkość grupy docelowej, wartość projektu, okres realizacji oraz wskazać czy zostały osiągnięte zakładane rezultaty. Należy wskazać, jak wygląda struktura zarządzania projektem, opisać strukturę zarządzania projektem ze szczególnym uwzględnieniem roli partnerów i podwykonawców (jeżeli występują). Należy opisać jakie zaplecze techniczne oraz jaka kadra zaangażowane będą w realizację projektu, w szczególności należy opisać kluczowe stanowiska i ich rolę w projekcie. Należy wskazać przychody za poprzedni rok obrotowy, projektodawcy oraz partnerów (jeśli występują).

4 BUDŻET PROJEKTU

Budżet projektu składa się z dwóch elementów- budżetu zadaniowego będącego podstawą rozliczenia wydatków oraz budżetu jednostkowego będącego podstawą do oceny kwalifikowalności i racjonalności wydatków.

W budżecie ujmowane są wyłącznie wydatki kwalifikowalne.

Punkty 4.1 Koszty ogółem oraz 4.4 Wnioskowane dofinansowanie będą wyliczane automatycznie. Budżet ma charakter zadaniowy i powinien odzwierciedlać działania zaplanowane w ramach projektu.

4.1.1 Koszty bezpośrednie

Należy wpisać koszty realizacji poszczególnych działań, zdefiniowanych w pkt. 3.3

4.1.2 Koszty pośrednie

Koszty pośrednie stanowią część kosztów wnioskodawcy, które nie mogą zostać bezpośrednio przyporządkowane do konkretnego zadania realizowanego w ramach projektu

4.1.3 Cross-financing w kosztach ogółem

Rodzaje oraz wartość wydatków kwalifikowalnych w ramach wsparcia objętego cross-financingiem zostały określone na poziomie poszczególnych działań w Szczegółowym Opisie Priorytetów PO KL.

4.2 Przychód projektu - należy wskazać przychód projektu (jeśli występuje)

4.3 Wkład własny - należy określić kwotę wkładu własnego zarówno pieniężnego, jak i niepieniężnego.

HARMONOGRAM REALIZACJI

Należy każde z działań zdefiniowanych w pkt. 3.3 wniosku rozpisać na poszczególne składowe oraz określić okres ich realizacji na poszczególne miesiące w pierwszych 12 miesiącach realizacji projektu oraz na kwartały w kolejnych latach.

W przypadku kiedy zadanie dotyczy beneficjentów ostatecznych należy określić ilu beneficjentów będzie uczestniczyć (otrzymywać wsparcie) w poszczególnych kwartałach – łącznie w ramach całego kwartału (nie dotyczy np. zadania pt „Promocja projektu”). Ponadto do każdego zadania należy przypisać zasoby ludzkie niezbędne do realizacji tego zadania ze wskazaniem ilości etatów (np. doradca zawodowy – 2,5 etatu, trener, itp.)

Szczegółowy budżet

Każde z zadań określonych w budżecie projektu we wniosku należy rozpisać na poszczególne składowe z podaniem kosztów jednostkowych. W przypadku kosztów które odbiegają od przyjętych stawek rynkowych należy wpisać uzasadnienie dla kosztów jednostkowych. W przypadku kosztów jednostkowych, które podlegają regule cross-finansingu należy oznaczyć to w kolumnie Cross-financing (znak X). Ponadto należy uzasadnić że wydatki objęte regułą cross-finansingu są niezbędne do realizacji projektu.

Spis tabel

Tabela 1. Założenia Perspektywy Finansowej na lata 2007-2013 (w mln EUR).

Tabela 2. Wydatki budżetu wspólnotowego w 2008 roku - dane liczbowe w podziale według ram finansowych w środkach na zobowiązania.

Tabela 3. Wydatki budżetu wspólnotowego w 2008 roku – dane liczbowe w podziale według ram finansowych w środkach na płatności.

Tabela 4. Środki przeznaczone w budżecie wspólnotowym w 2008 roku na politykę spójności.

Tabela 5. Możliwości pozyskania przez gminy środków w ramach PROW oraz RPOWP.

Tabela 6. Przykłady dobrych praktyk promowanych przez Związek Gmin Wiejskich RP w ramach realizowanego przez Związek projektu "Dobra praktyka inspiruje nowe pomysły - Promowanie doświadczenia i wiedzy gmin wiejskich realizujących projekty współfinansowane ze środków Unii Europejskiej".

Tabela 7. Metody ujęcia środków z funduszy strukturalnych w ewidencji.

Tabela 8. Stopień ryzyka.

Tabela 9. Sektorowy profil ryzyka.

Tabela 10. Informacje finansowe o projektach w ramach 2 Priorytetu SPO Rozwój Zasobów Ludzkich 2004-2006 (listopad 2007).

Tabela 11. Zestawienie prezentujące zaangażowanie środków w realizację regionalnych programów operacyjnych 2007-2013 (w euro).

Tabela 12. Źródła finansowania Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki 2007-2013 w podziale na priorytety.

Tabela 13. Struktura bezrobocia według wybranych grup bezrobotnych (w %).

Spis rysunków

Rysunek 1. Dochody budżetu wspólnotowego w 2008 roku.

Rysunek 2. Wydatki budżetu wspólnotowego w 2008 roku

Rysunek 3. Schemat podstawowych zależności komunikacyjnych występujących między grupami interesariuszy funduszy europejskich.

Rysunek 4. Przykład rozmieszczenia logotypów i treści na tablicy informacyjnej.

Rysunek 5. Proces zarządzania ryzykiem.

Rysunek 6. Działania służące zapewnieniu prawidłowej realizacji inwestycji.

Rysunek 7. Udział poszczególnych dziedzin tematycznych w ogólnym czasie kursów według klas wielkości przedsiębiorstw.

Rysunek 8. Podział środków między fundusze strukturalne na lata 2007-2013 (w mld euro).

Rysunek 9. Zasięg ubóstwa w Polsce w latach 1993-2005 (odsetek osób poniżej różnych linii ubóstwa).

Rysunek 10. Proces szkolenia i jego komponenty

Literatura

1. Armstrong M., Zarządzanie zasobami ludzkimi, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2001.
2. Bee F. Bee R. Narzędzia do oceny efektywności szkoleń, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2004,
3. Białoń Lidia, *Metodologiczne problemy określenia kapitału ludzkiego* w: (red.) Marciniak Stefan, *Perspektywy kapitału ludzkiego jako czynnika wzrostu gospodarczego Polski*, Warszawa 2002,
4. Biuletyn Informacyjny Departamentu Zarządzania EFS, styczeń 2008.
5. Bizon-Górecka J., Inżynieria niezawodności i ryzyka w zarządzaniu przedsiębiorstwem. Oficyna Wydawnicza Ośrodka Postępu Organizacyjnego, Bydgoszcz 2001.
6. Bończak-Kuczarczyk E., Herbst K., Chmura K., *Jak władze lokalne mogą wspierać przedsiębiorczość*, Fundacja Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych, Polska Fundacja Promocji Małych i Średnich Przedsiębiorstw, Warszawa 1998
7. Bramley P. Ocena efektywności szkoleń, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2001
8. Consolidated version of the Treaty establishing the European Community (*Official Journal C 325 of 21 December 2002*),
9. Czaplński Janusz, Panek Tomasz,(red.) *Diagnoza społeczna 2007. Warunki i jakość życia Polaków*, Warszawa 2007,
10. Decyzja Rady (WE) Nr 2007/436 z dnia 7 czerwca 2007 roku w sprawie systemu zasobów własnych Wspólnot Europejskich (Dz. Urz. UE L163 z dnia 23 czerwca 2007 roku),
11. Decyzja Rady Nr 2006/702/WE z dnia 6 października 2006 r. w sprawie strategicznych wytycznych Wspólnoty dla spójności (Dz. Urz. UE L 291 z dnia 29.10.2006),
12. Dębska Rup A., Rup W., Rachunkowość środków unijnych w jednostkach sektora finansów publicznych, ODDK, Gdańsk 2007.
13. Dobosiewicz E., W. Dobosiewicz, Informacja i promocja, [w:] Dotacja i co dalej? Zarządzanie, sprawozdawczość, kontrola, promocja i ewaluacja projektów dofinansowanych z funduszy strukturalnych, (red.) Martini E., M. Bąk, Twigger, Warszawa 2005.
14. Fitz-Enz J. Re4ntowność inwestycji w kapitał ludzki, Oficyna Ekonomiczna ,Kraków 2001,
15. Frąckiewicz Lidia, *Wykluczenie społeczne w skali makro i mikroregionalnej* w: (red) Frąckiewicz Lidia *Wykluczenie społeczne*, Katowice 2005,
16. Frieske Kazimierz, *Marginalność społeczna*, w: *Encyklopedia socjologii*, T.II, Warszawa 1999,
17. Gawron Ocena efektywności inwestycji. Akademia Ekonomiczna w Poznaniu, Poznań 1997.
18. Giddens Anthony, *Socjologia*, Warszawa 2004,
19. Głębicka K., Polityka społeczna w Unii Europejskiej. Aspekty aksjologiczne empiryczne, Wyższa Szkoła Pedagogiczna Towarzystwa Wiedzy Powszechnej w Warszawie, 2001.
20. Graczyk M., *Zarządzanie inwestycjami komunalnymi*, Oficyna Wydawnicza "BRANTA", Bydgoszcz-Zielona Góra 2008
21. Griffin R.W. Podstawy zarządzania organizacjami, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004.
22. Grotowska-Leder Joanna, *Ekсклюza społeczna – aspekty teoretyczne i metodologiczne*, w: (red.) Grotowska-Leder Joanna, Faliszek Krystyna, *Ekсклюza i inkluzja społeczna. Diagnoza – uwarunkowania – kierunki działań*, Toruń 2005,
23. Jaki A., Kapitał intelektualny jako składnik kapitału przedsiębiorstwa, [w:] Zarządzanie wiedzą a procesy restrukturyzacji i rozwoju przedsiębiorstw, pod red. R. Borowieckiego, VII Międzynarodowa Konferencja Naukowa Krynica 2000, AE w Krakowie, Kraków 2000.
24. Jankowska A., T. Kierzkowski (red.), Fundusze strukturalne Unii Europejskiej, C.H. Beck, Warszawa 2005.

25. Jasiński L. J., *O konkurencyjności Unii Europejskiej jako podmiotu gospodarki światowej*, „Determinanty rozwoju i integracji krajów europejskich”, Warszawa 2007,
26. Jedynak P., S. Szydło, *Zarządzanie ryzykiem*. Wyższa Szkoła Zarządzania i Bankowości w Krakowie, Ossolineum, Wrocław 1997.
27. John P., *Local Governance in Western Europe*, SAGE, London-Thousand Oaks-New Delhi 2001
28. Kawecka – Wyrzykowska E. (red.), *Unia Europejska. Przygotowania Polski do członkostwa*, Warszawa 2001,
29. Kędziora H., Wyodrębniona ewidencja księgowa środków unijnych z wzorcowym planem kont, ODDK, Gdańsk 2007.
30. Komisja Europejska Dyrekcja Generalna do spraw Polityki Regionalnej, *Praca na rzecz regionów. Polityka regionalna Unii Europejskiej na lata 2007 – 2013*, Luksemburg 2007,
31. Komisja Europejska, *Budżet ogólny Unii Europejskiej na rok finansowy 2008*, Luksemburg 2008,
32. Komisja Europejska, *Nowe fundusze, lepsze zasady – przegląd nowych zasad finansowych i możliwości finansowania na lata 2007 – 2013*, Luksemburg 2007,
33. Komisja Europejska, *Rozwijające się regiony – rozwijająca się Europa. Czwarty raport na temat spójności gospodarczej i społecznej*, Luksemburg maj 2007,
34. Koszty pracy w Polsce, GUS, Warszawa 2005.
35. Kukulak-Dolata Iwona, *Długotrwałe bezrobotni wykluczeni?* w: (red.) Frąckiewicz Lidia *Wykluczenie społeczne*, Katowice 2005,
36. Lepianka D., *Czym jest wykluczenie społeczne? Wprowadzenie do europejskich debat na temat ekskluzyjności*, „Kultura i społeczeństwo” 2002, nr 4, s. 3-21,
37. Machol-Zajda L., *www.wykluczeni.com, czyli rzecz o wykluczeniu informacyjnym*, w: (red.) Frąckiewicz Lidia *Wykluczenie społeczne*, Katowice 2005,
38. Marcinek K., *Ryzyko projektów inwestycyjnych*. Wyd. Akademii Ekonomicznej w Katowicach, Katowice 2001.
39. Marshall Gordon, *Słownik socjologii i nauk społecznych OXFORD*, Warszawa 2004,
40. Miszczuk A., Miszczuk M., Żuk K., *Gospodarka samorządu terytorialnego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007
41. *Narodowa Strategia Integracji Społecznej dla Polski*, Ministerstwo Gospodarki, Pracy i Polityki społecznej 2004,
42. *Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia 2007-2013 wspierające wzrost gospodarczy i zatrudnienie*, dokument zaakceptowany decyzją Komisji Europejskiej zatwierdzającą pewne elementy Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa maj 2007
43. Naruszewicz S., (red), *Fundusze strukturalne w polityce regionalnej*, Politechnika Białostocka, Białystok 2005.
44. Naumowicz K., *Podstawy marketingu*, Wyższa Szkoła Biznesu, Piła 2004.
45. Nowak B., *Nowa perspektywa finansowa Unii Europejskiej 2007 – 2013*, „Raporty i Analizy” Nr 6, Centrum Stosunków Międzynarodowych, Warszawa 2005,
46. Oręziak L., *Finanse Unii Europejskiej*, Warszawa 2004,
47. Piątek Krzysztof, Karwacki Arkadiusz, *Wykluczenie społeczne a kluby integracji społecznej*, w: (red.) Frąckiewicz Lidia *Wykluczenie społeczne*, Katowice 2005,
48. Pietras J., *Przyszłość budżetu Unii Europejskiej. Spójność celów, polityk i finansów unijnych*, Warszawa 2008.
49. Pławgo Bogusław, *Potencjał rozwoju regionalnego – województwo podlaskie*, Białystok 2007,
50. Poczowski A,(red), *Praca i zarządzanie kapitałem ludzkim w perspektywie europejskiej*, Oficyna Ekonomiczna , Kraków 2005
51. Poniedziałek Jacek, *Kapitał ludzki jako czynnik rozwoju – perspektywa socjologicznej podmiotowości* w: (red.) Pławgo Bogusław, *Polska wschodnia. Determinanty rozwoju*, Białystok 2007,

52. *Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko, Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia 2007 – 2013*, dokument przyjęty przez Radę Ministrów Warszawa 29 listopada 2006
53. Program Operacyjny Kapitał ludzki, Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia 2007-2013, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2007.
54. *Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013*, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa, lipiec 2007
55. Projekt Strategii Komunikacji Funduszy Europejskich w Polsce w ramach Narodowej Strategii Spójności na lata 2007-2013 zaakceptowany przez Komitet Koordynacyjny Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia.
56. Ratajczyk Witold, *Osoby niepełnosprawne a wykluczenie społeczne – bariery dostępu do pracy*, w: (red.) Frąckiewicz Lidia *Wykluczenie społeczne*, Katowice 2005
57. *Regionalny Program Operacyjny Województwa Podlaskiego na lata 2007-2013*, dokument przyjęty przez Zarząd Województwa Podlaskiego 9 listopada 2007 r., nr Uchwały Nr 46/599/07
58. Rozporządzenie Komisji Wspólnoty Europejskiej (WE) nr 1828/2006 z dnia 8 grudnia 2006 r. ustanawiające szczegółowe zasady wykonania rozporządzenia Rady (WE) nr 1083/2006 ustanawiającego przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego oraz Funduszu Spójności oraz rozporządzenia (WE) nr 1080/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej L 371/1)
59. Rozporządzenie Rady (WE) nr 1083/2006 z dnia 11 lipca 2006 r. ustanawiające przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego oraz Funduszu Spójności i uchylające rozporządzenie (WE) nr 1260/1999.
60. Rysz-Kowalczyk Barbara, *Leksykon polityki społecznej*, Warszawa 2001
61. Sadowski A., Kapitał społeczny i kulturowy heterogenicznej „metropolii” wschodniego pogranicza, [w:] B. Jałowiecki , A. Majer, M. S. Szczepański (red.), *Przemiany miasta. Wokół socjologii Aleksandra Wallisa*, Wydawnictwo Naukowe „Scholar”, Warszawa 2005.
62. *Sektorowy Program Operacyjny Rozwój Zasobów Ludzkich 2004-2006*– załącznik do Rozporządzenia Ministra Gospodarki i Pracy z dnia 1 lipca 2004 roku w sprawie przyjęcia Sektorowego Programu Operacyjnego Rozwój Zasobów Ludzkich 2004-2006 (Dz. U. Nr 166, poz. 1743).
63. Silberman M. , *Metody aktywizujące w szkoleniach*, Wolters Kluwer, Oficyna Ekonomiczna Kraków 2006.
64. *Słownik Wyrazów Obcych*, PWN, Warszawa 1980.
65. *Sprawozdanie z działalności regionalnych izb obrachunkowych i wykonania budżetu przez jednostki samorządu terytorialnego w 2006 r.*, Krajowa Rada Regionalnych Izb Obrachunkowych, Warszawa 2007
66. Szarfenberg Ryszard, *Od trzech elementarnych strategii badawczych do programu badań wykluczenia społecznego*, w: (red.) Frąckiewicz Lidia *Wykluczenie społeczne*, Katowice 2005,
67. Szarfenberg Ryszard, *Raport końcowy Grupy II Zespołu Zadaniowego ds. Reintegracji Społecznej*, Warszawa 2003, s. 13, <http://www.ips.uw.edu.pl/rszarf/pdf/raportNSIS.pdf> [15.02.2008],
68. *Szczegółowy Opis Priorytetów Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podlaskiego na lata 2007-2013* (projekt - wersja 3.), Zarząd Województwa Podlaskiego, Białystok listopad 2007 r.
69. Szczepański M. S, *Yappiszoneria, karosi i ludzie z sieci*, [w:] D. Czakon, J. Kosmala, M. Szczepański S. (red.), *Polska szkoła: edukacja a rozwój lokalny i regionalny*, Wydawnictwo Śląsk, Częstochowa-Katowice 2001.
70. Sztompka Piotr, *Socjologia. Analiza Społeczeństwa*, Kraków 2002.
71. Szymańska A., *Fundusze unijne i europejskie 2007-2013 dla samorządu terytorialnego*, Wydawnictwo PLACET, Warszawa 2008

72. Towarnicka H., Inwestycje rzeczowe w warunkach transformacji. Akademia Ekonomiczna im. Oskara Langego we Wrocławiu, Wrocław 1996.
73. Treaty establishing the European Atomic Energy Community (*Official Journal C 340 of 10 November 1997*),
74. Uryga J. Jagielski W., Bienias I., Środki unijne, ODDK, Gdańsk 2007.
75. Ustawa z 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym, Dz. U. z 1990, Nr 16, poz. 95 z późn. zm.
76. Ustawa z dnia 29 września 1994r. o rachunkowości (Dz.U. z 2002 r. Nr 76, poz. 694 ze zm.)
77. W. Flak, Inwestor: inwestycje rzeczowe. Wyd. C.H.Back, Warszawa 2000.
78. Wytyczne dla beneficjentów projektów współfinansowanych z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego przygotowane na zlecenie Rządu RP reprezentowanego przez Urząd Komitetu Integracji Europejskiej reprezentowany przez Fundację Rozwój Współpracy, listopad 2006.
79. Zalewski A. (red.), *Nowe zarządzanie publiczne w polskim samorządzie terytorialnym*, Szkoła Główna Handlowa Oficyna Wydawnicza, Warszawa 2007
80. Ziółkowski M, *Planowanie strategiczne rozwoju gminy*, Skarbnik, 2003, nr 1
81. 70/243/ECSC, EEC, Euratom: Council Decision of 21 April 1970 *on the replacement of financial contributions from Member States by the Communities' own resources (Official Journal L 94, 28 April 1970)*,

Witryny internetowe:

1. Witryna internetowa Ministerstwa Rozwoju Regionalnego „Fundusze strukturalne”: www.funduszezstrukturalne.gov.pl
2. Witryna internetowa Ministerstwa Rozwoju Regionalnego: Podpisanie kontraktów wojewódzkich, www.mrr.gov.pl
3. Witryna internetowa portalu funduszy strukturalnych: www.efs.gov.pl
4. <http://ec.europa.eu/>